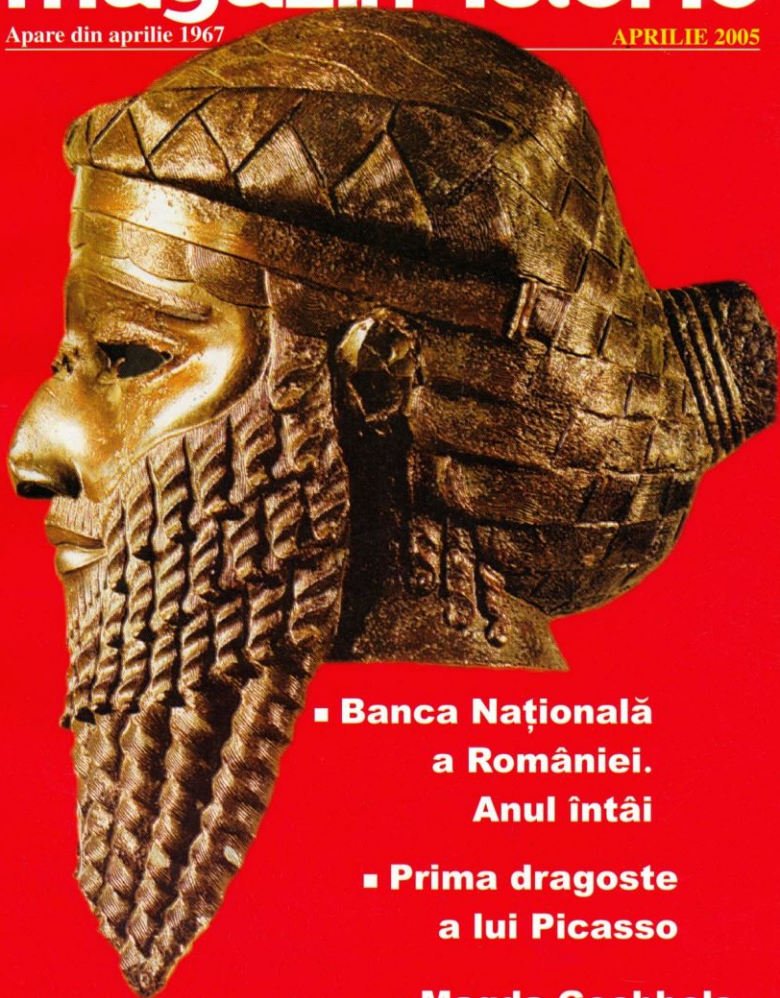

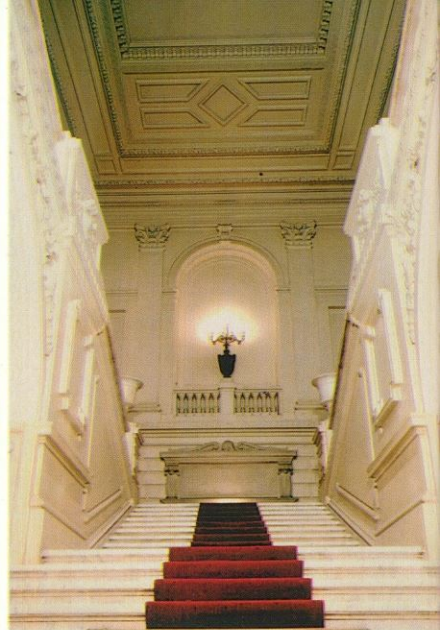
magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2005

- Banca Națională
a României.
Anul întâi
- Prima dragoste
a lui Picasso
- Magda Goebbels-
soția diavolului

magazin istoric

Anul XXXIX – serie nouă – nr. 4 (457)

aprilie 2005

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 La Ninive, ultima capitală a Asiriei, aflată pe malul stâng al Tigrului, s-a descoperit acest cap de aramă, înalt de 36 cm, ce reprezintă, cu trăsăturile-i pronunțate, idealul bărbătesc al akkadienilor

2 Timp de 125 de ani, Banca Națională a României a fost instituția simbol a ideii de progres și propășire a țării. În fotografii: detalii de arhitectură și decorațiuni interioare din Palatul B.N.R. și o imagine a Sălii de Consiliu

3 Samuel von Brukenthal (1721-1803), al cărui palat din Sibiu adăpostește bogata sa colecție de artă; baronul, despre a cărui viață puteți citi în acest număr, a fost nu numai consilier al Mariei Tereza și guvernator al Transilvaniei vreme de zece ani, ci și un rafinat iubitor de frumos, în cel mai modern spirit al timpului

4 Împăratul Napoleon (în imagine, călare, într-un tablou executat în 1810 de Joseph Chabod), a nutrit sentimente contradictorii față de mareșalul Davout, devenit la un moment dat chiar rudă mai îndepărtată; l-a prețuit, indiscutabil, i-a acordat credit în tot ce a întreprins, dar gelozia și, curând, dezamăgirea au urmat acestor sentimente

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef

Dorin Matei

Secretar general de redacție

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Irina Sălăvăstru,

Theodor Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

Theodor Lianos

Director economic

Doina Pascu

Documentare

Mădălina Geambașu

Corectura

Georgeta Apreotesei

Secretariat:

Constanța Avram,

Daniela Singuran

Difuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau strada Victor Efimiu (fostă Dr. Alexandru Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283 (secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

aprilie

2005

BANCA
NAȚIONALĂ –
UN SECOL
ȘI UN SFERT

4 Inima unei nații
D.A. STURDZA

5 Anul dintâi
M. ISĂRESCU

9 Întemeietorul
Misiunea
lui Eugeniu Carada
la Paris
S. MARIȚIU

14 Mitologia
Europei unite
Cei patru părinți
C. MUREȘANU

18 Tehnici
de deznaționalizare
Românii
din Banatul sârbesc
în perioada interbelică
G.I. ANDREI

22 Istorici pe care
i-am cunoscut
Hadrian Daicoviciu
M. BABEȘ

IUBIRI CELEBRE

27 Pablo Picasso –
Fernande Olivier
T. STĂNESCU-
STANCIU

33 Tinerețea
unui oraș
cu un trecut distrus
Vecinătăți și vecini
în Giurgiu
S. LARIONESCU

REVERBERAȚII

38 Gioconda
mongolă
și sculptorul ei
Zanabazar
S. BOR

77 Berea în
Cântecul Nibelungilor
A. VĂDEANU

40 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
G. FILITTI

ISTORIE TRĂITĂ

44 Când libertatea
venea de la München
Amintiri
de la „Europa Liberă”
N. STROESCU-
STÎNIȘOARĂ

**HOOVER
INSTITUTION**

50 Brutus Coste
avertizează

51 Preot, poet
și cronicar
Mitrofan Grigoràs
G. ȘTREMPEL

56 Războiul
cu „dușmanul de clasă“
Evaluare parțială
L.P. NIȚU

59 De la lume
adunate și... uitate
*Muzeul școlar
din Comarnic*
ȘT. DUMITRESCU

62 Amintiri amare
O dramă din Basarabia
E. CHELE

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

67 Minunata lume a
bronzurilor chinezești
A.-E. BUDURA

EXCLUSIVITATE

71 Femeia
cu ochii de gheață
Magda Goebbels
R. BERGMANN

CHIPURI UITATE

79 Guvernatorul
mecena
Samuel von Brukenthal
L. DAN

**PRIMIM
LA REDACȚIE**

83 Pe marginea
memoriilor
lui Marius Sala
T. SLAMA-CAZACU

90 Cel
mai iubit mareșal
al lui Napoleon
Davout
AL. ȘTEFĂNESCU

RUBRICI

32 Clio anunță
*Cobeligeranța
Italiei – controversă*

66 Pentru biblioteca
dumneavoastră

86 În București,
acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

39; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

BANCA ROMÂNIEI - INSTITUT NAȚIONAL

Este o mare asemănare între Banca Națională și calea ferată.

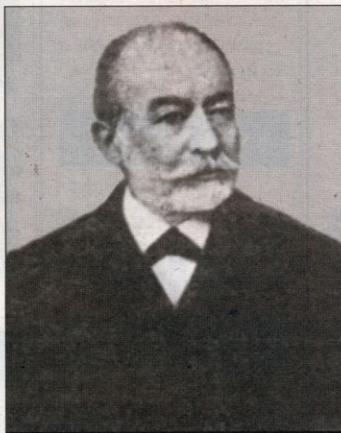
Înlesnirea, regularitatea, repeziciunea și anonimitatea mijlocului de comunicare oferit prin calea ferată au transmis acesteia traficul cel mare de persoane și de mărfuri, trafic care poartă în sine putința unei înmulțiri și sporiri extraordinare, indefinite.

Nimeni nu se mai duce astăzi să-și caute cărașul sau cărașii pe care îi afla ori nu-i afla odinioară. Astăzi fiecare se duce la calea ferată, care transportă după regulile stabile, în care individualitatea celui care reclamă serviciul ei nu joacă nici un rol. Calea ferată e o instituție care neconștient și fără întrerupere oferă mijloacele de transport cerut de public.

Ceea ce este calea ferată pentru înlesnirea transporturilor aceea este Banca Națională pentru înlesnirea creditelor și pentru regularea circulației măsurătorilor de valoare, a banilor. Banca e ca un rezervoriu din care continuu trebuie să curgă și banii și creditul, când mai iute, când mai încet, după trebuință, însă în mod constant.

Creditul împrăștiat are același efect ca și lipsa de cale ferată. Precum traficul încetul cu încetul se concentrează în cale ferată, asemenea și toate creditele izolate încet cu încetul se îndreptează spre creditul, reprezentat prin Bancă, care fiind receptacolul tuturor creditelor, tocmai pentru aceasta și prin aceasta le întărește, le însușește, le înmulțește.

Se pot aduna creditele izolate și particulare în grupuri mai mici, la capitaliștii numiți bancheri: însă și aceștia capătă o poziție în adevăr solidă, numai când intră și ei, cu creditele lor adânc particularistice, în receptacolul general al Băncii celei mari, a Băncii Naționale.

D.A. STURDZA

Pot exista țări fără o Bancă Națională, precum pot exista țări fără o cale ferată: dar lipsa și uneia și alteia denotă o stare de lucruri foarte înăpoiată. Chiar China începe a construi căi ferate. Cum am fi putut noi rămânea în urma celui mai extrem Orient? Dar îndată ce o țară admite căile ferate, ea nu mai poate da îndărăt din naintea tuturor consecințelor lor.

Un progres e strâns legat de celălalt și odată ce o societate a făcut primul pas, trebuie să facă necesarmente cele următoare. Unde nepriciperea și îndolența omenească ridică stăvile acestei dezvoltări,

acolo o decădere în toate se ivește cu pași mai repezi și mai siguri, pe cât își poate cineva închipui și acea țară pică pradă exploatarei veneticiilor, adică a străinilor fără țară și fără casă, căutători de aventuri și de averi adunate între și fără scrupul, spre dauna țării unde locuiesc.

Pentru daraverile oamenilor, pentru viața materială a popoarelor, Băncile Naționale au rolul pe care inima o are în organismul omenesc. Precum inima regulează cătimea și circulațiunea sângelui, asemenea și Banca Națională asigură, înlesnește și regulează creditul public și circulațiunea monetară.

De aceea și Banca este și trebuie să fie un institut național, care dă noi puteri de dezvoltare materială unei țări.

De aceea Banca Națională trebuie să rămâie neatinsă de fluctuațiunile politice ale zilei și aceasta mai ales la începutul ei, până când ea își face un nume în țară și în străinătate, până când se stabilește peste tot încrederea într-însa.

(Banca Națională și reforma monetară, București, 1899; fragmente)

Hanul Șerban Vodă

Banca Națională a României

ANUL ÎNTÂI

MUGUR ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale a României

A devenit o tradiție la Banca Națională a României să rememorăm momentele importante din trecutul instituției noastre, să păstrăm vie amintirea personalităților care, uneori în momente de mare dificultate pentru țară, au lucrat cu osârdie pentru constanta creștere a Băncii și deci pentru dezvoltarea țării.

Iată că a venit clipa să evocăm începuturile de acum 125 ani ale Băncii Naționale.

La 27 februarie 1880, guvernul I.C. Brătianu a depus în Cameră proiectul unei legi de înființare a unei „Bănci de scont și circulațiune”. Necesitatea creării noii instituții de credit era argumentată nu numai „din cauza legitimei dorințe ce are fiecare om de a afla cu înlesnire și cu cât mai mică dobândă un capital necesar spre a pune în mișcare activitatea sa comercială și industrială, ea este mai ales efectul dezvoltării ce au luat într-o țară tranzacțiunile comerciale și industriale, mijloacele de comunicațiune și în fine deșteptarea intelectuală în genere, care, nemaiputând sta în nelucrare, caută, în toate părțile și prin toate modurile, a-și satisface spiritul de întreprinderi, a multiplica neconținut ceea ce are deja, a se mișca în fine mai liber și cu puteri mai mari pe calea cea largă a progresului și a bunăstării”.

Modelul ales era – la fel ca în cazul Constituției – cel belgian, pentru că el „a dat acelei mici, dar fericite țări, cele mai frumoase rezultate”.

În fapt, inițiativa legislativă a creării Băncii Naționale a României – ca și pașii concreți privind organizarea instituțională și ridicarea Palatului B.N.R. – i-au aparținut lui Eugeniu Carada (1836-1910), care poate fi considerat ctitorul acestei instituții fundamentale a statului român modern.

La 27 martie – adică la o lună după depunerea lui – proiectul de lege era votat în Senat, cu 26 voturi pentru și 3 împotriva. Documentul era semnat de președintele Senatului, Dimitrie Ghica, și de secretarul D. Pișca. Peste patru zile, la 31 martie 1880, și Adunarea Deputaților adopta legea cu 55 voturi pentru, 2 împotriva și 14 abțineri. Președintele Camerei, C.A. Rosetti, și secretarul ei, O. Poroineanu, semnau legea. Ea era promulgată de regele Carol I la 11 aprilie 1880, fiind investită cu sigiliul statului. Decretul regal era semnat, conform uzanțelor constituționale, și de ministrul secretar de stat la Ministerul de Finanțe, I. Câmpineanu, și de ministrul secretar de stat în Ministerul de Justiție, A. Stolojan.

Era publicată în *Monitorul Oficial* la 17 aprilie 1880.

Potrivit legii, Banca Națională a României era o bancă de scont și circulație, sub forma unei societăți anonime, cu un capital social de 30.000.000 lei, cu privilegiul exclusiv de a emite bilete de bancă la purtător. Statul deținea o treime din acțiuni, iar persoane particulare celelalte două treimi. Prezența statului trebuia să garanteze prestigiul biletelor de bancă emise de B.N.R. și să convingă pe cei care trebuia să subscrie la capitalul social.

Statul acorda Băncii Naționale a României concesiunea privilegiului de emisiune, solicitându-i asumarea unor obligații, în schimb: retragerea din circulație, în cel mult patru ani, a biletelor ipotecare, înființarea de sucursale și agenții în principalele orașe și în special în fiecare reședință de județ, plasarea unei sume, egală cu jumătate din capitalul social vărsat, în efecte publice românești, efectuarea fără nici o indemnizație a serviciului de casierie pentru stat, fixarea unui maxim de 7% ca dobândă la efectele scontate, publicarea în *Monitorul Oficial* și în alte patru ziare a situațiilor săptămânale și lunare relative la mersul operațiunilor B.N.R.

Condiția esențială pentru ca biletele de bancă să fie acceptate pe piață era ca Banca Națională a României să aibă un capital social important și care să ofere garanții; de aceea suma fusese fixată la 30.000.000 lei. În lipsa subscriitorilor și refuzând ideea participării capitalului străin, fondatorii B.N.R. au decis că erau suficiente, în prima etapă, subscrierea și

depunerea efectivă a 24.000 de acțiuni, reprezentând un capital social de 12.000.000 lei. Restul de 18.000.000, până la completarea capitalului stabilit inițial, urma să se facă mai târziu, într-un moment oportun, prin alte două emisiuni de câte 9 milioane.

*Pentru o Românie liberă
oricând, oricum, cu oricine,
contra oricui*

(Eugeniu Carada)

Statutele Băncii Naționale a României au fost publicate în *Monitorul Oficial* nr. 115 din 23 mai 1880. Dar cum fuseseră publicate cu numeroase greșeli, au fost republicate în *Monitorul Oficial* nr. 117, din 25 mai 1880. Cele nouă capitole și 105 articole reglementau cu strictețe operațiunile pe care le putea întreprinde noua bancă: emisiunea biletelor, scontul efectelor comerciale, scontul bonurilor de tezaur, comerțul cu metale prețioase, primirea de sume în cont curent și titluri în depozit etc. Operațiunile care aveau caracter de imobilizare a fondurilor erau formal interzise: împrumuturile pe ipotecă, acțiuni industriale, participarea directă sau indirectă

la întreprinderile industriale sau comerciale, posesiunea altor proprietăți imobiliare decât cele strict necesare serviciilor ei.

Și împărțirea beneficiului Băncii era strict reglementată: o sumă de până la 6% din capitalul vărsat revenea acționarilor ca prim dividend. Din beneficiul rămas se depunea 20% pentru rezerva Băncii, iar din rest, 20% revenea statului, în afară de venitul său ca acționar, 15% membrilor Consiliului General (8% Consiliului de Administrație și 7% Consiliului de Cenzori) și 65% acționarilor ca al doilea dividend.

La Adunarea Generală participau acționarii care dețineau cel puțin patru acțiuni, acesta fiind numărul minim de acțiuni care dădea dreptul la un vot. Dintre membrii Adunării Generale erau aleși patru directori însărcinați cu administrarea Băncii și patru cenzori pentru supravegherea operațiunilor. Guvernatorul, împreună cu doi directori și trei cenzori, erau numiți de guvern. Pentru înlocuirea guvernatorului, în caz de absență, guvernul numea în fiecare an pe unul dintre directori drept viceguvernator.

Conducerea activităților curente aparținea unui organ colectiv, Consiliul de Administrație, compus din guvernator, viceguvernator și cei trei directori. Consiliul de Administrație împreună cu Consiliul de Cenzori formau Consiliul General al B.N.R. Pentru supravegherea operațiunilor B.N.R., îndeosebi a emisiunii biletelor și a scontului, guvernul numea un comisar al guvernului. Acesta avea drept să asiste, cu vot consultativ, la toate ședințele consiliilor și comitetelor din Bancă și să se opună oricărei hotărâri pe care o socotea contrară legii, statutelor și regulamentelor Băncii sau intereselor statului.

La 15 iulie 1880, Ion I. Câmpineanu devenea primul guvernator al B.N.R., funcție pe care a deținut-o până la 1 decembrie 1882.

Va rămâne director – ales de Adunarea Acționarilor – până la moarte, în 1910.

Odată stabilite regulile jocului, s-a trecut la activitatea practică. La 20 aprilie erau angajați primii funcționari ai B.N.R.: Miltiade Barbu, Alexandru N. Ștefănescu și C. Apostol, toți absolvenți ai unor școli comerciale superioare. A urmat înființarea, la 1 iulie același an, a sucursalelor B.N.R. de la Brăila, Craiova, Galați și Iași.

Consiliul de Administrație al B.N.R. a hotărât mutarea Băncii din clădirea Senatului în clădirea Creditului Funciar Rural, aflată la intersecția străzilor Colței și Doamnei. Peste un an, la 3 noiembrie 1881, guvernatorul B.N.R. semna un contract de vânzare-cumpărare cu Administrația Domeniilor și Pădurilor Statului, prin care Hanul Șerban Vodă, cu terenul aferent din zona Lipsani, era cumpărat cu 800.000 lei. Abia după aprobarea

de către Cameră (la 21 ianuarie) și Senat (1 februarie 1882) intra contractul în vigoare, la 6 februarie 1882. La 31 martie același an, se semna contractul cu arhitecții francezi Albert Galleron și Cas-sien Bernard, care se angajau să execute un anteproiect pentru Palatul B.N.R. La începutul lunii aprilie 1883, cei doi arhitecți francezi au predat planurile definitive ale noii construcții. Piatra de temelie se punea

Poți spune Consiliului, că Institutul vostru a fost astfel așezat de înaintași, cu o așa armătură, pe așa baze solide, încât poate merge singur și chiar dacă s-ar găsi nebuni să vă trimită acolo, nu unul, ci zece răi, nu l-ar putea scoate din rânduiala ce are și care-i asigură propășirea

(Take Ionescu, la numirea unui nou membru în Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României)

Sala de Consiliu a Băncii

la 12 iulie 1884, iar lucrările s-au încheiat în iunie 1890. Încă din 1889 se mutase aici tipografia Băncii, iar în iunie 1890 toate birourile funcționau în noul sediu. Lucrările de construcție fuseseră conduse de arhitecții români N. Cerchez și C. Băicoianu și costaseră 2,7 milioane lei.

În prima ședință a Consiliului de Administrație al Băncii Naționale a României (format din guvernatorul Ion I. Câmpineanu, G. Cantacuzino, Th. Ștefănescu, Emil Costinescu și Dinu Bilcescu), ținută la 5 septembrie 1880, s-au discutat: achiziționarea de la Paris a mașinii pentru executarea sigiliului Băncii; plecarea la Paris a lui Th. Ștefănescu pentru a studia la fața locului organizarea Băncii Franței; o scrisoare prin care i se solicita lui Eugeniu Carada urgentarea demersurilor pentru obținerea hârtiei și executarea planșelor și a clișeelelor pentru tipărirea în țară a primelor bilete de bancă și achiziționarea cernelurilor necesare.

Cum tipărirea biletelor de bancă – fie în Franța, fie la București – se dovedea mai anevoioasă decât se crezuse inițial, guvernatorul Câmpineanu a solicitat Consiliului General să aprobe ca biletele ipotecare aflate în rezerva Ministerului de Finanțe să fie preluate de B.N.R. și să fie puse în circulație cu aplicarea însemnelor Băncii centrale și a semnăturilor guvernatorului, casierului și a unui cenzor.

Problemele legate de tipografie continuă. La 30 septembrie se hotăra instalarea atelierului pentru imprimarea biletelor de bancă la Monetăria Statului. Dar peste exact o lună se constata că „după ce s-a încercat în deșert a se găsi un loc potrivit la Monetăria Statului”, singura soluție era instalarea mașinilor tipografice în subsolul sediului Creditului

Funciar Rural, în două săli boltite, spațioase și suficient de luminoase.

La 10 octombrie 1880, Comitetul Biletelor Ipotecare aproba ca B.N.R. să folosească bilete ipotecare de rezervă de la Ministerul de Finanțe, în valoare de 20, 50, 100, 500 lei. Era vorba despre 283.492 bucăți, în valoare de 13.512.240 lei.

În sfârșit, la 4 octombrie, Consiliul de Administrație al B.N.R. numea o comisie, condusă de guvernatorul Câmpineanu, care să elaboreze Regulamentul de ordine interioară al Băncii. Conform acestuia, în Centrala B.N.R. funcționau șapte servicii, cu 170 funcționari. Acestea erau: Secretariatul General (36 funcționari); Serviciul Scont (27); Serviciul Acțiunilor, Fondurilor Publice ale Băncii, Depozitelor și Împrumuturilor (10); Fabricarea și Contabilitatea Biletelor (4); Contabilitatea Generală (35); Casieria (23); Controlul General (14).

În aceste condiții, Consiliul General decidea, la 18 noiembrie, ca operațiunile B.N.R. să înceapă la 1 decembrie 1880, ceea ce s-a și întâmplat.

La 16 decembrie, guvernul României, ținând cont de lipsa monetei divizionare, hotărâște să bată monedă de argint în străinătate. În urma discuției cu Ministerul de Finanțe, Banca Națională a României era autorizată să găsească monetăria din străinătate care să poată efectua această operațiune în condiții de maximă siguranță.

Cel dintâi an din viața Băncii Naționale a României se încheia cu raportul din 31 decembrie 1880, semnat de cenzorii Al. Băicoianu și C. Angelescu, privind situația primului semestru de exercițiu al Băncii. Din bilanțul încheiat la sfârșitul anului rezultă că din cele 12 milioane lei ce trebuia subscriși până la 1 ianuarie 1881, mai erau de depus doar 95.000 lei. ■

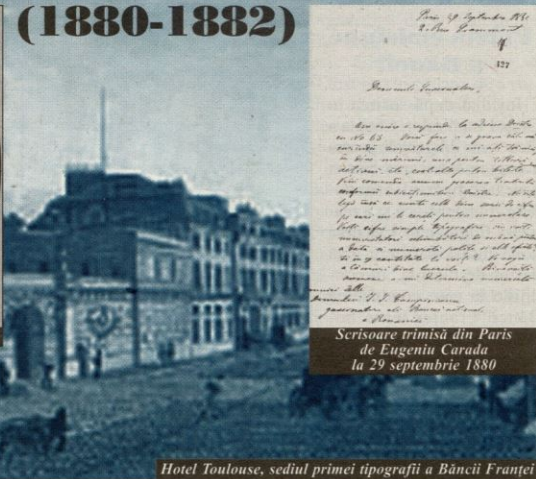

I.C.Brătianu la 1876

EUGENIU CARADA LA PARIS (1880-1882)

Eugeniu Carada

Hotel Toulouse, sediul primei tipografii a Băncii Franței

Scrisoare trimisă din Paris
de Eugeniu Carada
la 29 septembrie 1880

SABINA MARIȚIU

Personalitatea fascinantă și plină de mister a lui Eugeniu Carada (Magazin istoric, nr. 11/1995) are încă multe fațete necunoscute. Vom încerca în cele ce urmează să aducem în fața cititorului noi aspecte ale vieții și activității lui cu ajutorul unor documente aflate în arhiva B.N.R. și în colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române.

Eugeniu Carada a petrecut mai multe perioade în capitala Franței, începând cu epoca studiilor și continuând mai apoi cu o ședere ceva mai lungă, autoexilul dărmat de eșecul relației cu fiica lui C.A. Rosetti.

Anii 1880-1882 reprezintă însă o perioadă specială. Eugeniu Carada a fost atunci delegatul guvernului român, iar mai apoi al Băncii Naționale a României și a avut misiunea de a cerceta organizarea Băncii Franței și de a cumpăra toate cele necesare pentru înființarea unei imprimerii a Institutului nostru de emisiune.

Prin Legea din 17 aprilie 1880, cât și prin Statutele adoptate la 25 mai 1880, se prevedea că biletele care urma a fi emise de Bancă aveau valoarea de 20, 100, 500 și 1.000 de lei, forma lor, modul de emisiune și cantitatea pentru fiecare categorie urmând a fi fixate de către Consiliul general al Băncii.

Inițial, primul ministru I.C. Brătianu a dorit să îl desemneze guvernator pe Carada, dar acesta l-a refuzat, propunându-l în locul său pe Ion Câmpineanu, în acel moment ministru de Finanțe.

De ce a acceptat Carada, în schimb, misiunea încredințată

de guvern de a se ocupa de organizarea imprimării biletelor de bancă? În primul rând pentru că era omul de încredere al lui Brătianu. Apoi, avea nenumărate legături în capitala Franței. Și, desigur, conta enorm experiența dobândită cu ocazia tipăririi biletelor ipotecare în 1877.

Din perioada 1880-1882 se păstrează mai multe dintre rapoartele pe care Carada le-a trimis în țară, facturi, chitanțe, răspunsuri primite din partea Consiliului Băncii, corespondență personală cu familia Brătianu etc. Din cercetarea lor amănunțită am reușit să reconstituim o parte din

activitatea desfășurată la Paris de către Eugeniu Carada.

Prima emisiune a Băncii

Imediat după sosirea în Orașul Luminilor, Carada a făcut toate diligențele pentru a asigura fabricarea hârtiei necesare tipăririi bancnotelor românești, ca și a realizării filigranelor. Cea de-a doua însărcinare era însă destul de dificilă, în condițiile în care conducerea Băncii Franței luase hotărârea de a nu mai onora nici o comandă făcută de alte instituții financiare. Carada a insistat însă și a reușit să obțină pentru B.N.R. fabricarea filigranelor numai pentru anul 1880.

El s-a dovedit a fi extrem de interesat de realizarea filigranelor, pe care le considera „unica garanție reală a circulațiunii fiduciare“. Unele surse bibliografice indică chiar faptul că ar fi realizat un sistem prin care se putea crea umbra figurilor dintr-un filigran, sistem care i-a purtat numele. El a expus într-o scrisoare pe care a trimis-o conducerii de la București cele două posibilități pe care le avea: fie crearea unui atelier propriu de specialiști (lucru pe care îl considera „foarte anevoios“, din cauza „lipsei lucrătorilor speciali și timpului lung ce trebuie pentru formarea lor“), fie colaborarea în particular cu filigraniștii Băncii Franței. S-a optat desigur pentru cea de-a doua soluție, astfel că primele bilete ale B.N.R., concepute și realizate la Paris sub directa supraveghere a lui Eugeniu Carada, sunt opera desenatorului Georges Duval,

Desenul primei prese aduse de Carada de la Paris

a gravorului P. Dujardin (cu cei doi Carada colaborase și la realizarea biletelor ipotecare) și a șefului atelierului de filigrane de la Banca Franței, Dauphan.

În pofida entuziasmului inițial, lucrările au avansat destul de greoi. De aceea, Carada îi sugera guvernatorului Câmpineanu ca până la prima emisiune a bancnotelor B.N.R. să recurgă la o soluție provizorie, pe care o susținuse atâta timp cât fusese la București: este vorba despre ștampilarea biletelor ipotecare cu însemnele Băncii Naționale. Chiar dacă această soluție nu fusese agreată la început de conducerea de la București, în septembrie 1880, văzând dificultatea cu care înaintau operațiunile de imprimare a bancnotelor, Consiliul Băncii a hotărât să adopte sugestia lui Carada. Au fost astfel puse în circulație bilete ipotecare, purtând un supratipar (o ștampilă) de culoare galbenă cu titulatura

Băncii Naționale și noile funcții (guvernator, casier și cenzor delegat), împreună cu semnăturile respective.

Eugeniu Carada s-a implicat și în achiziționarea utilajelor (mașini de tipărit, perforat, numerotat etc.) necesare înființării unei tipografii a Băncii, unde urma să fie realizate nu doar bancnotele, ci și alte hârtii de valoare (cecuri, acțiuni etc.). Majoritatea acestora, însoțite de instrucțiunile de folosire date de Carada, au ajuns la București în luna decembrie 1880.

Din documentele de arhivă reiese faptul că Eugeniu Carada, devenit delegat al Băncii, era adeptul primării biletelor la București, sub directa îndrumare și supraveghere a Consiliului general. În capitala României „se va putea lucra zi și noapte fără interrupere [...] Dacă se va [de]pune și la București toată activitatea necesară, nu este cu neputință ca să puteți emite în decembrie bilete de 20 lei“.

Consiliul B.N.R. a hotărât însă, în august 1880, ca „primele tirajii de bilete necesare operațiunilor băncii să se facă fie la Paris la Banca Franței, fie la București“. Carada era rugat să facă demersurile pentru a afla poziția părții franceze, cu toate că în rapoartele anterioare el afirmase în mod clar că Banca Franței nu dorea să se implice în această acțiune.

La 12 septembrie 1880 Carada era în măsură să anunțe Consiliul general al B.N.R. că urma să fie expediat, de la Londra, primul transport de acțiuni și titluri nominative formând prima emisiune a Băncii. Totodată, el se plângea

că, în pofida insistențelor, nu primise nici după două luni indicațiile necesare pentru gravarea timbrului băncii și nici semnăturile care urma să fi gravate pe acțiuni și bilete.

Refuză funcția de director

Între documentele de arhivă se păstrează și câteva scrisori adresate guvernatorului B.N.R. de către firma engleză Bradbury Wilkinson & Co.-Banknote Designers, Engravers & Printers. Prima dintre acestea, datată 28 septembrie 1880, îl informa pe Câmpineanu că, în conformitate cu instrucțiunile primite de la Carada, au fost expediate spre București cinci lăzi conținând 19.000 de acțiuni la purtător și 3.000 de titluri nominative ale Băncii Naționale a României. La 29 octombrie 1880, firma engleză aducea la cunoștință părții române că a expediat alte nouă lăzi cu 28.000 de acțiuni la purtător, 4.000 de titluri nominative, precum și clișeele folosite la confecționarea lor. Au existat unele mici probleme în plata acestora, ca dovadă scrisorile adresate la Paris lui Eugeniu Carada de

către furnizorul englez la 15, respectiv 20 ianuarie 1880. La 3 februarie, delegatul român era informat că se primise suma de 458,19 lire sterline, contravaloarea serviciilor efectuate de furnizorul mai sus-amintit.

Pentru organizarea unuiia dintre cele mai importante servicii ale băncii, cel al contabilității, a fost trimis la Paris unul dintre directorii Institutului nostru de emisiune, Theodor Ștefănescu. Carada i-a facilitat lui Ștefănescu intrarea la Banca Franței. Totodată, pentru o mai bună coordonare a activității de organizare a B.N.R., Eugeniu Carada i-a sugerat lui Ion Câmpineanu că ar fi utilă asistența unuiia dintre înalții funcționari de la Banca Franței. La 15 iunie 1880, Carada scria secretarului general al Băncii Franței, Dubois de Jancigny, expunându-i problema: „S-a creat la noi o Bancă națională de reescompt și circulațiune. Pentru a da acestei instituții o bună și solidă organizare, nu se poate lua în considerare alt model decât cel al Băncii Franței, simplificând bineînțeles serviciile la proporțiile

țării noastre. Guvernul român consideră că nimeni nu poate conduce mai bine asemenea organizare, decât unul dintre funcționarii Băncii Franței care, prin natura funcțiilor, să fi fost pus în situația de a studia aceste servicii, fie la Paris, fie într-una dintre marile sucursale din provincie.”

A urmat o intensă corespondență între Carada, Câmpineanu și conducerea Băncii Franței pe această temă și, cu toate că francezii informaseră că nu vor putea trimite un specialist mai devreme de luna noiembrie, la București nerăbdarea era mare. Astfel, în ședința din 5 septembrie 1880 a Consiliului de administrație al B.N.R. s-a hotărât „a se încunoștința Dnu. Eugeniu Carada să se străduiască pentru grabnica trimitere în țară a funcționarului Băncii Franței”.

La sfârșitul lunii octombrie 1880 a plecat spre București inspectorul d'Aupreville, care era „familiarizat cu toate chestiunile de credit și comerciale” și care putea furniza „servicii utile” pentru B.N.R. Partea română trebuia să îi plătească specialistului francez o indemnizație de 1.000 de franci pentru călătorie și 100 de franci

Bancnote emise de Banca Națională

pe zi în timpul șederii la București. Pentru comparație, indemnizația lui Carada în perioada iulie-decembrie 1880 s-a ridicat la suma de 8.000 de franci, deci sub 45 de franci pe zi.

La sfârșitul lunii septembrie 1880, Carada și Ștefănescu au primit o nouă însărcinare: aceea de a comanda la Paris registrele, condicile și imprimatelor necesare începerii operațiunilor B.N.R. Carada, într-o scrisoare din 10 octombrie, spunea că „tipărirea registrelor și imprimatelor necesare Băncii ar fi dezavantajoasă la Paris, și ca preț, și ca timp, căci lucrătorii, necunoscând limba română, vor lucra mult mai încet și mai scump. Pe lângă aceasta, modelele imprimatelor Băncii Franței nu pot servi întocmai pentru Banca României, este în contră neapărat să le adaptați trebuințelor locale, pe care numai acolo le cunoașteți”. În luna noiembrie, Carada a trimis la București, în dublu exemplar, întreaga colecție de imprimate ale Băncii Franței, pentru a putea fi folosite drept sursă de inspirație. Cert este faptul că imprimatelor B.N.R. au fost tipărite la București,

cele mai vechi registre păstrate astăzi în arhiva instituției demonstrând acest lucru.

Primul transport de bilete ale B.N.R., realizate în Franța de E. Carada, a fost expediat spre București în luna noiembrie 1880. Delegatul român îl informa pe guvernatorul Ion Câmpineanu („amicul guvernator”, cum îl numea în corespondența particulară) că urma să sosească șase lăzi, conținând „116 rame hârtie, câte 4 bilete bune de 20 lei, 30 rame hârtie, câte 3 bilete bune de 20 lei, 4 rame hârtie, câte 2 bilete bune 20 lei, în total 281.000 bilete bune și 19.000 bilete respinse la reviziune”. Acestea au reprezentat prima emisiune de bilete ale B.N.R., puse în circulație la 19 ianuarie 1881. Pentru fabricarea lor, Carada a plătit la Paris 22.794,95 franci.

La sfârșitul anului 1880, Carada s-a întors în țară unde, la propunerea lui Ion C. Brătianu, fusese numit director în B.N.R. Nu a acceptat funcția și a revenit la Paris, continuând să se ocupe de operațiunile de tipărire a biletelor și de achiziționare a utilajelor necesare imprimeriei de la București.

Oarecari bucăți de sticlărie sparte

O nouă însărcinare a primit în iulie 1881, când Consiliul general al B.N.R. l-a împuternicit să se ocupe de imprimarea titlurilor de rentă de 5% emise de Ministerul Finanțelor. Această instituție încheiase un acord cu Banca centrală în privința tipăririi titlurilor. Imprimeria Băncii se afla însă la începuturile sale și nu a putut face față misiunii, așa că s-a apelat din nou la Carada.

Lui i-au fost trimise la Paris desenele semnate de Nicolae Grigorescu, ce se doreau a fi imprimate pe titlurile de rentă. Carada a informat însă Bucureștiul că desenele pictorului (al cărui mare admirator era de altfel, deținând un număr însemnat de pânze ale acestuia) erau foarte greu de produs, durata unei astfel de operațiuni fiind de cel puțin 50-60 de zile. De aceea s-a renunțat la desenele în cauză (ele au fost folosite pentru mai multe emisiuni ale B.N.R. în perioada interbelică) și s-a ales o soluție mai simplă,

Eugeniu Carada fiind în măsură la 13 august 1881 să îl anunțe pe Câmpineanu că executase toate clișeele necesare tipăririi titlurilor de rentă.

Misiunea lui Carada la Paris a continuat și în 1882, an în care a semnat un contract cu firma Papeteries du Marais et Sainte-Marie pentru livrarea hârtiei necesare imprimării biletelor B.N.R. Institutul nostru de emisiune colaborase cu această firmă și pe parcursul anilor 1880-1881, dar în urma acestui contract, încheiat în nume personal de către Eugeniu Carada, a fost livrată hârtia specială necesară imprimării biletelor cel puțin până în anul 1892. De asemenea, în cursul anului 1882 Carada a colaborat din nou cu G. Duval și cu P. Dujardin pentru a realiza desenul și gravura cecurilor Băncii Naționale.

Am descris până acum munca intensă pe care Eugeniu Carada a depus-o la Paris în primii ani de activitate ai B.N.R. În această perioadă el a întreținut și o intensă corespondență cu familia Brătianu, corespondență care reflectă și câteva dintre

aspectele curente ale vieții sale. Astfel, el era cel care le ajuta pe doamnele din familia Brătianu să fie în pas cu moda din capitala Franței, așa cum reiese din scrisorile pe care le expedia Piei Brătianu sau Sabinei Cantacuzino. În trei scrisori, datate iulie 1880, august 1880, respectiv septembrie 1882, Carada cerea sau oferea detalii despre diferitele cumpărături pe care urma să le facă pentru prietenele sale. În prima dintre epistole, adresată Sabinei Cantacuzino, se plângea de faptul că nu găsise „la Louvre” un palton pe măsura ei, iar unul de comandă ar fi costat 100 de franci. De asemenea, Carada dădea amănunte despre niște piese de argintărie pe care le cumpărase pentru familia Brătianu, în valoare de 5.000 de franci, și pentru care era de părere că ar fi trebuit să se obțină o scutire de vamă.

Cea de-a doua scrisoare se referă la un serviciu de masă cumpărat pentru moșia de la Florica, compus din 322 de piese. Totodată, Eugeniu Carada mai achiziționase și bijuterii în valoare de 200 de franci (un pandant de coc cu mărgăritare, briliante și

diamante, o parură de mărgăritare, o pereche de butoni și o brățară).

La 16 septembrie 1882, Carada îi cerea Piei Brătianu detalii despre „oarecari bucăți de sticlărie care s-au spart” și despre modelul și mărimea mănușilor pe care i le comandase.

Părerea sa despre misiunea pe care o avea ca delegat al B.N.R. o aflăm dintr-o scrisoare adresată aceleiași doamne în august 1880, în care afirmă că era „foarte turmentat de însărcinările dificile și plicticoase ce mi s-au dat una după alta aici. Mă dusesem pentru vreo zece zile să fac băi la mare, însă o depeșă a d-lui Brătianu dându-mi o nouă însărcinare m-a silit a mă întoarce la Paris.”

Din Orașul Luminilor, Carada s-a întors în a doua jumătate a anului 1882, moment din care și-a luat în primire postul de director în cadrul B.N.R. pe care l-a deținut până la moarte, în 1910. Începând de atunci, Eugeniu Carada și-a dedicat întreaga activitate propășirii Băncii centrale a statului român, instituție care l-a considerat întemeietorul ei. ■

Jean Monnet

Konrad Adenauer

Alcide de Gasperi

Robert Schuman

CEI PATRU STÂLP AI ÎNȚELEPCIUNII

CAMIL MUREȘANU

Eclipsând alte imagini sau definiții – și sunt multe posibile – Europa este, în reprezentarea lumii de astăzi, un stil de cultură și civilizație, de elevată conștiință colectivă, model de acțiune conformă cu legile moralei și ale dreptului, promotoare a respectului pentru ființa umană.

Factorii originari mai larg recunoscuți a fi modelat o Europă astfel înțeleasă au fost geniul intelectual elen, cel politico-juridic roman și spiritul creștinismului.

Efigia Europei apare astăzi cu un contur și mai clar, prin reactualizarea ideii unității ei. „Reactualizare”, și nu inovație, fiindcă după destrămarea Imperiului roman s-a încercat periodic restabilirea unității europene. Au conlucrat la aceasta ambiții și interese politico-dinastice, considerente umanitare, argumentate juridic și moral (înlăturarea flagelului războaielor, statornicirea păcii și armoniei permanente între popoare).

N-au fost puține mințile luminate care, cu începere mai ales de prin secolul XIV, s-au ocupat de tema numită astăzi „construcție europeană”. În subtextul dezideratelor și soluțiilor propuse de ele sunt sesizabile nostalgia unității imperiale romane („pax romana”) și idealul universalismului creștin.

Cel de-al doilea persistă ca o forță spirituală integratoare, deși debilitată în concretizarea ei de clivajul deschis în se-

colul XI între Roma și Constantinopol (*Magazin istoric*, nr.3/2000), iar în secolul XVI între spațiul de autoritate al papalității și cel al mișcărilor de reformă religioasă.

Catastrofele materiale și umane din secolul XX (1914-1918, 1939-1945), însoțite de spectrul nimicirii omenirii într-un eventual război nuclear au constituit – poate chiar mai mult decât se mărturisește – îndemnul abordării concrete, al

îndrumării destinului istoric al Europei pe făgașul unității ei.

Nici în ceea ce s-ar numi „une prise de conscience” (o asumare) trezită de tragedia celor două războaie mondiale, nu se poate tăgădui prezența, de asemenea, a unei componente creștine. Deși argumentul în favoarea acestui fapt ar putea fi respins, ca o coincidență superficială, nu poate să nu fie notată contribuția excepțională pe care au avut-o, după 1945, la

construirea Europei unite, patru oameni politici care, pe lângă calitățile lor de bărbați de stat, au fost și adepți sinceri ai credinței creștine.

Monnet, în sprijinul lui Churchill

Gândirea și acțiunea lor au contribuit la punerea bazelor și la construirea treptată a unei opere de dimensiuni și de perspective universale. Drept care, ca o ilustrare a interacțiunii dintre rolul personalității și al tendințelor generale obiective din istorie, numele și faptele lor merită evocate cu orice prilej. S-ar putea – noi, cel puțin, suntem convinși – să vină ziua în care ele, într-o Europă deplin consolidată în unitatea ei și definitiv pacificată, să fie așezate în panteonul marilor personalități istorice deasupra a cine știe câtor „învingători” și „cuceritori”.

În ordinea cronologică a manifestării crezului unității europene, pe primul loc e situat francezul Jean Monnet (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1992, 1/1993), expert eco-

nomist-financiar. Cu trecerea timpului, pentru marele public, numele lui începe a spune tot mai puțin. În Occident, și mai ales la Paris, unde am petrecut înainte cu decenii un stagiul de perfecționare pe lângă câțiva reputați istorici ai perioadei moderne și contemporane, aceștia îl recunoșteau ca mentor spiritual, ca formator de imagine a Europei prezente și viitoare. Era cazul, spre pildă, al lui Jean-Baptiste Duroselle, de la care am auzit – mărturisesc – pentru întâia dată numele lui Jean Monnet, simțindu-mă jenat că profesorul îl pronunța ca pe al unei personalități ce nu mai avea nevoie de nici o explicație, pe când eu, cultivat în izolarea de după 1945 a Estului, a trebuit să explorez un lexicon politic spre a mi-l apropia.

Jean Monnet s-a născut în 1888 și a încetat din viață la o vârstă foarte înaintată, în 1979. Între 1919-1923 a ocupat o primă funcție importantă, aceea de secretar general adjunct al Societății Națiunilor de la Geneva. A fost activ apoi în funcții economice și ministeriale în Franța, până la tragedia din 1940. În iunie acel an a sprijinit celebra propunere

făcută de Churchill, la 16 iunie 1940, lui Paul Reynaud, pentru o deplină uniune politică franco-britanică, ceea ce ar fi dispensat Franța de o capitulare și o cerere de armistițiu în fața Germaniei. Aceste acte, chiar acceptate sub constrângerea momentului, n-ar fi avut valoare sub raportul dreptului internațional, câtă vreme ar fi lipsit consimțământul partenerului.

Jean Monnet s-a aflat la Londra împreună cu de Gaulle, în momentul formulării de către Cabinetul britanic a acelei extraordinare propuneri. Până în 1945 va sta în apropierea generalului, militând consecvent pentru colaborarea franco-britanică, în și după război.

În 1947 a elaborat planul care i-a purtat numele, pentru redresarea economiei Franței. Conjugat cu planul Marshall, el a constituit un incontestabil succes. În 1953, Franța, chiar dacă nu atinsese la toți indicii parametrii antebelic, se afla în plină refacere. Jean Monnet a dobândit o solidă reputație, deși nimeni n-a asociat numele său cu vreo „Wunderwirtschaft” (economie miraculoasă), pe care el începuse a o construi.

Pe această bază, el a beneficiat în continuare, pe plan european-occidental, de o mare autoritate, atât morală cât și în domeniul practicii economico-financiare. S-a alăturat cu toată hotărârea planurilor de Uniune Europeană și a inițiat un comitet de acțiune pentru

În iunie 1940 Winston Churchill (în central imaginii) propune o deplină uniune politică franco-britanică. De Gaulle (în dreapta) se afla atunci chiar la Londra

Comunitatea Europeană a Cărbunelui și a Oțelului (CECA) a intrat în vigoare prin Tratatul de la Paris (18 aprilie 1951). Era o nouă formă de uniune politică a continentului nostru...

înfăptuirea Statelor Unite ale Europei.

Ideologia și practica a ceea ce se numește „construcție europeană” poartă, pe frontispiciu sau în subtextul lor, inspirația gândirii lui Jean Monnet – unul dintre primii „părinți ai Europei unite”.

Adenauer și de Gasperi, reconciliatori

În aceeași categorie, istoria Europei contemporane îl înscrie pe fostul cancelar german Konrad Adenauer (1876-1967), personalitate mai cunoscută, neavând nevoie de o detaliere a activității (*Magazin istoric*, nr. 4, 5/1995). În timpul regimului nazist a trăit retras într-o abație. Meritul pe care contemporaneitatea i-l atribuie, în relație cu evoluția istorică a continentului, este acela de a fi pus împreună cu de Gaulle bazele reconcilierii franco-germane, considerată nucleul inițial și esențial al Uniunii Europene.

E legitimă întrebarea: de ce nu și de Gaulle? Probabil că aceia care împart notele la disciplina „construcție europeană” au considerat că generalul s-a comportat „prea francez”, pentru a putea fi catalogat ca desăvârșit european. Atitudinea distantă față de Anglia și S.U.A., în mai

multe momente importante, e desigur responsabilă pentru neînscriserea lui în cercul fondatorilor Europei unite. Ceea ce probabil că pe de Gaulle nici nu l-a deranjat prea mult; a ținut totdeauna să fie în primul rând un mare francez.

O biografie mai interesantă este aceea a omului politic italian Alcide de Gasperi. Născut în Tirolul de Sud, în 1881, a încetat din viață în 1954. Potrivit cu apartenența politică de atunci a provinciei sale natale, a fost cetățean austriac, până la 1918, și membru al Parlamentului de la Viena, reprezentând pe conaționalii din Tirolul de Sud.

După 1918, s-a angajat în viața politică din Italia, întemeind, împreună cu Don Luigi Sturzo, partidul din care se va dezvolta Democrația Creștină. Arestat de autoritățile fasciste, a fost condamnat la patru ani de închisoare și a petrecut 16 luni în detenție. La insistențele Papei Pius XI, a fost eliberat, fiind numit în 1926 bibliotecar la Vatican. A trăit în această postură modestă până la căderea fascismului, în 1943, când a revenit în politică, fiind ministru de Externe în câteva guverne de tranziție, iar între 1945-1953 prim-ministru.

De activitatea lui s-a legat proclamarea Republicii italiene, reforma agrară, o primă reglementare (cu Austria) a statutului interetnic

din Tirolul de Sud și inițierea de planuri de ridicare economică a Sudului țării. Este mult vehiculată „problema del Mezzogiorno” care, prin programe succesive de acțiune, va aduce, în câteva decenii, această zonă defavorizată mai aproape de nivelul nordului țării.

De Gasperi a susținut energic toate acțiunile de unificare europeană și, totodată, a avut o contribuție de prim-ordin în reintegrarea Italiei în concertul european.

Schuman, inspiratorul Tratatului de la Roma

Una dintre cele mai surprinzătoare personalități politice ale secolului XX a fost Robert Schuman (*Magazin istoric*, nr. 1/2004). S-a născut în 1886 în Luxemburg, de unde era originară mama, pe când tatăl era din Lorena, înglobată atunci Germaniei. Atât după naționalitate, cât și după cetățenie, era german. A fost însă bilingv, iar educația sa, mai presus de cea națională, a fost una fervent catolică.

A studiat Dreptul la mari universități germane. Și-a luat licența în 1912 și s-a stabilit la Metz, în Lorena, începând să practice avocatura. S-a înscris în partidul catolic, numit de obicei Zentrum. Pe lângă această opțiune, s-a angajat total în mișcarea creștin socială. La un moment dat, s-a gândit să intre în tagma monahală.

Între 1914-1918 a fost chemat sub arme, având însă șansa de a fi reformat medical. În anul 1919, prin revenirea Lorenei la Franța, devine cetățean francez și e ales deputat de Moselle. Va rămâne fără întrerupere membru în Parlamentul Franței până la 1940, apărând particularismul departamentelor din estul țării,

binguismul acestora și instituțiile școlilor confesionale.

German minoritar, s-a atașat îndeaproape de cea de-a doua patrie. A fost antinazist, în așa măsură, încât în 1941 germanii l-au arestat și internat într-un lagăr. De acolo, în 1942, a evadat în Franța, unde, în semiclandestinitate, se apropie de Rezistență și la Eliberare, în 1944, se alătură partidului de inspirație catolică Mișcarea Republicană Populară, condus de Georges Bidault.

Ascensiunea lui e remarcabilă. În 1946 e ministru de Finanțe, în 1947-1948 președinte de Consiliu, iar între 1948-1953 ministru de Externe – perioada cea mai fructuoasă, de cel mai larg ecou internațional, a activității lui politice.

Cu sentimente de sincer patriot francez și de cetățean al lumii, Robert Schuman a militat pentru apropierea franco-germană. Timp în care deputații comuniști îi aruncau în față, în Parlament, porecele jignitoare folosite de unii francezi la adresa germanilor.

Nu s-a lăsat jignit și n-a fost decepționat, conștient că majoritatea francezilor, cu inteligența și generozitatea lor naturală, admiră în el pe un

german capabil să le împărtășească sentimentele și să militeze pentru ele. La 9 mai 1950 a publicat Declarația de la Paris (redactată, în fapt, de Jean Monnet), act istoric ce preconiza o uniune vamală franco-germană, oferită și altor state occidentale, și având la bază instituirea liberei circulații a cărbunelui și a oțelului. O măsură ce s-a dovedit grabnic benefică pentru redresarea economiei Vestului. Declarația de la Paris a fost urmată în aprilie 1951 de un tratat corespunzător, semnat de Franța, Germania Federală, Italia și țările Benelux, „cei șase ai Micii Europe“.

Contribuind astfel la instituirea comunității europene a cărbunelui și oțelului, Robert Schuman, deși nu mai deținea o funcție executivă, a fost în continuare

inspiratorul convențiilor care, în 1957, au luat forma Tratatului de la Roma, veritabilul act de naștere al Comunității Economice Europene – predecesora Uniunii Europene actuale.

În contextul acțiunilor sale, a întreprins călătorii prin Europa, fiind primit în audiență de papii Pius XII și Ioan XXIII. A scris o importantă carte, cu titlul *Pour l'Europe* (Pentru Europa).

În 1958 a fost ales președinte al Parlamentului european și după scurt timp a primit, la Aachen, premiul Carol cel Mare. După mai bine de un mileniu de la moartea marelui împărat, a fost poate primul european pe care contemporanii l-au salutat cu epitetul de „părinte al Europei“.

A încetat din viață la 4 septembrie 1963. Papa Ioan Paul II a inițiat pentru el procedura de beatificare. Împrumutând, ușor schimbat, titlul unei celebre cărți a lui Th.L. Lawrence, am socotit că acești pionieri ai unei noi Europe ar putea fi numiți „cei patru stâlpi ai înțelepciunii“. ■

Take Ionescu

ROMÂNII DIN BANATUL SÂRBESC ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Miron Cristea

Convenția de alianță încheiată cu Antanta, la 4/17 august 1916 (Magazin istoric, nr. 9/1976), pe baza căreia România a intrat, la 14/27 august 1916, în primul război mondial, împotriva Puterilor Centrale, recunoștea dreptul României de a se uni cu teritoriile locuite de românii aflați sub stăpânirea Austro-Ungariei: Bucovina până la Prut, întregul Banat,

Pasici, delegatul Serbiei la Conferința de Pace de la București, din 1913

Transilvania, Maramureșul, până la Tisa, și Crișana, până la un aliniament aflat la 6 km est de Debrețin, cuprinzând confluența Crișurilor și gura de vărsare a Mureșului. Uita-seră oare semnatarii convenției cu România că în urmă cu un an (15 august 1915) la Belgrad semnaseră o altă convenție prin care unul dintre aceste teritorii – Banatul – fusese promis Serbiei?

GABRIEL ION ANDREI

După încheierea războiului, Banatul, regiune în care românii, cu 592.049 de suflete, constituiau majoritatea relativă a populației (387.545 germani, 284.329 sârbi, 242.152 maghiari și 75.000 alți locuitori), a fost împărțit între România (aproximativ 2/3) și Serbia, în timp ce Ungaria a păstrat doar o porțiune infimă, la confluența Mureșului cu Tisa. Serbia a obținut vestul acestei provincii nu pe criterii etnice, ci strategico-militare, pentru a-și crea un hinterland de protecție în fața capitalei Belgrad, dar și a axei de comunicație de pe valea râului Morava.

Pentru a îndrepta sinuozitățile frontierei, între Belgrad și București au fost efectuate mici rectificări, protocolul din 24 noiembrie 1923, semnat la Belgrad, atribuind lugoslaviei localitățile Modoș, Pardani, Surjan, Crivobara și Gaiul Mare, în timp ce România obținea așezările Beba Veche, Cristur, Jimbolia, Ciorda și Jamul Mare.

Imediat după divizarea Banatului, autoritățile sârbești au declanșat un amplu program de modificare forțată a compoziției etnice a teritoriului obținut.

Astfel, potrivit notei nr. 53.344, din 1 noiembrie 1920, a Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale din cadrul Ministerului de Interne al României, adresată Ministerului de Externe, „situația românilor din Torontal este critică. Sârbii îi persecută în mod sistematic și chiar autoritățile sârbești patronază aceste persecuțiuni. Școlile și bisericile românești au fost părăsite în mare parte de către institutori și preoți, cari din cauza persecuțiunilor rafinate au fost nevoiți să plece unii în țară [România], alții în străinătate. De câtva timp se

distribuie țăranilor pământul instituțiilor bisericești și școlare. Acest pământ se dă sârbilor cu 10 dinari hectarul, pe când românilor cu 500 dinari. Germanii sunt preferați, pe când ungurii din acest ținut sunt în categoria românilor. Românii nu au drepturi politice...“.

De la teroare economică...

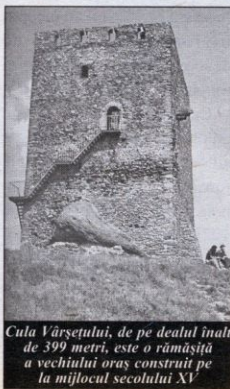
Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, prin Direcțiunea Activității Școlare și Extra-Școlare solicita Ministerului Afacerilor Străine să intervină „ca să se permită școalelor românești din Petrușasla [actualul Vladimirovaț, nume datorat coloniștilor sârbi aduși acolo] și din alte comune din Iugoslavia să-și poată procura cărți din România“ (Adresa nr. 105.414, din 9 noiembrie 1920).

La 1 decembrie 1920, Legația României din Belgrad îl informa pe ministrul român de Externe Take Ionescu: „cea mai mare parte din preoți și învățători [români] au părăsit localitățile lor, s-au refugiat în România. Așa că actualmente din bisericile numeroase ce funcționau, abia dacă au mai rămas câteva, iar școlile ce mai există, chiar dacă nu sunt închise, sunt în imposibilitatea să funcționeze, din cauza strâșniciei cu care autoritățile sârbe interzic intrarea cărților didactice [românești] în Serbia.“

În privința băncilor așa-numite confesionale, și care au ocupat un așa frumos loc în

lupta dusă de transilvăneni contra dominației ungurești, sârbii le-au paralizat aproape cu desăvârșire. Pe cele mici [...] le-au făcut să nu-și mai poată exercita operațiunile, pe cele mari, care rezistau, le-au pus sub sechestru, luându-le administrația și transformându-le într-o agenție de deznationalizare [...] Acționarilor români ai băncei *Lučeafărul* din Verșetz [Vârșet, centru al românismului din Banatul iugoslav] nu li se plătește dividendul capitalului până când nu semnează o declarație de aderare către Statul sârbesc“.

La toate acestea se adăugau recrutările forțate pentru armata sârbă, „fără nici o convocare și fără o prealabilă examinare, noaptea pe furiș, jandarmii [sârbi] înconjură casa și ridică pe românul ce are mai puțin de 40 de ani. Cea mai mare parte din ei sunt trimiși în Albania [pentru înăbușirea revoltei armate a albanezilor kosovari].

Cula Vârșetului, de pe dealul înalt de 399 metri, este o rămășiță a vechiului oraș construit pe la mijlocul secolului XV

[...] Sub pretextul împărțirii marilor domenii celor ce le muncesc, guvernul sârb a confiscat aceste întinse proprietăți pe care le împarte nu locuitorilor băstinași, care le locuiesc și realmente le muncesc, ci altor oameni aduși de aiurea [...], locuitori din Bosnia cărora le împarte pământurile muncite din tată în fiu de români [...] Lovirea sistematică a guvernului sârb tocmai în școli și biserici [românești] provoacă printre români o stare de tulburare...“

Autoritățile sârbe considerau această politică un răspuns la refuzul României de a interveni în ajutorul Serbiei la declanșarea primului război mondial, în 1914. Practic, ele încălcau prevederile Tratatului de la București, din 10 august 1913 (document completat printr-un schimb de scrisori prin care statele creștine sud-dunărene recunoșteau aromânilor autonomia școlară și bisericească, inclusiv uzul limbii materne, române), pe care România nu l-a denunțat niciodată, și care nu conținea vreo obligație de sprijinire a statului sârb, în cazul unei conflagrații mondiale.

În eforturile de a determina, pe căi pașnice, partea sârbă să respecte drepturile românilor din Banatul iugoslav, ministrul român la Belgrad a abordat pe unii dintre omologii săi străini. „Am început cu ministrul Franței, un mare protector al sârbilor, și cred că am reușit să-l interesez mult, întrucât mi-a spus că nu a cunoscut starea actuală de lucruri, care este,

cu adevărat, foarte gravă" (Telegrama nr. 3.010, din 26 decembrie 1920).

În urma discuției cu reprezentantul Italiei, în timpul căreia s-a constatat că prin măsurile luate, guvernul sârb „lovește [și] școlile italiene din noile provincii [Dalmatia]”, „colegul italian” și-a exprimat dorința „de a ne pune de acord în această chestiune care interesează deopotrivă ambele noastre țări”.

...la colonizări și asasinate

Ostilitatea autorităților sârbe față de românii din Banatul iugoslav mergea până la tolerarea, dacă nu chiar încurajarea, lichidării fizice a fruntașilor lor politici și economici. Printr-o telegramă a prefectului județului Caraș-Severin, P. Nemoianu, din 26 februarie 1921, înaintată Ministerului de Interne de la București, se aducea la cunoștința autorităților române „asasinarea marelui proprietar din Biserica Albă [localitate din sudul Banatului iugoslav] Andrei Boboroni, român de origine. Asasinii au săvârșit crima într-un mod bestial, aplicând peste 40 de împunsături și tăindu-i grumazul. Omorul se bănuiește a fi pus la cale de rușii [albgardiști, refugiați după victoria revoluției bolșevice]. stabiliți [colonizați de statul sârb] în Biserica Albă, de care n-ar fi străine nici autoritățile sârbe, mai ales că omorul a fost săvârșit ziua”.

I.G. Duca

Prezența rușilor albgardiști în această zonă nu era deloc întâmplătoare, cum remarcă și o notă a Direcției Poliției și Siguranței Generale din 18 martie 1921: „În Torontal [...] s-au grămădit [...] rămășițele armatei lui Vranghel [amiral rus albgardist], ce s-au dedat la jafuri banditești. Se înțelege că acesta e scopul sârbilor, care în acest mod urmăresc în chip mascat distrugerea populației românești [...] Dededubturile acestui asasinat în legătură cu amenințările de moarte pe care le primesc toți fruntașii români nu mai pot fi puse la îndoială [...] Sârbii au început în Torontal o acțiune de descompunere a populației românești.”

Ce însemnau de fapt aceste colonizări masive inițiate de autoritățile iugoslave în satele românești reiese limpede din nota nr. 02.295, din 28 aprilie 1921, a Ministerului de Război din România: „Sârbii din Banatul ocupat de ei au adus 2.000 familii sârbești pentru a-i coloniza prin satele neslave. Din acești coloniști au adus 30 de familii și în comuna

Petruvasăla, la care românii de acolo s-au opus. Sârbii au intenția de a lua pământul tuturor bisericilor și comunelor românești pentru a-l distribui slavilor «Dobrovolietși» [*dobrovolți* în limba sârbă = voluntari], cari au servit [în timpul războiului] în armata voluntară din Rusia. Astfel vor să deznaționalizeze românii de acolo, în care scop au și adus în fiecare sat românesc învățători sârbi...”

Proteste nu au întârziat să apară. După cum se notează și în telegrama nr. 1.794, din 2 septembrie 1921, trimisă de reprezentantul nostru diplomatic de la Belgrad, „delegația institutorilor români din Petruvasăla, din Banat s-a prezentat astăzi la Legație pentru a informa și protesta împotriva circulei Ministerului sârb al Instrucțiunii Publice, prin care se interzice elevilor din liceele românești din Banat să treacă frontiera, pentru a-și continua studiile în România, deși autoritățile noastre permit elevilor sârbi [din Banatul românesc] să treacă în Serbia pentru același motiv. Institutorii români din Banat sunt obligați să învețe, sub amenințarea de a fi înlocuiți [concediați] limba, istoria și literatura sârbă, lucru deosebit de dificil pentru cea mai mare parte dintre aceștia, fapt care nu este decât un pretext pentru a justifica înlocuirea lor cu sârbi.”

Îngrijorat, mitropolitul primat, viitorul patriarh Miron Cristea, a redactat o adresă (nr. 119, din 1921) din partea

Mitropoliei Ungro-Vlahiei, în care preciza că „în calitate de președinte al Societății de Cultură Macedo-Române din România, am fost poftit să stărui pentru ca factorii hotărâtori ai țării noastre să se îndure de frații lor români din Balcani și să le câștige dreptul de a avea școlile lor și biserici românești, în frunte cu chiriarhi proprii [...] Iar dacă aceste părți ale Păcii de la București [din 10 august 1913, prin care statele creștine de la sud de Dunăre recunoșteau autonomia culturală și religioasă a aromânilor, sub patronajul României] n-ar mai sta în picioare, eu cred că pe temeiul drepturilor ce se cuvin minorităților avem o bază puternică de a iniția asigurarea drepturilor fraților noștri din Balcani, cel puțin la biserici și școli proprii. România a permis în Cadrilater școli bulgare. Sârbii au în România la Timișoara eparhie proprie, azi condusă de arhimandritul

[sârb] dr. Nikolici, pe când românii din Iugoslavia, chiar și cei din Banatul rămas Iugoslaviei, rătăcesc ca niște oi fără păstor, pe cărări necunoscute, care îi vor duce la deznaționalizare”.

Solidaritatea românilor din țară cu cei din Banatul iugoslav a jucat un rol important în conștientizarea opiniei publice și a factorilor de decizie internațională. Stă mărturie și memoriul Societății Studenților Români-Macedoneni din București (Calea Rahovei nr. 29), remis Societății Națiunilor, cât și delegatului iugoslav Spalaikovici. Printre altele, în document se arăta cum marile proprietăți „i-au fost expropriate și date așa-zișilor voluntari sârbi așezați azi ca coloniști prin satele noastre. Dânșii nu plătesc nici arenda, nici darea după pământ. Românii nu au primit nici o palmă de pământ prin reforma agrară”.

O notă a Direcției Poliției și Siguranței Generale din Ministerul de Interne (nr. 31.535, din 17 ianuarie 1922) confirmă faptul că „sârbii au adus în comunele Seleuș, Petruvăsăla și [A]lbinaru, pur românești, voluntari sârbi de prin Bosnia și Herțegovina pe care i-au împroprietărit cu câte 7-8 lanțuri de pământ arabil și loc de casă luat de la populația românească, fără a ține seamă de românii care aveau drept la această împroprietărire”.

Cum aflăm dintr-o telegramă adresată de Legația din Belgrad ministrului de Externe I.G. Duca la 6 martie 1922, guvernul sârb fusese rugat să stopeze colonizările, dar răspunsese că partea română nu avea dreptul „să se amestece în chestiunile lor interne și că autoritatea internațională competentă pentru apărarea minorităților e Societatea Națiunilor”. ■

(Va urma)

Generația foștilor elevi ai Liceului Român Mixt din Vârșet – promoția 1951.
Întâlnirea la Vârșet după 50 de ani (în anul 2001)

Tatăl...

Istoricii care au fost

Studii universitare de istorie și arheologie la Kazan (U.R.S.S.) și Cluj, între 1951-1955. Preparator (1955), asistent (1957), lector (1960), conferențiar (1973), profesor titular (1978) la Universitatea „Babeș-Bolyai”. Șeful Secției de Istorie Veche (1960), director adjunct (1969), director (1974) al Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca.

A urmat calea părintelui său, academicianul Constantin Daicoviciu. Domeniul său fundamental de cercetare: istoria și cultura Daciei preromane și romane, iar obiectivele principale ale stăruitoarelor investigații de teren le-au constituit cele două capitale: Sarmizegetusa Regia (la Grădiștea Muncelului, în Munții Orăștiei) și Ulpia

Traiana Sarmizegetusa (în Țara Hațegului). Echipele conduse de Hadrian Daicoviciu au întreprins ample săpături arheologice, dezvelind monumente dintre cele mai caracteristice ale civilizației dacice și romane; cele două șantiere au oferit mediul favorabil în care s-a format o nouă generație de arheologi, pe linia celor mai bune tradiții ale școlii arheologice clujene.

Opera tipărită cuprinde peste 230 de studii, articole, rapoarte de săpături, recenzii, cronici, dar și numeroase articole de popularizare. Înainte de toate, trebuie amintită monografia Dacia de la Burebista la cucerirea romană, ca și prima ei variantă, de popularizare, Dacii.

A contribuit hotărâtor la succesul expozițiilor arheologice dedicate trecutului dacic și daco-roman, organizate la Cluj și București (1972), Köln (1969; 1980), Bruxelles (1979) sau Roma (1979; 1980). S-a născut la 11 octombrie 1932 și a murit la 4 octombrie 1984.

... și fiul

HADRIAN DAICOVICIU

Prof. univ. dr. MIRCEA BABEȘ

Nu îmi amintesc exact – sunt oricum aproape 40 de ani de atunci – împrejurarea în care l-am întâlnit pentru întâia dată pe Hadrian Daicoviciu. De-a lungul anilor, la București sau la Cluj, sau în alte locuri, ne-am aflat de nenumărate ori împreună și, de fiecare dată, comuniunea preocupărilor

noastre de istorie și arheologie geto-dacă a fost premisa unui dialog în spiritul celei mai depline colegialități. Premisă necesară, dar îndeobște insuficientă, căci diferențele de vârstă și poziție și mai ales acelea de formație își pun adesea amprenta asupra relațiilor dintre cercetători. În

cazul de față, fără a fi devenit prieteni în sensul strict al cuvântului, legătura noastră a biruit deosebirile amintite, deloc neglijabile, și aceasta datorită în primul rând spiritului senin și generos al lui Hadrian. Iar dacă azi simt nevoia să îl evoc este tocmai pentru a aduce o mărturie

personală despre nobilul caracter al aceuia căruia întotdeauna m-am adresat cu formula de politețe „domnule Daicovicu“, dar care pentru noi toți, cei din breaslă, era simplu *Hadrian*.

Printre pietrele dacilor

Episodul cel mai revelator, pe care îl păstrez în memorie la loc de preț, s-a petrecut în anii 1973-1974. Timpul a șters unele detalii, dar esența faptelor poate fi redată cu claritate, iar semnificația lor bănuiesc că nu poate scăpa. În 1972, Hadrian tipărise o nouă ediție a cărții sale de popularizare *Dacia* și, în același an, apărea la Editura Dacia lucrarea lui destinată lumii științifice: *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*. Era prima operă postbelică, de fapt prima de la Pârvan încoace, în care se tratau monografic istoria și civilizația

în recenzie ca i-am consacrat-o, specialiștii erau confrunțați „cu una dintre acele lucrări care, prin încercarea de sinteză istorică, inevitabil marcată de personalitatea autorului, au darul de a stârni ecouri puternice, ades contradictorii, și de a stimula, pe de altă parte, noi cercetări“.

Un astfel de ecou a fost și recenzia mea. Ea a fost în primul rând rezultatul nevoii interioare de clarificare asupra ansamblului de probleme tratat, care coincidea integral cu câmpul meu de cercetare. Cartea lui Hadrian, conținând o serie de interpretări care mi se păreau nesatisfăcătoare și altele care se cereau atent verificate, îmi oferea prilejul de a-mi concretiza propriile gânduri și de a le expune în contextul acestei discuții ample. Un anumit rol va fi jucat desigur și atât de naturala tentație a unui, pe atunci, tânăr cercetător de a se afirma într-o confruntare publică de idei.

Cei ce au scris recenzii știu prea bine că, înainte de a da frâu liber spiritului său critic, recenzentul trebuie să-și asigure o documentare cel

puțin la fel de cuprinzătoare și de exactă cu aceea a autorului discutat. Orice eroare se plătește aici foarte scump și de aceea, probabil, recenzia adevărată este un gen puțin practicat în literatura noastră arheologică. Cum, în fundamentarea concluziilor sale, Hadrian se întemeia într-o foarte mare măsură pe rezultatele săpăturilor din Munții Orăștiei, dorința mea mai veche de a vedea monumentele din centrul regatului dac devenise o necesitate. Nu se punea problema de a obține pe această cale informații inedite, de ultimă oră, ci de a realiza, de a simți pe viu ceea ce textele, planurile sau hărțile din publicații nu pot transmite dincolo de o anumită limită.

Trebuie să mărturisesc că mi-a lipsit curajul de a-i vorbi lui Hadrian despre plănuita recenzie, dar nici nu doream ca vizita mea în Munții Orăștiei să aibă loc în secret, în lipsa sau fără știința sa. Temerea mea era de fapt nejustificată; cu trei ani înainte încă, în 1970, un alt arheolog bucureștean, Alexandru Vulpe, luase parte la săpăturile de la Meleia, invitat de Hadrian

Chipul zeiței Bendis pe un medalion descoperit la Grădiștea Muncelului

Daciei în așa-numita perioadă clasică, de la Burebista la Decebal. Cum aveam să scriu

Ulpia Traiana Sarmizegetusa: amfiteatrul

Cu mocănița, spre șantier

Daicoviciu pentru a tranșa chiar la fața locului disputa științifică asupra funcționalității monumentelor pe care primul le socotea „morminte”, dar cel din urmă „stâne”. Rivalitatea mai veche dintre școala clujeană a lui Constantin Daicoviciu și cea bucureșteană a lui Ion Nestor începea să facă loc, spre satisfacția tuturor, unei colaborări reale, și aceasta în mare măsură datorită atitudinii deschise a lui Hadrian.

Atunci când i-am vorbit de dorința mea de a vizita cetățile din Munții Orăștiei băteam deci la porți deschise. A urmat, pe loc, invitația de a veni în perioada când echipa clujeană se afla în plină activitate pe terasele de la Fețele Albe. Astfel, în august 1973, timp de trei zile am fost, împreună cu soția mea, oaspeții lui Hadrian. Un timp scurt, dar suficient pentru a intui că ospitalitatea ireproșabilă, atenția cu care am fost înconjurați izvorau din natura caldă, afectuoasă a amfitrionului nostru. Acolo, pe

plaiurile însorite de la Costești și Blidaru sau printre „pietrele dacilor” de pe Dealul Grădiștii, în liniștea codrului secular, Hadrian era la el acasă, eliberat de constrângerile etichetei și de povara obligațiilor.

Pe filmul memoriei mi-au rămas imprimate câteva imagini vii: în seara întâlnirii noastre, la cabana de la Costești, Hadrian cântând plin de elan, alături de Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi și Radu Ardevan, piese dintr-un inepuizabil repertoriu comun; la Fețele Albe, cu pipa între dinți, scrutând concentrat un profil al săpăturii; așezat pe încărcătura de bușteni a trenulețului care ne aducea înapoi spre Costești, mângâindu-și afectuos copilul... Secvențe familiare pentru cei ce au avut privilegiul de a se afla în permanență în preajma sa, dar absolut necunoscute, revelatorii, pentru cel care – venit să vadă monumentele dacilor – descoperea totodată farmecul particular, cuceritor, al lui Hadrian.

Către sfârșitul anului, după câteva luni de muncă, am definitivat recenzia pentru tipar. Manuscrisul luase proporții, căci analiza diferitelor aspecte controversate cerea o discuție argumentată cu un bogat aparat documentar, iar critica opțiunilor lui Hadrian, pentru a nu fi sterilă, pretindea prezentarea unor alternative. Nu este locul aici să intru în detaliile problemelor dezbătute. Textul apărut în vara anului 1974 la rubrica „Discuții” a revistei *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* (25, 1974, 2, pp. 217-244) stă oricui la îndemână și ar trebui, poate, să adaug că el corespunde și astăzi, în cea mai mare parte, opiniilor mele.

Non omnis moriar...

Prin formația „nestoriană” și sub impresia încă proaspătă a hipercriticismului școlii germane (pe care, în timpul unui stagiului îndelungat la Universitatea din Saarbrücken, îl întâlnisem personificat în profesorul Rolf Hachmann), judecata mea de ansamblu asupra concluziilor cărții era dictată de un principiu metodologic de bază: „În abordarea acestui domeniu, arheologii trebuie să lucreze independent, pe cât posibil neinfluențați de date și teorii istorice, până la încheierea investigațiilor făcute cu metodele și tehnica proprii științei lor. Dacă procesul se desfășoară invers, dacă se

pornește de la date și ipoteze istorice, cercetarea arheologică riscă să piardă avantajul mai mari obiectivității a documentelor cu care operează și, astfel, să opteze pentru interpretări ce se îndepărtează de la realitatea istorică.“

Aceste considerații erau prilejuate de unele dintre încheierile cărții, în care se simțea tentativa unei supra-solicitări a nivelului de dezvoltare al lumii geto-dace, a locului ei în cadrul antichității generale. În ultimă instanță, îi reproșam autorului că nu a știut să reziste acestei tentații. De altă parte, subliniind calitățile remarcabile ale cărții și meritele deosebite ale autorului, îmi exprimam convingerea că această lucrare va deveni „o operă de referință, de o utilitate incontestabilă atât pentru lumea științifică, cât și pentru publicul mai larg“. O convingere care s-a adeverit, căci, fără îndoială, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană* ocupă azi un loc de frunte între realizările durabile ale istoriografiei românești.

Întâlnindu-l în București, la începutul anului 1974, i-am înmănat lui Hadrian manuscrisul recenziei și l-am rugat să-mi împărtășească observațiile sale înainte de a o tipări. După vizita din Munții Orăștiei, acest gest de *fair-play* mi se părea obligatoriu, dar, trebuie spus, l-am făcut cu inima îndoită la gândul că observațiile și comentariile mele îi vor răni orgoliul și vor îndepărta de mine omul de care tocmai începusem să mă apropii.

După vreo două săptămâni l-am reîntâlnit în cabinetul profesorului D.M. Pippidi, pe atunci director al Institutului de Arheologie. Mi-a înapoiat manuscrisul, însoțindu-l mulțumirile cu o strângere de mână și o privire care mi-au spus pe loc că nu este supărat. A adăugat, adresându-se profesorului Pippidi, că acesta este felul în care trebuie purtată o discuție științifică și că a mărturisit gândul său și unora dintre colegii clujeni. Din nou, temerea mea nu fusese justificată, dovadă că încă nu îl cunoșteam îndeajuns de bine pe Hadrian.

În acea împrejurare nu a făcut nici un comentariu, iar pe marginea manuscrisului nu am aflat înscrisă nici o observație. Mi s-a părut atunci normal ca Hadrian – satisfăcut, după propria-i mărturisire, de mentalitatea și tonul urban al recenziei, de asemenea, probabil, de faptul că deși nu împărtășeam o serie din ideile

sale, ele erau acolo corect redată – să nu încerce în nici un fel să mă influențeze înainte de publicare. Mă așteptam totuși ca replica științifică să urmeze curând după apariția recenziei și emoția mea nu era mică, date fiind calitățile de polemist manifestate de Hadrian chiar în cartea discutată. În parte spre dezamăgirea, în parte spre ușurarea mea, această replică nu a venit, nici atunci, nici mai târziu. Cred că nu numai pentru mine, ci și pentru toți cei ce i-au cunoscut temperamentul și convingerile științifice, faptul rămâne o enigmă.

Este departe de mine gândul că Hadrian ar fi acceptat integral observațiile și argumentele mele (care în parte erau și ale altora) și tot atât de greu mi se pare de crezut că ele l-au lăsat total indiferent. Alții, mai apropiați de el, o vor ști mai bine, poate. Eu îmi închipui că tăcerea sa nu a însemnat nici acceptare totală,

H. Daicoviciu (al doilea din dreapta) pe șantier, cu un grup de colaboratori (fotografiile din pp. 24 și 25 ne-au fost puse la dispoziție de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, prin amabilitatea dl. prof.dr. Ioan Piso)

nici respingere totală și sunt mai curând înclinat să cred că, apreciind urbanitatea și corectitudinea discuției mele, Hadrian nu a simțit nevoia unor precizări, nicidecum a unei repetări a argumentelor sale. Și, mai ales, cred că – aceste condiții fiind îndeplinite – el a lăsat cititorilor libertatea de a alege și cercetărilor viitoare dreptul de a hotărî unde se află adevărul. Căci adevărul a fost, fără îndoială, scopul său în știință și viață.

Acestui episod, atât de semnificativ – cred eu – pentru cunoașterea celui care a fost Hadrian Daicoviciu, i-au urmat multe alte întâlniri. Atitudinea lui rămăsese neschimbată. De fiecare dată aveam în față același om cu gesturi degajate și privire deschisă, comunicativ, afec-

tuos chiar. În sufletul său generos și în mintea sa luminată Hadrian știa, știuse probabil dintotdeauna, că în relațiile colegiale și în cele umane în general, comuniunea de idei primează asupra divergenței opiniilor concrete. Față de mine el dovedea exemplar această înțelegere superioară a lucrurilor, atât de rară totuși în lumea noastră. Experiențe ulterioare, de același fel, mi-au arătat într-adevăr cât de puțini sunt aceia care se pot opune înclinației subiective, dominatoare, de a muta diferențele științifice în planul relațiilor personale.

Am aflat vestea morții lui Hadrian la Xanthi, în nordul Greciei, unde, alături de câțiva colegi români, luam parte la un colocviu arheologic internațional. Am lăsat cu toții să se

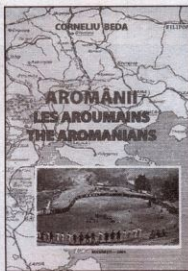
scurgă pe jos câteva picături de *retsina* (vin) și am tăcut o vreme, trimițându-ne gândurile să-l însoțească, din depărtare, pe cel dispărut. Am realizat dimensiunile locului gol pe care plecarea lui, nedrept de timpurie, îl lăsa în rândurile școlii clujene și ale arheologiei românești, în general. Singura, dar nedezmințită, consolare a fost, atunci ca și acum, gândul la acele împliniri ce sunt hărăzite puținilor oameni într-o viață atât de scurtă, împliniri pentru care a binemeritat recunoștința obștei noastre și care îi vor supraviețui. Căci, fără umbră de îndoială, Hadrian va fi fost îndreptățit în clipa supremei judecăți să spună împreună cu Horațiu: *Non omnis moriar...* (Nu voi muri de tot...) ■

AROMÂNII

Despre aromânii din Peninsula Balcanică s-au scris multe cărți, iar numărul lucrărilor ce cuprind capitole care s-au referit la acest subiect este de ordinul miilor.

Lucrarea *Aromânii* (*Les Aroumains, The Aromanians*), realizată de domnul Corneliu Beda, a fost prezentată inițial sub forma unei expoziții, cu durata de o lună, în anii 2001-2002, la Muzeul Municipiului București și muzeele din Alexandria și Roșiori de Vede, județul Teleorman, și în august 2001 și 2002, la Simpozionul vlahilor de la Constanța.

Dintre sutele de publicații – cărți, reviste, ziare –, hărțile, fotografiile și cărțile poștale ilustrate legate de acest subiect, din colecția personală a autorului, adunate în peste 40 ani,

au fost selecționate circa 300 de imagini alb-negru și policrome, din diferite domenii de activitate și zone geografice locuite de aromâni, fotografii care prezintă cadrul natural, munca și obiceiurile, portul și dansul, cântecul și creația literară a aromânilor.

Albumul are un *Cuvânt înainte* și o prezentare generală a aromânilor. Cele șase capitole prezintă cadrul istorico-geografic și lingvistic, localități și locuințe aromâne,

imagini etnografice, învățământ și religie, literatură aromână etc.

În încheiere, autorul pune la dispoziția cititorilor peste 130 titluri de lucrări privitoare la aromâni și la Peninsula Balcanică.

Irina SĂLĂVĂSTRU

Iubiri celebre

PRIMA DRAGOSTE A LUI PICASSO

THEO STĂNESCU-STANCIU

Cine nu a auzit sau văzut măcar o singură dată în viață o frântură din uriașa operă a lui Pablo Picasso? Siluete ciudate, pete de culoare, ochi care te urmăresc; așa-numitele perioade „albastră” (1901-1904), „roz” (1904-1905) sau „neagră” (1907-1920)... O creație aparte, populată cu personaje dintre cele mai bizare, dar și cu o multitudine de statui, mulaje, cortine sau chiar deloc simpliste figurine de hârtie. În spatele lor, copie uneori înspăimântător de fideli – omul Picasso, mereu îndrăgostit.

Pasiunea pentru femei a celebrului spaniol este cunoscută – nu mai puțin de șapte au contat de-a lungul întregii sale existențe, dar numai cu

două s-a căsătorit legal – Olga (în 1918) și Jacqueline, marea iubire de bătrânețe (în 1961). Voluptuoase sau hieratice, balerine sau simple portărese, ele șochează încă privitorul din ramele pânzelor sale. Numele

unora a intrat în istorie și nu numai grație talentului sau iubirii lui Picasso: Dora Maar, fotograf și mai apoi pictor, pasionala pictoriță Françoise Gilot sau renumita balerină a lui Diaghilev, Olga Kochlova...

În schimb, despre una dintre primele sale pasiuni – modelul Fernande Olivier –, se mai cunosc astăzi destul de puține, cu toate că dragostea ce i-a legat mai bine de șapte ani a fost puternică și devastatoare.

Fernande Olivier

• Remediul contra depresiei: un revolver • O vede azi, o vede mâine, astfel dorința-i gata • Uneori, doar pisica le asigură prânzul • Colecționa cu pasiune orice, dar mai ales cravate • Scheletele îl fascinau • Simbolul succesului – ultimul strigăt al confortului: apă, gaz și electricitate • Banii de mâncare pe o săptămână, transformați în Fum, parfumul care nu mirosea a nimic • Singura problemă: ce să facă cu căteaua?

Deși s-a născut la Malaga, în 1881, pentru Pablo Ruiz y Picasso Franța a reprezentat adevăratul cămin. Mrejele Parisului l-au atras din tinerețe. Debutul noului secol l-a găsit bătând marile bulevarde și descoperind fascinația Cartierului Latin. Patru ani mai târziu, în 1904, stabilirea a fost oarecum definitivă: Spania era departe, mult prea departe de aspirațiile și dorințele sale, în timp ce Parisul îl câștigase aproape pentru o viață.

O nouă existență trebuia să primească și un nou nume: soluția a fost imediat găsită în numele din partea mamei – Picasso – ce părea a fi cel mai potrivit. Artistul însuși o mărturisește într-una dintre discuțiile sale cu prietenul și fotograful său apropiat, românul Brassărd: „Prietenii mei din Barcelona îmi spuneau astfel încă de pe atunci... Era mai bizar, mai sonor decât Ruiz. De aceea, probabil, l-am și adoptat. Știi ce mă atrăgea în numele acesta? Ei bine, fără îndoială dublul s, destul de rar folosit în Spania... Picasso este un nume de origine italiană, știi. Îți imaginezi că m-ar chema Ruiz? Pablo Ruiz, Diego-José Ruiz sau Juan-

Nepomuceno Ruiz? Mi s-au dat nu știu câte prenume...”

Însă botezul succesului s-a lăsat destul de mult așteptat. Căci, în primii săi ani la Paris, Picasso s-a luptat cu vitregiile unei sorți care părea că nu dorea să-i zâmbească. Subiectele prea deprimante – mame epuizate, în pragul prăbușirii, copii bolnavi sau arlechini famelici – nu-i atrăgeau deloc pe cumpărătorii de artă. Atât de nesigură îi apărea, uneori, existența, încât unul dintre prieteni, dramaturgul Alfred Jarry, i-a dăruit în acele zile un revolver, de care artistul nu s-a despărțit ani buni. Ajunsese chiar să-l folosească, ca argument suprem, când discuțiile cu negustorii de artă sau cu cei cărora le datora bani scăpau de sub control.

Dar 1904 nu a reprezentat doar anul în care Picasso se stabilea definitiv la Paris,

renunțând la călătoriile destul de dese spre Barcelona. Ci și anul în care descoperea prima mare iubire. Și, ilustrare aproape perfectă a celebrului dicton cu „dragostea e oarbă”, femeia vieții sale nu era deloc o pură Julietă, ci un model mereu în căutare de aventură, de sprijin material și distracție.

Numele fermecătoarei: Fernande Bellevallée, cunoscută în cercul artiștilor sub pseudonimul de Olivier. Provenind dintr-o familie de mici negustori de flori artificiale și pene, reprezenta genul acela de femeie care răzbătuse de una singură prin viață. Gustul pentru artă și l-a descoperit grație unui unchi care, zgârcit, îi oferea copilei doar lungi peregrinări prin saloanele Luvrului. Costau mai nimic și, în plus, timpul trecea mult mai repede. Lumea culorilor a atras-o aproape imediat: la 17

ani se hotărâ să renunțe la viața și așa destul de grea de familie și să-și găsească norocul alături de un sculptor obscur, cu mult mai în vârstă decât ea: Paul-Emile Percheron. Nebunia alesului și traiul insuportabil dus cu el au împins-o din nou pe drumuri: de astă dată, decisă să-și câștige singură existența, devenind model.

Dora Maar, fotograf și mai apoi pictor

Blondă opulentă, în vestitul stil al epocii, foarte vioaie și elegantă, a reușit să-l prindă repede în mrejele sale pe spaniolul de-abia stabilit la Paris. Episodul primelor întâlniri pare desprins dintr-un film: cei doi se zăresc, în felurite locuri, în dugheana unui vânzător de culori, în atelierile unor pictori cunoscuți sau pe stradă, se privesc și se plac. Dragostea a venit mai târziu, pe fundalul unei ploii torrențiale, care-i aruncă, definitiv, unul în brațele celuilalt.

În amintirile sale, Fernandei i s-a părut oarecum firească întreaga vrajă cu care a fost cucerită de pasi-onantul spaniol: „Acea strălucire, focul acela interior pe care-l simțai în el degajau un fel de magnetism căruia nu i-am rezistat. Și când a dorit să mă cunoască, am dorit și eu.“

O pasiune puternică îi cuprinsese pe amândoi; și, cu toate acestea, erau încă foarte departe de o viață plină de lapte și miere. Negustorii de artă nu-i descoperiseră încă talentul lui Picasso, iar tânărul cuplu se lovea din ce în ce mai puternic de mizeriile sărăciei. Lipsa alimentelor era unul dintre necazurile zilnice. Iar, dacă ar fi să dăm crezare unor savuroase episoade din aceleași amintiri ale iubitei sale, uneori prânzul le era asigurat fie de „talentele“ pisicii care, vestită pentru hoția sa, le-a adus o frumoasă bucată de cârnăț, sustrasă din bucătăria vecinului, fie de raziile printre sticlele de lapte și cornurile lăsate de comisionari pe la ușile apartamentelor.

Și, poate tocmai datorită acelor timpuri, în Picasso a rămas pasiunea pentru a aduna

Olga Kochlova, renumita balerină a lui Diaghilev

aproape tot și a-l transforma într-un obiect cât de cât util sau într-o simplă achiziție, considerată de... viitor. Într-un alt dialog cu același fotograf, al cărui pseudonim provine tocmai de la numele orașului natal, Brașov – Brassad –, artistul mărturisea: „Eu adun tot și mai ales ceea ce alții aruncă... Știi ce poreclă mi-a dat într-o zi Cocteau? «Regele telalilor»“. Cutii de țigări sau de chibrituri, bucățele de lemn, plută sau carton, sfiori, fragmente de sticlă colorată, rădăcini cu forme ciudate, scoici – toate își găseau adăpost în vestitele sale buzunare, nelipsite de la orice tip de haină. Și, odată ce numărul obiectelor creștea și buzunarele se rupeau, luau drumul diferitelor unghere ale atelierelor, pentru a zăcea sub praf, singurul indiciu al artistului că nimeni nu i-a deranjat prețioasele achiziții.

Oricum, Picasso a fost un împătimit al obiectelor. Colecționa aproape orice. La un moment dat, dulapurile îi

gemeau de mulțimea sticlăriei pe care o adunase de-a lungul timpului: sticle de sirop cu forme ciudate, vase sau simple borcane. Alături de ele – numeroase cutii, unele decorate de mână sa, ornate cu scoici sau cu pene, dar și obiecte de vestimentație –, căci Picasso rămăsese vestit, încă din perioadele sale de mare penurie financiară, pentru marea pasiune pe care o avea față de cravate. Avea foarte multe, cele mai multe cu picățele, în carouri sau pătrățele de șah, albe și negre, negre și roșii, albastre și albe – motivele lor recunoscându-se, mult mai târziu, în pânzele sale.

Însă oasele îl fascinau cu adevărat: schelete de păsări, de lilieci, capete de câini sau de oi, fragmente de labe sau articulații, chiar și un craniu de rinocer – grijiului depozitate și studiate atent de ochii celui mereu în căutarea perfecțiunii. Dar Picasso nu era pasionat doar de astfel de relieve. Vechile iubiri, odată stinse, dar deloc uitate, intrau, cu aceeași grijă meticuloasă, în sertărașele amintirilor sale. Iar dragostea pentru Fernandă lăsase amprente puternice, vizibile chiar și din perspectiva obiectelor păstrate cu sfințenie. În atelierul său, artistul concepușe, spre 1906, un adevărat altar dedicat iubirii. Mulți dintre cei care i-au trecut în acea perioadă pragul, admirându-i musculatura și bustul tânăr (căci Picasso avea o adevărată manie de a picta, pe atunci, gol până la brâu, legat doar cu un fular la mijloc), rămăneau muți de uimire în fața lăzii, drapate

cu o pânză roșie, pe care tronau relieve atât de dragi: o eșarfă pe care o purtase diva blondă la prima întâlnire, un portret în peniță făcut de el, un trandafir din hârtie roșie închis sau două vase câștigate la o loterie de la un bălci ținut pe străzile Parisului.

Succesul însă nu a întârziat să apară și, spre 1909, de acum renumitul cuplu al Montmartre-ului a reușit să urce pe scara socială și să-și schimbe traiul mizer cu unul luxos și costisitor. Prima transformare a suferit-o, după cum era și firesc, locuința – umilul atelier de la „Bateau-Lavoir“, acea fostă fabrică de pian, adevărată cutie de conserve, care a adăpostit la începutul secolului geniile cubismului, situată într-o zonă în pantă, între rue Lepic și rue Ravignan, și construită mai mult din lemn, decât din cărămidă a fost schimbat cu opusul său, un imobil pe bulevardul de Clichy, în fapt o locuință burgheză tipică din Belle Époque, dotată cu ultimul confort al momentului – apă, gaz și electricitate. Schimbare radicală – de altfel, foarte pe placul Fernandei, mereu în căutarea prosperității de mult vizate. Atât de încântată fusese de achiziție, încât își chema, pe rând, prietenele să-i admire dormitorul cu pat englezesc cu bare mari de alamă. Mai mult, Picasso îi oferise un mic salon, al ei personal, pe care l-a mobilat, aproape

în întregime, cu un pian cu coadă, la care însă nu cânta decât cu un singur deget: educația nu i se desăvârșise într-atâta...

Și colecționarul din Picasso nu a fost lăsat rece de vastitatea noului apartament. Talcocurile și negustorii de chilipiruri și antichități au început să-l cunoască, iar el le-a devenit client aproape fidel. Eclectismul devenea cuvântul cheie: mobilă Ludovic-Filip, divanuri capitonate, bucăți de tapiserie veche, instrumente muzicale, sculpturi de artă africană...

Fernande însă era cea care exulta cu adevărat. Uitase de mult iernile în care nu putuse ieși din atelierul spaniolului, deoarece nu avea pantofi în stare să suporte frigul și zloata. Acum putea deveni femeia de lume, oferind ceaiuri și având zi fixă de

primire. Mai ales că apariția sa stârnea încă senzație și nu numai prin toaletele arborate sau persistentele miasme de parfum lăsate în urmă. Căci Fernande își mai descoperise o nouă pasiune: gustul pentru parfumurile scumpe și noi. Gertrude Stein, o altă celebră prietenă a celor doi, relatează în memorii un episod în care amanta lui Picasso reușise să cheltuiască suma de 100 de franci pe care-i încredințase artistul pentru hrana unei săptămâni întregi pe un parfum, care, asemenea numelui enigmatic – *Fumée* (Fum) –, nu mirosea a nimic.

Instinctele mic-burgeze i se dezvoltaseră uluitor de repede. Nici ciudățeniile cuplului nu au împiedicat-o să afișeze obiceiurile noii clase sociale în care se furișaseră. Cei doi își angajaseră chiar și o fată în casă, cu toate că mania lui Picasso de a lăsa neatins praful din locuință și, cu predilecție, din atelier, pentru a putea detecta dacă cineva îi umblase în lucruri, îi lua, într-un fel, pâinea de la gură. Mai mult, cum amantii dormeau până târziu dimineața și cum cereau pentru asta să fie păstrată liniștea, nu de puține ori, cei care veneau pe nepusă masă o puteau surprinde pe fata în casă, așezată confortabil într-un fotoliu și citind ziarele, lângă o ceașcă de lapte sau ceai.

Dar era doar o falsă fericire. Le-

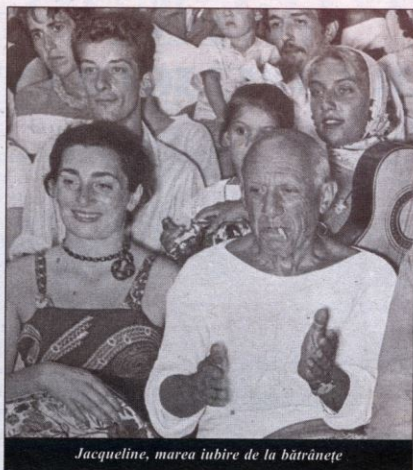

Françoise Gilot, o femeie pasională

gătura lor nu a fost nicicând lină și fără probleme. Nu de puține ori, Fernande mai pleca, lăsându-și amantul să lucreze de unul singur în atelierul mizer și încercând, la rândul ei, să-și câștige existența dând lecții de limbă franceză străinilor. În amintirile aceleiași Gertrude Stein, nu de puține ori apar astfel de scene, care-i marchează pe amândoi. Însă acum ceva se schimbă.

Picasso devenise din ce în ce mai conștient de indiscrețiile și toanele tovarășei sale de viață. Ceea ce înaintea fusese destul de repede trecut cu vederea acum lovea puternic, lăsând urme adânci. Iar Fernande reprezenta tipul acela de femeie care nu putea rămâne rece în fața atențiilor unui bărbat chipeș, pasional și tânăr. Dar era, la fel de conștientă, și de faptul că Pablo era cel care îi asigura un trai la care ea nu putuse decât să viseze înaintea.

Și Picasso se schimbă. Grațiile voluptuoase blonde nu-l mai atrăgeau la fel de tare ca altădată. Privirile sale cădeau tot mai des pe forme mai zvelte și delicate. Iar succesul îi adusese multe asemenea atracții. Una dintre ele – Eva Gouel, cunoscută în lumea artiștilor sub pseudonimul de Marcelle Humbert – i-a fost fatală Fernandei. De o mișcătoare fragilitate, „Păpușa”, după cum o alinta un alt prieten artist, a făcut să-i tresale din nou inima lui Picasso. Amorezat, artistul

Jacqueline, marea iubire de la bătrânețe

și-a închiriat din nou un așazis atelier la „Bateau-Lavoir”, loc de întâlnire dintre cei doi amant.

Lovită în siguranța câmpului, Fernande a încercat să-și recâștige iubitul. Însă stratagema sa nu a fost dintre cele mai izbutite. Hotărând să-l facă gelos, diva blondă îl părăsește, pentru a-și regăsi o idilă mai veche, un italian mult mai tânăr, vecin de altădată din același imobil al fostei fabrici de pian. Gestul nu l-a lovit însă deloc pe Picasso. În loc să-și frângă mâinile de remușcare, artistul s-a arătat oarecum mulțumit că a scăpat așa de ușor de împovărațoarea, de acum, legătură. Singura lui problemă a ridicat-o cățelușa fostei partener, Frika – o corcitură care, alături de cele două pisici, o maimuță și un soarece alb (pierdut undeva în timpul transformărilor sociale datorate succesului) făcea parte din menajeria care îi

însoțise peste tot. (Și nu a fost pentru ultima oară când una dintre iubite îl va părăsi, lăsându-i, în schimb, animalul preferat – povestea s-a repetat și în cazul câinelui Yan, fost animal de companie al pictoriței Françoise Gilot.) „Fernande a fugit ieri cu un pictor futurist – îi scria Picasso prietenului său Braque, cel care le fusese adesea alături celor doi. Ce să fac cu cățeaua?... Era anul 1911 și viața artistului intra sub o nouă zodie, alături de o nouă muză și din ce

în ce mai departe de aerul Montmartre-ului.

Amintirea marii pasiuni din tinerețe nu a fost deloc uitată. În 1958, când una dintre prietenile care o mai vizita din când în când a descoperit o Fernande bolnavă și lovită din nou de sărăcie, Picasso s-a grăbit să o ajute. Un cec de 10.000 de franci a luat drumul locuinței acesteia – dar atât! Nu a mai dorit să o întâlnească sau să-i scrie.

În schimb, pentru Fernande, în ciuda tuturor aventurilor sentimentale pe care, la rândul ei, le-a cunoscut, iubirea pentru Pablo a rămas aceeași. Stă mărturie o oglinjoară în formă de inimă, oferită în vremea marii lor pasiuni, păstrată cu sfințenie, până la moartea survenită sub spectrul aceleiași sărăcii, ca și în tinerețe, dar de astă dată singură, la 1 februarie 1966. La polul opus, înnebunit de admiratori și de atenția exagerată care i se arăta, Pablo a mai rezistat încă șapte ani. ■

ÎNVIȘI, DAR COBELIGERANȚI

Apropierea momentului marcării celor 60 ani de la încheierea celui de al doilea război mondial provoacă apariția unor lucrări care reconsideră momente din istoria marii conflagrații. Îndepărtarea în timp de evenimente permite o nouă lectură, abordarea unor momente tratate până acum doar convențional.

Nu este simplu să afirmi că la sfârșitul celui de al doilea război mondial, în Italia nu au existat învingători, ci doar învinși. Doar la 25 iulie 1943 regimul fascist a fost înlocuit cu guvernul generalului Badoglio, care a continuat războiul alături de Aliați. Iar Italiei i s-a acordat statutul de țară cobeligerantă, spre deosebire de România.

Claudio Pavone își începe cartea cu lichidarea lui Mussolini și a amantei sale, Clara Petacci. O scenă echivalentă cu „decapitarea regelui”, întâlnită în multe revoluții burgheze. Un martor își amintea: „Scena este respingătoare. Lumea imensă care se repede acum în fața cadavrelor este aceeași care, cu puțin înainte, tremura în fața lor și îi glorifica când erau în viață, în culmea puterii [...] Poporul italian nu s-a eliberat de conducătorii săi; i-a alungat și omorât pentru că au fost învinși de anglo-americani. Acum le oferă cadavrele învingătorilor, precum Ptolemeu oferea lui Cezar capul lui Pompei.” Să nu uităm, totuși, că membrii

partidului comunist italian au fost cei care l-au executat pe Mussolini, iar ei nu-l ofereau anglo-americanilor.

Ei bine, Claudio Pavone, autorul lucrării *Un război civil: eseu istoric despre etica rezistenței italiene* – care a cunoscut și o ediție în limba franceză, la Editura Le Seuil, recenzată în ziarul *Le Figaro* de cunoscutul istoric Max Gallo – este cel care a lansat concluzia de mai sus. El consideră că în 1943 a început în Italia un război civil. Deși Giorgio Bassani își intitulase o năvălă *Lunga noapte din '43*, mulți italieni, mai ales antifasciști, refuzaseră ideea. Ar fi însemnat să accepte să vorbească despre cei care i-au rămas fideli lui Mussolini, chiar dacă au făcut-o doar cu sprijinul trupelor germane.

În fond, războiul civil început în 1943 nu făcea decât să îl continue pe cel dintre 1919-1922, când fasciști au preluat puterea. Și comparația poate continua cu perioada Risorgimento-ului. Dar nu este ușor să vorbești despre diviziunile unui popor, în care o parte vede viitorul într-un fel, și o altă parte altfel.

De altfel, învingătorii, partizanii, au fost curând dezamăgiți. Unul dintre ei scria: „Niciodată nu s-a văzut o mișcare națională asemenea celei a partizanilor trădată atât de ușor de acești câini de burghezi din orașe.” Iar Pietro Gobetti, membru al Partidului democrat, le scria camarazilor: „Să nu aveți încredere în politicienii care trăiesc numai din politică; ei sunt caractere venale. Politica este o ocupație pe care nu o practici decât după încheierea zilei de lucru.”

Max Gallo era de părere că prăbușirea fascismului are mai multe legături cu prezentul, decât crepusculul lui Hitler în bunkerul din cancelaria Reich-ului, despre care se vorbește mult mai mult.

Cel mai important lucru este însă curajul de a aborda și publica o carte despre un moment controversat, cu risul de a demola convențiile. ■

Theo STĂNESCU-STANCIU

ALBUM ISTORIC

*Palatul vechi al Băncii Naționale a României, dinspre Lipscani,
în perioada interbelică*

*Fotografie de grup cu conducerea Băncii Naționale a României
și directorii filialelor, la statuia lui Eugeniu Carada*

Holul ghișeelor

Pomul de Crăciun la Banca Națională

*Delegație a Băncii Naționale a României pe aeroportul din Basel
(în centrul imaginii Mitiță Constantinescu, avându-l în dreapta sa
pe Ioan Lapedatu)*

Biblioteca Băncii Naționale

Mișu Constantinescu în vizită la Ankara

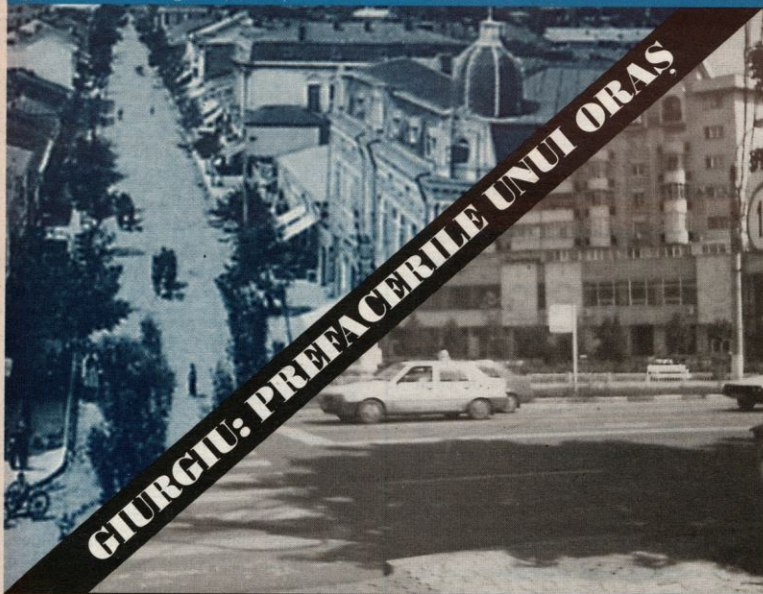
*Imagine din timpul ridicării Palatului nou
al Băncii Naționale a României*

Istoria Călărașilor. De la satele aservite la refugiul sătenilor; Reminiscențe tradiționale în cadrul zonei rezidențiale a vecinătăților din Bolintin; Istoricul vecinătăților din localitatea Giurgiu sunt numai trei titluri din comunicările susținute, în toamna anului trecut, în cadrul simpozionului intitulat „Vecinătăți urbane”, găzduit de Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”. Pentru o revistă de istorie preocupată constant să-și extindă sfera temelor abordate asupra unor discipline de graniță, titlurile au sunat incitant.

Așa încât, interesați de nou, un nou cu conotații sociologice, de data aceasta, am pornit să ne audiem colegii.

Vă prezentăm o cercetare despre viața noastră de zi cu zi în comunism, o imagine în oglinda căreia, cu siguranță, mulți dintre noi se recunosc.

Dr. SANDA LARIONESCU

Vecinătățile, ca spații de proximitate rezidențială – mai largi, de tipul cartierelor, sau mai restrânse, de tipul unei străzi cu locuințe individuale, al unui ansamblu de blocuri, al unui imobil de apartamente sau al unei scări a acestuia, generatoare de relații sociale, mai mult sau mai puțin consistente – se construiesc, se remodelează sau se deconstruiesc sub influența unor factori diverși. Unul dintre aceștia este mobilitatea populației. Ea îmbracă fie forma imigrației, a deplasării dinspre exteriorul unei localități spre interiorul ei, fie a emigrației, a părăsirii unei așezări, pentru o alta, fie a migrației interne, în cadrul unui anume intra-urban, prin schimbarea rezidenței și, de cele mai multe ori, a cartierului.

Aționând sub o formă sau alta, această mișcare migratorie a populației determină anumite modificări în organizarea socio-teritorială a orașului, prin crearea de noi cartiere, prin reconstruirea parțială sau totală a altora, în structura grupurilor de vecini, prin desprinderi și integrări de persoane, ca și în gestionarea relațiilor de vecinătate, prin adoptarea unor elemente ale codului de sociabilitate al celuilalt, ades printr-un schimb reciproc de valori culturale între autohtoni și noii-veniți.

Giurgiu, oraș cu o istorie urbană relativ veche, ce începe odată cu aplicarea Regulamentului Organic (1831), era structurat la 1832 în patru mahalale: roșie, albastră, galbenă și verde. Având denumiri de culori, aceste cartiere-mahalale erau numite, în limbajul local, „vopseli” sau „culori”. Ulterior, a mai apărut un cartier: „negru”, creat prin anexarea, la structura teritorială existentă, a satului limitrof Smârda. Această împărțire a orașului pe cartiere-culori aproape că s-a șters din memoria colectivității. Doar cei trecuți de o anumită vârstă sau cei care s-au dovedit receptivi față de amintirile transmise de părinți sau bunici mai știu că actualului cartier Fabrica de zahăr, fostul Smârda, i se spunea mahalaua „neagră”, iar Ramadanului, mahalaua „verde”.

Puțini dintre cei chestionați au putut să ne dea o explicație privind relația dintre aceste două cartiere și vechile lor denumiri pe culori. Cea de „negru” ar putea fi legată de prezența, între frontierele mahalalei, a unui cimitir, știut fiind că negrul este asociat cu moartea. În plus, această ipoteză pare a fi întărită de chiar toponimicul Smârda, ce ar avea ca etimon slavul „smert”, ce înseamnă moarte. Numele de „verde” al mahalalei Ramadan s-ar datora faptului că aceasta era o zonă verde, cu multe vii.

Bivolarii, în cartierul negru și verde

Cartierul central al orașului s-a constituit în jurul unei piețe mari, rotunde, numite „Farfurie”. Centrul „Farfuriei” era marcat de Turnul ceasornicului, construit înaintea acesteia, pe timpul ocupației otomane, respectiv în 1771. Din această „Farfurie”, unde se desfășura o bună parte din viața socială a cartierului, dar și a orașului, ea fiind locul promenadelor, pe categorii sociale și de vârstă, a mai rămas, în urma sistematizării începute în anii '60 ai secolului trecut, doar un fragment, un „ciob” cu case vechi, cum îl numește istoricul Emil Păunescu, muzeograf la Muzeul de Istorie din Giurgiu. Piețe asemănătoare, dar

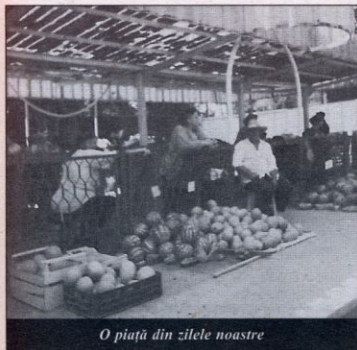

Giurgiu în 1857, litografie colorată

de mai mici dimensiuni, au fost construite și în celelalte cartiere. Ele constituiau pentru ocupanții acestora, pentru grupurile de vecini, un spațiu de sociabilitate și convivialitate. În cârciumile din aceste piețe, în fața prăvăliilor sau a unor ateliere, vecinii se întâlneau, dornici să comunice, să afle noutăți, unii de la alții. Și femeile, ce treceau prin aceste locuri, atunci când mergeau la târg sau când se duceau sau veneau de la cumpărături, se opreau, pentru a sta de vorbă, pentru a discuta despre problemele lor sau ale celorlalți vecini.

Aceste piețe mici comunicau cu piața centrală printr-un sistem stradal radial; din străzile principale ale centrului porneau străzile mici ale cartierelor periferice. Cele din urmă și-au păstrat multă vreme denumirile inițiale, ce trimiteau la îndeletnicirile celor care le locuiseră: strada boiangiilor, a pescarilor, a tăbăcarilor etc.

În 1831, la retragerea turcilor și desființarea raialei, Giurgiu număra doar 7.000 de locuitori. Devenind, datorită aplicării prevederilor Regulamentului Organic, un centru economic prosper și dispunând de terenuri virane pentru construcții, Giurgiu a fost colonizat cu locuitori din satele din jur, ca și din unele provincii ale țării, precum Oltenia și Transilvania. Pe lângă noii veniți români, s-au stabilit aici și comunități de evrei și maghiari, ca și imigranți din alte țări: bulgari, albanezi, greci și nemți, care, după primul război mondial, au părăsit treptat orașul. Nici una

O piață din zilele noastre

dintre aceste naționalități nu se mai regăsește în structura demografică actuală.

În funcție de etnie și de meseria pe care o profesau, noii-veniți s-au grupat pe străzi sau cartiere, formând mici comunități de vecini. Astfel, românii bivolari, ce creșteau bivoli pe care îi foloseau pentru tracțiune, ei ocupându-se și cu cărașia, locuiau în mahalaua „neagră”, în timp ce bivolarii bulgari ocupau cartierul „verde”. Românii și evreii, ce se îndeletniceau cu meserii precum croitoria, cizmăritul, tăbăcăritul, olăritul, ca și gîmgiu și abagiilor ocupau anumite străzi sau părți de cartiere. Adesea, datorită vecinătății străzilor unde își aveau locuința și atelierul, meseriași de profesii diferite se asociau formând un grup, o comunitate închisă de vecini, ce-și căsătoreau copiii între ei. Un exemplu în acest sens ar fi grupul croitorilor, cizmarilor și abagiilor. Nemții, ce erau spițeri sau medici, locuiau în centrul orașului, alături de unii negustori români și greci și de alte părți de români înstăriți. Negustori români și greci trăiau risipiți și în alte cartiere ale orașului.

Un exod motivat economic

Odată cu înființarea, în 1914, a Fabricii de zahăr și cu dezvoltarea Șantierului Naval, un alt val de imigranți, din diferite colțuri ale țării, vine la Giurgiu pentru a-și găsi de lucru. Fabrica de zahăr construiește pentru muncitorii ei, în

1921, în cartierul „negru”, unde își avea sediul, două blocuri cu un etaj, primele din oraș. Așa ia naștere o mică comunitate de vecini, constituită din imigranți, după criteriul locului de muncă și al profesiei.

Cu excepția celor două blocuri „muncitorești”, cartierele erau alcătuite din case individuale, cu un singur nivel sau cu parter și etaj. Acestea din urmă erau, în general, locuințe proprietate a negustorilor, în majoritate imigranți din Oltenia sau evrei. Ei au adoptat acest tip de casă din nevoia de a satisface, pe de o parte, necesitățile de locuire, iar pe de alta, pe cele legate de exercitarea meseriei. Astfel, parterul era destinat prăvăliei, iar etajul locuirii.

Cartierele, cu excepția unor străzi din centru, aveau un aspect patriarhal, de mahalale de târg, sau semi-rural și chiar rural, fiind neunitare ca arhitectură și nereflectând – așa cum o dovedesc exemplarele care au supraviețuit până astăzi – un anumit stil local. Parte din casele pe două niveluri, ce și-au pierdut etajul în timpul bombardamentelor din cel de al doilea război mondial și nu au mai putut fi refăcute, din lipsă de bani, de către proprietari, s-au păstrat ca locuințe cu parter. Devenind, cu timpul, de nelocuit, ele au fost preluate în anii comunismului de către țigani. Străzi cu case vechi mai există și astăzi în aproape toate cartierele, unele ca niște enclave printre ansamblurile de blocuri.

Imigrația a fost cu preponderență o mișcare de populație activă dinspre sat, un exod rural, motivat economic: găsirea unui loc de muncă stabil, în special în sectorul industrial. De aceea, pentru desemnarea acestui tip de imigrație, literatura străină de specialitate utilizează și termenul de exod industrial. Ca peste tot, în țară, imigrația pentru muncă a fost susținută și încurajată de o politică nerealistă, de dezvoltare artificială a unei industrii neperformante, cu ignorarea nu numai a condițiilor de muncă, ci și a celor de locuire.

Un prim val imigraționist, nu însă foarte puternic, s-a produs în anii 1952-1954, când prin punerea în aplicare a proiectului de construire a Podului prieteniei, Giurgiu-Ruse, au fost aduși să lucreze muncitori și militari în

termen din diferite zone rurale ale țării. Tot ei construiesc și clădirea vămii, precum și pavilionul, în sistem de locuințe de serviciu, pentru angajații punctului de frontieră Giurgiu.

Pentru a asigura cazarea muncitorilor s-a construit, pe un teren neocupat din cartierul Oinac, un număr de zece blocuri tip, cu un etaj și cu minimum de confort, ce au avut inițial statut de locuințe de serviciu. După terminarea podului, cei mai mulți dintre muncitori nu au mai plecat, căutându-și de lucru la Șantierul Naval sau la întreprinderi de construcții. Ei au format o mică comunitate de vecini, constituită pe criteriul apartenenței la același loc de muncă; practic, erau colegi de serviciu.

Categoria „vecini de tranzit“

Faptul că toți aveau rădăcini rurale și că, într-un fel, se simțeau deznădăcinați, singuri, marcați de lipsa relațiilor sociale, i-a determinat să pună „bazele“ unei vieți comunitare, de vecinătate, după modelul celei trăite la țară. Și-au creat un spațiu comun de sociabilitate, prin investirea cu această funcție a locului din fața intrării blocului sau de lângă el, pe care l-au amenajat cu bănci și mese. În plus, au luat în stăpânire terenul, proprietate publică, din fața blocului sau de pe lateralele lui; l-au împărțit în mod egal, l-au îngrădit, transformându-l într-o curticică și grădină, cu flori, cu viță de vie, cu masă și scaune, cu grătar și chiar cu cotețe pentru păsări sau porci. Era un spațiu al familiei, dar și un loc în care își puteau primi vecinii sau puteau schimba cu ei o vorbă peste gard. Aceste spații compenseau lipsa curții de acasă, din satul lor de origine.

Viața socială a acestor vecini, modul de ambientare a ei, prin amenajarea unor spații comune, precum locul de la intrarea blocului, grădina din spate și partea din față cultivată cu flori, pe care le îngrijesc împreună, exprimă aceeași dorință de a recrea spațiul de care continuă să se simtă legați – locul lor de proveniență – și de a compensa prin relații și forme noi de comunicare, de petrecere a timpului liber, lipsa celor de acasă. Relațiile

sociale nu dispar, numai că ele se exprimă prin alte forme decât acelea cu care erau obișnuiți: jocul de șah, întâlnirea la o cafea, la o sticlă de bere, la un grătar pe care îl pregătesc afară sau în garaj etc.

Curentul imigraționist se intensifică în perioada 1971-1978, când, prin deschiderea unor noi întreprinderi „gigant“, precum Întreprinderea textilă „Dunăreana“, Combinatul Chimic, Întreprinderea de utilaj greu, Întreprinderea de prefabricate beton armat (pentru construcții de locuințe), și prin extinderea altora, ca urmare a creării de noi secții, între care Fabrica de zahăr, Fabrica de conserve „Fructoil“, Șantierul Naval etc., „valuri“ de moldoveni, din zone precum Galați, Bârlad, Bacău, Botoșani, la care se adaugă și muncitori proveniți din Transilvania ca și din Oltenia, atrași de posibilitatea de a-și găsi un loc de muncă sau unul mai bun decât cel pe care îl ocupau, se stabilesc la Giurgiu.

După cum ne-a relatat doamna P.A., de origine din comuna Berești, jud. Galați, și care s-a numărat printre cei veniți în acea perioadă, oferta de posturi libere, în industrie, a fost adusă la cunoștința oamenilor atât de delegații întreprinderilor ce aveau nevoie de forță de muncă, cât și prin anunțuri date în ziar. Visul de a putea lucra, de a lucra la oraș sau de a ocupa un post mai bun decât cel pe care l-au avut anterior s-a împlinit, dar, în schimb, promisiunea de a li se asigura condiții decente de locuire nu s-a materializat. Din această cauză, până s-a pus în practică soluția construirii

Autoarea articolului în timpul anchetelor de teren

de noi locuințe sau cartiere, destinate lor, adică neo-urbanilor, ei s-au văzut obligați să locuiască cu chirie la diferite familii din oraș.

Adesea, proprietarul casei închiria spațiul disponibil mai multor familii de neo-urbani, fiecare înghesuindu-se într-o cameră. Pentru aceste familii a fost o integrare temporară în vecinătăți deja existente, tip străzi cu case individuale. Aceasta a dus și la o inserare a noilor-veniți, a vecinilor în „tranzit”, în sistemul de relații existent care, în parte, i-a marcat sau pe care l-au amprentat prin introducerea unor inovații. Unii dintre ei au păstrat și după mutare legătura cu familia proprietarului sau cu vecinii de pe stradă, de care s-au simțit mai apropiați.

Omogen și fără trecut

Mulți dintre cei intervievați spun că astăzi, din lipsă de timp, pentru că muncesc mai mult, mai ales cei din sectorul privat, și-au neglijat vechile relații, doar din când în când mai reușind să vorbească la telefon. Unii subiecți, dintre cei proveniți din județe ale Transilvaniei, au recunoscut că au preluat de la localnicii cu care au conviețuit, când stăteau la casă, obiceiul de a împărți pomeni, în vecini, pentru morții lor, la Sămbăta morților, la Sămbăta Rusaliilor, la Moșii de toamnă, de Paști și de Crăciun, obicei necharacteristic pentru locurile lor de origine.

La ei în sat (Valea lui Mihai, județul Bihor) ne-a spus o localnică, se obișnuia ca morții să

fie comemorați o dată pe an, la 1 noiembrie, fără colivă și fără nici un fel de ofrande: se făcea slujbă, se ducea o prescură la biserică și i se plătea preotului. La rândul lor, femeile „venetice” le-au dat vecinelor localnice rețete tradiționale de plăcinte și prăjituri și le-au învățat să prepare anumite leacuri pe bază de plante, pe care le știau de la bătrâni.

Începând cu anii 1972-1975, când se dau în folosință primele blocuri destinate muncitorilor nou-veniți, parte dintre neo-urbanii ce locuiseră cu chirie la diferiți proprietari încep să se mute în noile apartamente. Distribuirea acestor apartamente, construite de stat, s-a făcut pe baza unei repartiții emise de fostul Sfat popular, în funcție de prioritățile stabilite și transmise de către întreprinderi. Întâietate aveau familiile cu mulți copii, după care urmau cuplurile tinere, iar pe ultimul loc se situau cei necăsătoriți. Parte dintre aceste blocuri au inaugurat cartierul Tineretului, a cărui denumire face trimitere la destinația lui. Și, într-adevăr, cei care s-au mutat, pe parcursul anilor 1975-1980, erau în majoritatea lor familii de tineri.

O altă parte a constituit un implant în vechiul cartier Ōinac, acolo unde, pe lângă casele individuale, fuseseră ridicate blocurile pentru muncitorii de la pod. Constituirea cartierului Tineretului și ridicarea de blocuri în Ōinac nu s-a făcut decât parțial cu sacrificarea altor habitaturi. Pentru zona cartierului Tineretului, aproape că nici nu s-a pus această problemă, întrucât, cu excepția câtorva case, care într-adevăr au fost demolate, restul terenului era parte neexploatat, parte cultivat cu vii. În privința blocurilor din Ōinac, acestea s-au ridicat atât pe un teren viran, cât și pe o suprafață ocupată înainte de câteva case. Cu excepția blocurilor construite între 1952-1954, cartierul Ōinac urma să fie demolat și reînnoit, după „moda” timpului, cu blocuri standard, cu multe scări și etaje, pentru a cuprinde un număr cât mai mare de oameni. Prin această tendință concentraționistă se urmărea, de fapt, distrugerea trecutului și omogenizarea populației. ■

Ecouri

Coperta revistei noastre din luna decembrie 2003 reproducea imaginea unei statuete de bronz înfățișând-o pe zeița budistă Syamatara, operă a celui mai important sculptor clasic mongol, Zanabazar (1635-1723). Domnul dr. Sugarjav Bor, un foarte bun vorbitor de limbă română, ne-a vizitat la redacție, oferindu-ne amănunte privind viața și opera acestei personalități a culturii mongole.

Zeița Syamatara

Sculptorul clasic mongol Zanabazar

PREASFÂNTUL ZANABAZAR

SUGARJAV BOR

În anul Mistrețului Albastriu (1635), în localitatea Yesfnzüyl, a văzut lumina zilei marele lider religios mongol de mai târziu, cunoscut însă și pentru creația sa artistică. El a rămas în istorie sub numele de Zanabazar sau, după cum l-au botezat cronicile, *İndır ghegheen* (cel mai înalt dintre sfinți). Din fragedă copilărie, sorții i-au părut favorabili. Nu deprinsese încă bine mersul, când ghicitorul Curții i-a prezis un viitor glorios, minundu-l *ghegheen* (sfânt). Talentele cu care fusese înzestrat s-au arătat foarte precoce: la vârsta de numai trei ani, băiatul citise deja *sutrel*, iar un an mai târziu a fost botezat cu numele sanscrit de Zanabazar.

Descendent direct al lui Ginghis Haan, G. Zanabazar ocupă un loc special în istoria

artei mongole. El a lăsat o bogată moștenire de sculpturi în bronz și tablouri, o parte dintre ele regăsindu-se astăzi în expozițiile Muzeului de artă mongolă.

Un cunoscut învățat tibetan, asociat al celui de-al cincilea Dalai Lama, Nam-haysodnom, i-a călăuzit pașii într-ale învățaturii. La sfatul mentorului său, în anul 1649, învățacelul a luat calea Tibetului, unde a vizitat celebre mănăstiri aparținătoare cultului lamaist, o variantă a budismului, bazată pe o teocrație monoteistă, precum reședința centrală a fondatorului religiei zoniste de rit galben, Amdo Budonka, și Palatul Potala din Lhasa, capitala țării, aducând, cu acel prilej, un pios omagiu moaștelor regelui Soron-

zangombo al Tibetului. În Lhasa, Zanabazar a luat lecții de la Dalai Lama, iar mai târziu, de la Vançin-Bogd. Acesta din urmă l-a sfătuit să se întoarcă acasă, spre a aduce poporului său lumina credinței, ridicând temple și pagode lamaiste.

Momentul a marcat începutul activității sale culturale. Sculpturile în bronz se disting prin perfecțiune și tărie spirituală. Astfel, statuia reprezentându-l pe *Vajradhara* (Deținătorul luminii), astăzi păstrată la mănăstirea Gandantegcinlin din Ulaanbaatar, reprezintă un adevărat elogiu adus frumuseții umane și o personificare a armoniei corporale și spirituale. Sculptându-o, artistul a îmbinat canoanele budiste cu tradițiile naționale mongole. Alături de *Deținătorul luminii*, și alte

opere ale sale impresionează pe vizitator. Printre ele, cele cinci statui *Dhyani-budu* (72/46 cm), reprezentând cele cinci încarnări ale principiilor divine ale suflului. Însă poate cele mai cunoscute au rămas întru chipările în bronz ale zeiței Dar'-Eh. Decorate cu ornamente de vânătoare, acestea o surprind când calmă, când furioasă. La muzeul „Reședința de vară a Haan-ului Bogd” din Ulaanbaatar sunt expuse 21 astfel de reprezentări.

După cum consideră însă, în unanimitate, și puținii critici de artă specializați în opera lui Zanabazar, un loc aparte îl ocupă statuile zeitelor *Dar'-Eh* albă (*Sitatara*) și *Dar'-Eh* verde (*Siyamata*). Acestea reprezintă cel mai înalt vârf atins de arta plastică mongolă

a perioadei, care este a renașterii religioase atinse de sculptura din Quattrocento-ul italian. În cazul *Siyamatarei*, această Giocondă mongolă, pentru care a pozat chiar prietena artistului, zeita apare ca o femeie în plină maturitate și glorie a frumuseții sale, aura misterioasă fiind strălucit reliefată prin poziția corpului și mai ales prin surâsul disprețuitor încrețit în colțul buzelor.

Însă talentele lui Zanabazar nu s-au manifestat numai în domeniul sculpturii. Recunoscut și pentru scrierile sale ca filosof și gânditor budist, dar și remarcabil lingvist, profesor de artă tibetană și sanscrită, Preasfântul s-a dovedit și un

abil politician. Cu toate că mai există astăzi și voci care îl acuză a fi cedat, fără luptă, Imperiului Mancurian, Mongolia *halh-ă*, în gândirea politică a lui Zanabazar se recunoaște nu numai promovarea spiritului păcii, ci și alegerea căii celei mai favorabile în situații considerate aproape fără ieșire.

Primul șef religios mongol care a primit titlul de *řndřr ghegheen*, Zanabazar a fost și un adevărat erudit. Nu întâmplător, de numele său s-a legat și înființarea școlii mongole de artă budistă. Introducând imaginea surzătoare a zeităților Buddha și Bodhi-sattva, artistul s-a străduit să schimbe într-o oarecare măsură canoanele vremii, care promovau imagini abstracte. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteti, până la 15 mai 2005, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– Cum se numeau arhitecții care au condus lucrările de construcție a Palatului B.N.R.?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna februarie 2005 este:

1932

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Gheorghe Duță**, Comuna Gornet, jud. Prahova.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2005.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 1-702, sect. 1, București

Soluția integralei din nr. 2/2005:

FILATELIE ȘI ISTORIE

P – G – COD – PATRAR – EV – RIA – ACTE – CAPDEBOUR – LA – M – TRI – FERDINAND – O – II – GRAI – CAROL – E – C – NI – IM – A – OG – ATESTA – LUPE – TAM – PIETROASA – ALIA – TAN

Soluția jocului din nr. 2/2005, p. 54:

PLĂIEȘI TINERI (P-LA-I / E-ȘI-T / ÎN-ER-I)

Soluția rebusului din nr. 3/2005:

Revoluția română din 1848-1849

BALCESCU – BF – UN – URA – CLAR – CAPRA – HRANA – UIUS – GEAMAT – RPM – ORLI – TI – EANU – OINA – A – STURDZA – NI – TELL – ADRIAN – IS – ER – EA – NE – CATUN – DUCA – MURESANU – UM.

Soluția jocului din nr. 3/2005, p. 25:

Omul unirii

PRINCIPELE CUZA (PRIN-C-I/PE-L-E / CU-Z-A)

Încă o dată corespondența particulară dezvăluie personalitatea unui om perceput de mai toată lumea drept generalul, apoi mareșalul, intransigent, vorbind despre sine la persoana a treia, cel care a avut în mâinile sale soarta României pentru aproape patru ani de zile. În timpul primului război mondial, Ion Antonescu era locotenent-colonel, evolua în cercul generalului

Prezan și Antonescu

Prezan și al soției acestuia și își rodea frâul ca atașat militar la Londra, sperând să ia într-o zi conducerea armatei române. Ce gânduri îl frământau atunci răzbate din corespondența purtată cu colonelul de intențență Vasile Cuzin. Din cele 30 de scrisori ale viitorului mareșal, păstrate la Biblioteca Academiei, am selectat câteva pentru cititorii noștri.

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

4/IV/1918

Iubite Cuzin,

O nouă rugăciune și două reamintiri:

1) Dl. general Prezan ar dori să mai aibă pentru a face bine, nu pentru a specula, încă câteva kg de pachete de tutun pentru trupă cu foița respectivă. Astfel fiind, dacă-ți este posibil, procură-i cât poți și când poți. Cantitatea trimite-o cu un om al tău căruia generalul [i]i va achita și costul.

2) Te rugasem: a) pentru a-mi comunica destinația ce mi-a dat ministerul și b) pentru ulei.

Dacă, în ce privește destinația ce mi s-a dat, este prea secretă, încât nu-ți poate fi divulgată ție fiindcă s-ar periclita existența neamului, atunci pune-l pe Tilică [vărul autorului] să se intereseze în mod discret ca să nu simtă colonelul, care a comunicat prin jurnale că e mulțumit de cum a fost instalat, și că a venit

să ne ajute a ne reface și regenera – sărmanul, proști ne crede pe toți – și comunicăm.

Tu ce mai faci? Ți-ai luat noul post în primire? Eu trăiesc fără să gândesc. Am uitat ce am fost și nu voiesc să știu ce sunt. Ce voi fi, vom vedea, dacă zile și minte vom avea.

Te îmbrățișez și te rog a nu te supăra pentru noile rugăminți.

L.col. Antonescu

Schineta [Vaslui]
15/IV/1918

Iubite Cuzin,

Continuăm să te plictisim: Dl. gen. Prezan te roagă să-i mai procuri neapărat și cât mai grabnic posibil: a) încă 10 sau 12 kg de ulei fierț și b) 2-3 kg ipsos de geamuri (kit). Uleiul îl cumperi de la aceeași sursă. Ipsosul, de la aviație sau Direcția Munițiilor. Banii te rog a-i lua de la Bildirescu, care va veni aici, astfel încât

va putea aduce lucrurile și fi și rambursat.

Cu dragoste,

Ionel Antonescu

7 mai 1918

Iubite Cuzin,

Am primit scrisoarea și chitul trimis. Mulțumesc pentru amândouă. Mulțumesc și generalul Prezan și Doamna atât pentru serviciul făcut, cât și pentru cel promis. Nu uita însă că ai a face cu generalul Prezan, care plătește cinsti, iar nu cu generalul Prezan descris în *Arena*, care fură și înșală țara. Așa dară [sic], să trimiți regulat, odată cu lucrurile, și costul lor, pentru a putea fi imediat și complet achitat.

Cu toată dragostea,

Ionel

Schineta, 7/V/1918

Iubite Cuzin,

Am primit uleiul și am insistat pe lângă d. general să

Tower Bridge, unul dintre simbolurile capitalei britanice

uite întârzierea. Cu multă greutate s-a lăsat convins că nu este vina ta. Dar, în fine, n-ai nici o grijă, cu tot acest mare păcat, tot vei intra în Rai. De bidoane lucrul este mai greu, că nu se găsec aici altele. Iar pe de altă parte uleiul este destinat a fi consumat în cursul anului. Față de această situație, soluția cea mai simplă este să fie plătite. La această soluție a ajuns și d. general în urma unui mare Consiliu de Coroană – format din d-na și cu mine ce am ținut în mod solemn și al cărui rezultat este comunicatul de mai sus.

Rămâne acum ca să te pronunți dacă accepți sau nu soluția. În caz afirmativ, comunică prețul cât mai curând, fiindcă, pe măsură ce datoriile se învechesc, nu le mai plătim.

În această ultimă ordine de idei, d. general mă autoriză să te întreb dacă bumbacul ce odinioară ai cumpărat pentru doamna ți-a fost sau nu plătit. Dacă nu, grăbește-te a declara, fiindcă ți se aplică și în această privință principiul pe care nu te povățuiesc – între noi fie vorba – a-l aplica.

Cu mutarea mea este o halima. Nu mă anunță însă la fel. Dacă mă numeau mitropolit nu se scremeau atât.

Mulțumiri de la d. general și de la mine.

Cu drag,

Ionel

Londra, 12 august 1923

Iubite Vasile,

Am primit c[arte a] p[oștală] trimisă din Slănic. Ți-am răspuns imediat la ea tot acolo. Sper că ai primit-o. Fă bine

și scrie-mi mai des ce te mai faceți și ce mai mișcă prin țară și pe la St. Major. Departe cum sunt de țară nu mai știu ce este acolo și cum nu vreau să mă înstrăinez, căci eu țin la noutăți privitoare la armată, o cucoană mi-a comunicat că în luna octombrie voi fi chemat pentru a trece examenul de general. Adevărat să fie? Nu că simt nevoia de a-mi lua din vreme un preparator, dar oricum mai bine prefer să surprind pe alții decât să fiu surprins. Așa fiind, cercetează, te rog, și comunică-mi din timp ca să pot să iau măsuri în consecință.

Sper că ați profitat în bine de cura de la Slănic, care trebuie să fi fost mai eficace ca urările bune ce eu v-am

făcut întotdeauna d-nei și ție pentru sănătate.

Te îmbrățișez cu dragoste, sărutări de mâini d-nei,

Ionel

Londra, 14 sept. 1923

Iubite Cuzin,

Mulțumesc pentru toate referințele ce mi-ai dat relativ la manevre. Ține-mă, te rog, la curent cu tot ce se va hotărî în această privință.

Lucrările mele pe aici sunt multe, variate și delicate. Cea mai principală este aceea referitoare la procesul nostru pentru Buda Pesta. Chestiunea se va dezbate în curând, dacă nu sunt complicațiuni, și este probabil să susțin verbal cauza în fața Comisiei.

De Legiunea ta mă voi interesa cu prima ocazie favorabilă. O tinichea ca oricare alta. Dar fiindcă faci atâta caz de ea, o vei avea, sper, odată. Dacă-l văd pe Berthelot la Paris [i] vorbesc, deși știi că detest astfel de intervenții, mai ales că poate să creadă că este și o aluzie la faptul că eu nu o am decât în gradul de cavaler, deși Suțu, Sergiu o au în g[radul] de ofițer. Cum însă n-aș purta-o

Constantin Prezan (primul din stânga) și Alexandru Marghiloman (al treilea din stânga)

Regele Ferdinand, Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei, generalul Prezan cu spatele și generalii Gh. Mărdărescu și Ștefan Panaitescu, 24 mai 1919

nici dacă aş avea-o în gradul cel mai înalt, mi-este indiferent în ce grad o am eu și în ce grad o au alții.

Nu uita, te rog, de lemne pentru mătușa mea. În special vezi să-i ajungă complect, fiindcă de obicei soldații i le duc pe jumătate. Costul lor și a celor plătite anul trecut cere-l, te rog, lui Tilică, cu care am oarecare socoteli și care-ți va da banii.

Dacă poți, trimite-mi lucrările de comandament care s-au executat de Statul Major cu ocazia călărașilor [?]

Nu-mi scrii ce face m-me Cuzin și cu tine cu sănătatea. Eu am avut din nou un început de intoxicație. M-am pus la un regim strâns, am renunțat definitiv la carne și m-am refăcut. Clima de la Londra până acum nu pot să zic că nu-mi priște. O duc însă rău cu solda.

De la aprilie trăiesc din cârpeli. Am dat 2 telegrame la contabilitate, însă n-am primit nici măcar un răspuns. Cu toată dorința ce am avut de a nu le face rău, voi fi silit să scriu chiar lui Mărdărescu. Dacă poți, interesează-te la Fărcășanu și spune-i din partea

mea că înțeleg f. bine să nu aibă bani, dar nu înțeleg cum se poate să n-aibă cel puțin atenția să răspundă la intervențiile mele.

Sărutări de mâini respectuoase d-nei. Pe tine te îmbrățișez frățește,

Ionel

Londra, 28 oct. 1923

Iubite Vasile,

Multumesc pentru știrile ce-mi dai din țară și mai ales pentru bunele tale sentimente, de care de altfel nu m-am îndoit niciodată. Nu pot decât să mă bucur de schimbările făcute. Era, din nenorocire, prea multă paralizie generală și lipsă de autoritate morală. Din această cauză instituția se va resimți multă vreme încă. Gl. Lupașcu are idei sănătoase și mai ales gândul la treabă. Panaitescu este serios și muncitor. Sârbu este priceput în ale Statului Major, fără să fie din categoria celor îmbăcșiți de praful arhivelor și deci cu mentalitatea scălciată. Dumitrescu poate să lucreze dacă i se dă de lucru. Astfel fiind, veți respira și voi altă atmosferă și instituția va începe să fie regina, care trebuie să fie, dar care n-a fost.

Îți trimit alăturata chitanță cu care să ridici banii necesari pentru lunile din trecut și de anul acesta. Tilică este un zăpăcit și mi-e frică să nu te plimbe cu vorba. Te rog în același timp și următoarele: 1) Am făcut un raport prin care am cerut 30 zile concediu. Vreau să mă duc în sudul

Franței să stau câțiva timp la mare. Am scris lui Gabrielescu, pe care îl știam la Adjutantură, să accelereze aprobarea, să-mi răspundă telegrafic. Aș vrea să plec pe la 5-6 noiembrie. 2) Am făcut la Comptabilitate un raport nr... în privința situației în care se găsește biroul meu aici. Citește-l și tu și fă demersurile unde trebuie – Stat Major și Minister –, ca să se prevadă în bugetul viitor dactilografa cu 30 lire pe lună și câte 12 șilingi lunar pentru servitorul care curăță biroul meu. 3) Am făcut de o eternitate un raport prin care arătam cât de gugumani suntem. Mobilierul atașatului militar este luat cu chirie de la guvernul britanic. Plătim de 3 ani chirie cât nu face el, fapt pentru care înseși autoritățile britanice au intervenit povățuindu-ne că este mai bine să-l cumpărăm. Am făcut propunerea, am arătat inconvenientele situației actuale și avantajele soluției propuse; am revenit de două ori. *Nici un răspuns, dar absolut nici unul.* Cum această procedură am constatat de când sunt aici că constituie o sistemă, mă întreb ce mentalitate au ofițerii care nu răspund cu lunile, într-un fel sau altul, la cererile ce primesc. Numai din această cauză aș vrea să pui odată mâna pe armată, ca să arăt la toți cum trebuie să se lucreze și să trimit fără vorbă la plimbare pe acei care țin lucrurile în loc. Mobila costă vreo 35 lire și cu toate astea nu sunt de patru luni în stare să găsească o soluție. Ce trebuie să fie cu chestiunile cu adevărat grele?

La venirea mea aici am anunțat că toate infanteriile aliate au dat câte o sabie ca omagiu infanteriei engleze. Toate sunt expuse la Muzeul lor militar. Noi, ca de obicei, lipsim. Cercetând, am găsit că de la 1916 toți atașații noștri militari au tratat chestiunea cu

Ministerul nostru de război. Am trimis și eu din august o telegramă Marelui Stat Major cu cererea de a-mi da telegrafic aprobarea să depui fără întârziere o sabie. Neprimind nici un răspuns, am cumpărat o sabie, am gravat-o și am depus-o, isprăvind odată basmul. Aștia suntem. Moi, indolenți și leneși. Ne trebuie bici pe spinare ca să facem treabă. Îți istorisesc și acest exemplu ca să-ți faci ideie cum se lucrează după război pentru a reface România. 4) Am făcut de o săptămână raport la Comptabilitate în privința soldei mele. Vezi, te rog, să se soluționeze chestiunea, fiindcă de la aprilie mă țin încurcat.

Atât. O să te superi, poate, de comisioanele mele, dar tu m-ai angajat. Ca să mă pot plăti de tine nu rămâne decât să-ți fac și eu altele aici. Așadar, consultă pe d-na Cuzin și scrie-mi ce v-are face plăcere să vă trimit sau mai bine zis de ce ați avea nevoie. Cred că nu vă îndoiiți că mai repede mă supăr dacă vă jenați în această privință, decât dacă mă veți jena. Sărutări de mâini respectuase doamnei, iar pe tine te îmbrățișez frățește,

Ionel

Londra, 14 aprilie 1924

Iubite Cuzin,

Am primit scrisoarea ta. Eram închietat [îngrijorat] de lunga ta tăcere și bănuiam chiar situația și starea ta sufletească. Dacă însă ai să continui pe această cale, ai să termini prin a face prostii. Or, ți-am spus că în viață omul are multe datorii. Dacă crezi că nu mai ai nici una față de familia ta, ai încă multe datorii pentru țară, care trece înaintea tuturor nenorocirilor personale.

Nu-ți cer să te consolezi sau să uiți, fiindcă ți-aș fi un rău prieten și un prost povătuitor. Dar cum [foarte] bine zici, cea dintâi care te-ar implora, ți-ar impune chiar să continui să-ți

faci datoria pe care o ai față de tine și de ai tăi ar fi chiar buna ta tovarășe. Te povătuiesc, și dacă nu mă ascuți pierzi în mine un prieten, să-ți iei imediat un concediu de 2 luni p[entru] străinătate. Vino la mine, nu vei cheltui nici un ban și-mi vei fi și mie de ajutor. Dacă n-ai bani de drum, scrie-mi și-ți voi trimite imediat. Ai nevoie să schimbi puțin de loc, să te îndepărtezi de atmosfera care te sufocă. Pentru mine va fi o mare bucurie să te am câțva timp de tovarăș. Dacă nu ascuți de sfatul meu frătesc, însemnează că nu ai p[entru] mine sentimentele la care mă aștept.

Te aștept și te îmbrățișez cu drag,

Ionel

Londra, 25 februarie 1925

Iubite Cuzin,

Doamnei P[rezan] i-am scris în privința ta și fii sigur că va face tot ce va putea p[entru] a te ajuta. Mă mir însă că n-ai concurenți numeroși și puternici. Cum voi veni în țară în aprilie pentru examen, și dacă până atunci nu se va hotărî nimic, voi vorbi personal lui V[intilă] B[rătianu]. Nu vreau să-i scriu fiindcă sunt în contra acestui sistem pe care l-am condamnat și combătut întotdeauna.

Fii însă sigur că Tilică îi va vorbi și în caz când nu s-a

angajat față de altul, te va avea în vedere, fiindcă te cunoaște că ești constituit, muncitor și priceput.

Am primit deciziile relativ la examen. Aș vrea să vin în țară la începutul lui april și să țin examenul cu primele serii. Mă scap cu o zi mai înainte. Te pomeniști că voi [fi] găsit incapabil să produc o situație, să găsesc o soluție și să dau un ordin.

Al tău cu toată dragostea,
Ionel

Bruxelles, 17 iul. 1926

Dragă Cuzin,

Îți răspund abia acum la ultima ta scrisoare.

Terminând manevrele aici plec cu automobilul spre țară și sper să fiu la București la 24 iulie. Relativ la chestiunea ta mă voi ocupa acolo. Totuși, ca să nu fie prea târziu, dă *personal* d-nei P[rezan] alăturata scrisoare. Dânsa poate va avea ocazia să vadă în acest timp pe acel care se ocupă de chestiune.

Cum știi că nu vreau să se creadă că merg la intervenții lătrulnice, nu trebuie să treacă scrisoarea prin alte mâini, ori ale cui ar fi ele.

Poți să-mi scrii la Legația din Budapesta, pe unde voi trece.

La revedere, pe curând,

Ionel ■

Vila Sion din Slănic Moldova

RadioFreeEurope
RadioLiberty

Până în 1995 domnul Nicolae Stroescu-Stînișoară (născut în 1925 la Târgu Jiu), cu a cărui voce mulți dintre noi sunt familiarizați, a lucrat la postul de radio Europa liberă de la München. A început de la funcția de redactor, pentru a conduce ulterior Departamentul Românesc, mai mulți ani, în calitate de director.

În Germania a emigrat în 1969, după ce trăise în clandestinitate în România (1952-1964), fiind căutat vreme de 13 ani de Securitate, pentru manifestări anticomuniste.

În 1983 domnul Stroescu-Stînișoară și-a luat doctoratul în filosofie la Universitatea din München – un vis mai vechi, încă de pe timpul studiilor de drept și filosofie de la București. A scris mai multe volume, apărute la București: Pe urmele Revoluției (Editura Albatros, 1991); În zodia exilului – fragmente de jurnal (Editura Jurnalul literar, 1994); La răscruce (Editura Jurnalul literar, 1996); În zodia exilului – Întrezăriri – Fragmente de jurnal (Editura Fundației Culturale Române, 1998); Vremea încercuirii (două volume, Editura Albatros, 2001).

Prezență constantă în publicațiile literare din țară (cu precădere în Jurnalul literar și Convorbiri literare), dl. Nicolae Stroescu-Stînișoară vine adesea acasă încărcat de bucuria de a-și revedea prietenii și locurile dragi din România.

În casa unuia dintre ei am și avut plăcerea de a-l asculta povestind despre viața la Europa liberă. L-am întrebat pentru început cum era structurat acest post de radio.

EUROPA LIBERĂ, DIN INTERIOR

NICOLAE STROESCU-STÎNIȘOARĂ

– Europa liberă era o organizație cu un mare grad de autonomie. Fusese creată de americani cu scopul de a sparge Cortina de fier în domeniul informațiilor, în timpul războiului rece. Nu se putea face prea mult în favoarea popoarelor din Răsăritul Europei, de aceea radioul era socotit un instrument eficace; în plus, acționa și ca o metodă de apărare a lumii libere, occidentale, de ofensiva subversivă propagandistică a

Estului. Așa s-a creat Europa liberă, care funcționa la München, cu o conducere proprie.

Există un management american, format din directorul principal și directorul adjunct, amândoi americani, la care se mai adăugau circa 24 de manageri, cu diverse funcțiuni, tot americani. Această organizație din München avea și un președinte, care deținea conducerea de ansamblu. Directorii Europei libere se

ocupau strict de emisiuni, în vreme ce omul acesta avea o vedere generală, inclusiv o strategie a emisiunilor. Bineînțeles, el decidea în ultimă instanță, când se iveau probleme.

Desigur că această organizație menținea legătura cu punctul ei de origine, Statele Unite. La început funcționa un raport de subvenționare cu CIA, serviciul de informații american. Să nu uităm că ne aflăm în plin război rece și că se purta

o luptă foarte grea între Uniunea Sovietică și lumea occidentală. În 1972 s-a luat o decizie foarte importantă. CIA procedase cu tact – cum nu întotdeauna procedează –, cu discernământ, cu mare înțelepciune, din câte am aflat. Nu eram atunci la Europa liberă. S-a gândit totuși că CIA, ca serviciu secret, nu trebuie să finanțeze o mare organizație de presă liberă. Cei de la CIA nici nu se pricepeau cum trebuie realizate emisiunile pentru radio.

În 1972, spuneam, s-a concretizat un gând care plutea mai de mult în discuții, în atmosferă, în cercurile competente: nu este bine ca un

subvenționată de Congresul american.

Așadar, în S.U.A. exista un consiliu superior al Europei libere, care se preocupa ca subvenționarea Congresului să continue și ca eventualele necesități survenite să fie luate în considerare; se interesa, de asemenea, de orientarea fundamentală a postului, de respectarea anumitor reguli, de bază, în ce privește strategia generală, de corectitudinea informării. Dacă s-ar fi produs încălcări grave, Congresul, care în această chestiune este foarte sever și foarte zgârcit, ar fi oprit finanțarea.

Ceea ce însemna că, mai ales din 1972, noi nu mai aveam o legătură cu guvernul american. Dar, revin, întotdeauna a existat o autonomie în perioada anterioară. Eu am început să ac-

tivez la Europa liberă, colaborator extern, prin 1971, deci am intrat oarecum în perioada aceasta nouă, dar și înainte se putea observa – chiar ascultătorii observau – că radio Europa liberă prezenta adesea știri critice, dacă nu chiar foarte critice, negative, cu privire la politica americană. De exemplu, când s-a produs criza în legătură cu președintele Nixon și acesta a fost obligat să demisioneze, buletinul nostru de știri începea cu criza Nixon, deși eram un post de radio american. Or, știrile erau foarte critice și chiar au dus la descăunarea lui Nixon. Nici un moment nu s-a încercat să se minimalizeze zona de eroare a lui Nixon, pentru care a și fost îndepărtat. Un exemplu, printre multe altele.

În ce privește emisiunile de la München, nu exista nici un fel de cenzură prealabilă. Exemplu: editorialul pe care îl prezenta directorul la sfârșitul fiecărei săptămâni – eu l-am făcut și înainte de a fi director, eram solicitat, când directorul

Statuia lui Stalin de lângă Teatrul Național din Budapesta: este distrusă de revoluționari

asemenea post de-radio, care propagă libertatea informației, să fie subordonat unei organizații, prin forța lucrurilor netransparentă. E adevărat că CIA nu se amesteca în emisiuni. Dar pentru ascultătorii noștri conștiența că Europa liberă era subvenționată de serviciul secret al unei mari puteri afecta credibilitatea postului. Atunci s-a luat măsura drastică de a se separa Europa liberă de CIA; a început să fie

Tancuri sovietice pe străzile Budapestei în 1956

Regele Mihai a lucrat, după 1947, ca pilot de încercare

era bolnav sau plecat în concediu; îl scriam, apoi mă duceam în studio și îl înregistram. Deci conducerea americană din München nu știa ce va pleca pe unde spre România.

– Conducerea americană avea, totuși, un tablou a ceea ce se întâmpla în interiorul fiecărui departament național?

– Exista, desigur, un mod de a-i informa pe americani cu privire la ceea ce făceam noi, pentru că ei nu cunoșteau limbile naționale ale țărilor din Răsăritul Europei: maghiară, bulgară etc. Ca ei să fie ținuti la curent, după ce se transmiteau emisiunile, exista un serviciu care strângea pentru fiecare secție benzile cu înregistrările respective. Un birou format din patru-cinci români, care știau perfect englezește, perfect românește și aveau o cultură solidă, făcea scurte sinteze pentru uzul americanilor. Aceste birouri erau conduse de un director și un director adjunct, ambii americani.

În caz că ei, cei de la analize, constatau undeva o eroare de fapt, ne informau pe noi, eventual prin directorul american. Deci comunicau directorului american că în emisiunea din ziua cutare, să zicem *Actualitatea românească*, s-au transmis date care nu corespund realității. Directorul american îmi trimitea mie chestiunea și eu îi răspundeam: „da, domnule director, este adevărată observația” sau: „cei de la analize se înșală, ultimele informații sunt altele”. Și îi corectam.

Asta în cazul unei greșeli de fapt, dar puteam fi și greșeli de atitudine, și greșeli politice. De atitudine însemna, de obicei, o anumită vehemență a stilului, care nu corespundea codului nostru profesional, de mult instituit, printr-o colaborare între management, pe de o parte, și redactorii și directorii secțiilor naționale, pe de alta. Acest cod fusese elaborat mult înainte să vin eu. Era în limba engleză, apoi s-a tradus și în română, încât și colaboratorii noștri mai proaspeți, care nu ar fi

cunoscut foarte bine limba engleză, să-l poată vedea.

Or, acolo se spunea foarte clar: nu este admis un ton agresiv, nu este admis un ton vulgar, nu este admis atacul la persoană. Critici politica lui Ceaușescu, dar nu ataci persoana lui Ceaușescu. N-ai dreptul să-l insulti, să-l ofensezi. Bineînțeles că erau unele tensiuni în această chestiune, între unii redactori, care aveau ranchiunile lor, sau, chiar dacă nu ranchiunile lor, aveau un spirit de luptă mai acut. Poate că, fiind mai tineri, nici nu aprobau această atitudine mai înțeleaptă, având în vedere suferințele poporului. Considerau că trebuie să se procedeze mai direct.

În codul nostru profesional, se mergea cu precauția până acolo, încât ni se cerea nu numai să nu instigăm la revoltă, la împotrivire, dar nici măcar la abținere. De exemplu, de la alegeri, care erau, în fond, o mascaradă. Noi nu le puteam spune oamenilor nici măcar nu vă duceți la vot. De ce? Se mergea pe ideea că noi puteam să-i determinăm să acționeze. În acest caz ar fi fost sancționați, cât de puțin – în cazul alegerilor, poate o sancțiune pe linie de partid –, iar noi nu-i puteam ajuta în nici un fel. Ar fi fost pur și simplu o lipsă de simț al răspunderii din partea noastră. Dacă se făceau greșeli de genul acesta, de fond, politice sau de ton, unele puteam fi destul de grave, cum ar fi alunecarea într-o instigare, într-un moment destul de fierbinte; să zicem un început

de grevă, în Polonia sau în România. Să presupunem că noi am fi instigat muncitorii, le-am fi spus că a venit ceasul să fie mai hotărâți, să se opună; puteau fi ciocniri, muri oameni, ceea ce ar fi fost foarte grav.

În asemenea momente, grupul acela de analiză îi trimitea directorului american textul criticabil din emisiunea noastră, cu observația că s-a făcut o greșală, mai gravă sau mai puțin gravă. Directorul american îmi trimitea mie acest text, cu observația respectivă, iar eu trebuia să-i răspund lui. Eu îi spuneam fie: „da, așa este, s-a făcut o greșală, voi discuta cu redactorul sau redactorii care au făcut-o pentru a nu se

faptului că este sau nu o greșală gravă.

Un moment l-a constituit, în această privință, revoluția maghiară. Când am venit eu la Europa liberă, revoluția maghiară trecuse demult, dar urmele ei erau încă prezente. Am discutat atât cu Bernard, cât și cu alții ce se întâmplase atunci. Secția maghiară, bineînțeles, a fost cea mai importantă în zilele revoluției. Redactorii au lucrat non stop, cum am lucrat și noi în timpul revoluției, numai că în Ungaria evenimentele s-au terminat tragic. Nu numai că s-a transmis continuu, intens, o bogăție de informație, dar s-a făcut asta cu o mare participare afectivă a redactorilor, pentru că era vorba

despre țara lor, într-un moment foarte greu și când Uniunea

justificate. Redacția părșise codul nostru profesional, care nu permitea instigare nici măcar în situații negrave, darămite într-o situație în care se vărsa sânge. Redactorii nu cumpăniseră prea mult felul lor de a interveni în evenimente: prin ceea ce spusese, sugeraseră sau chiar îndemnaseră. Au urmat drastice măsuri luate împotriva a jumătate dintre ei.

– Post factum?

– Post factum, dar la distanță mică de timp. În câteva luni, secția s-a înjumătățit, practic, prin concediere. O concediere civilizată, cu o despăgubire, pentru că oamenii fuseseră eliberați prematur din serviciu. Din punctul acesta de vedere, totul s-a făcut cu culanță. Dar din punctul de vedere al situației redactorilor, munca lor la post încetase. Deci putem vorbi de măsuri punitive și cu scop preventiv.

Fotomontaj apărut în presa americană în anii războiului rece: Nicolae Ceaușescu alături de Brejnev, liderul sovietic, și de președintele american Richard Nixon

repetă“ – uneori puteau fi lucruri destul de supărătoare –, fie: „nu este o greșală, pentru că situația a fost foarte gravă și ei n-au spus decât ceea ce se spusese deja și în România, chiar într-o critică care a apărut undeva.“ Putea fi chiar o mică divergență între mine și directorul american asupra

Sovietică era încă foarte puternică. După revoluție, au început criticile și s-a ajuns la concluzia că aceste critici erau, într-o măsură destul de mare,

În urma scandalului Watergate, Richard Nixon pleacă de la Casa Albă

- Când ați ajuns dumneavoastră la Europa liberă, trecuseră 10-11 ani de la acel moment și incidentul făcuse atâtea valuri, încât încă era dezbătut...

- Sigur că da. Chiar am vorbit cu directorul secției maghiare, care, în treacăt fie spus, era căsătorit cu o româncă, cu fiica unui profesor universitar din Cluj. Departe de a fi fost șovin, era prudent față de secție. Fiind căsătorit cu o româncă, puteau exista unguri care se îndoiu că el era prea obiectiv față de români, mai ales acei unguri din secție care erau mai critici față de români. În această privință ei erau obligați să respecte regula obiectivității, a detașării și a urbanității, deci nu și-ar fi permis să-i critice pe români în emisiunile lor, după cum nici noi nu-i criticam pe unguri.

- Dar în 1956 unii dintre ei fuseseră pătimăși...

- Da, și e de înțeles acest lucru. Era vorba despre poporul lor. Poate nici conducerea superioară americană nu i-a avertizat suficient, a fost un val care i-a luat, puținel poate chiar și pe conducătorii americani... Greșelile s-au plătit și au rămas ca un avertisment.

Totuși, nu poate exista post de radio, mai ales unul care are o misiune, delicată, cum era a noastră, în care să se transmită texte pe care nu le-a văzut nimeni, eventual chiar un coleg, care să-l mai citească o dată: din punct de vedere al

Noël Bernard,
directorul Secției române
de la Radio Europa liberă

stilului, al greșelilor, al sintaxei, conținutului sensului. Așadar, aveam o echipă de așa-numiți seniori editori, denumire care nu era legată de vârstă, ci de o anumită competență probată. Erau câțiva, cinci, șase, șapte din secție, care aveau drept de OK. Și, înainte de a mă duce cu textul în studio, i-l dădeam lui, acestui redactor român, care prin vârstă, prin experiență, prin cunoaștere mai bună avea drept de OK. Deci se putea evita greșeala, în etapa prealabilă.

Dacă cel care dădea OK-ul spunea nu sunt de acord cu fraza asta, trebuia să respecti ce îți spunea. Mergeai în studio și citeai așa cum stabilisei cu el. Abia pe urmă puteai pune problema directorului sau în plen. Dacă era cazul, insistai pe soluția ta. Se mai luase o precauție. Dacă un redactor nu vroia să citească un anume text din presa occidentală, nu vroia să treacă prin vocea lui acel text,

i se permitea acest lucru și era rugat altcineva să o facă. În ceea ce privea editorialul meu, nu-l vedea nimeni înainte. Îmi dădeam eu însumi OK-ul. Dar regula era ca regia de studio să vadă OK-ul.

- A fost o discuție la conducere și despre mesajul regal... Am citit în cartea dumneavoastră...

- Da, când eram în țară, în studentia mea, eu ascultam la radio Mesajul de Anul Nou al regelui. Mulți ani el a fost transmis prin Europa liberă. În Elveția regele avea un anume statut, de refugiat politic. Or, Elveția interzice refugiaților politici acțiuni politice directe în raport cu o anumită țară, făcute de pe teritoriul ei. Regele putea fi critic, dar agresiv nu era. Prin însăși poziția lui. S-ar putea spune că de pe teritoriul elvețian pornea acțiunea, dar, dacă vrei să avansezi juridic într-o subtilitate (poate asta era și apărarea), textul era transmis din München, cu vocea lui. Trimitea o casetă.

La un moment dat, directorul Noël Bernard a considerat că ora istorică și politică e prea avansată și că, probabil, ar fi utopic să se mai gândească cineva la o revenire

a monarhiei. De altfel, erau tot timpul proteste de la București, însă niciodată nu ne-a împus cineva să nu dăm mesajul regal. Guvernul de la București protesta la Ambasada S.U.A., protestul mergea la Departamentul de Stat, în Statele Unite, ei ne trimiteau textul protestului, dar niciodată nu scriau acolo de ce ați făcut asta sau ar fi bine să n-o faceți. Trimiteau doar pentru informarea noastră. Trebuie să repet că nu eram un post guvernamental, ca, de exemplu, Vocea Americii. Lucrul acesta se vedea chiar și din modul de lucru redacțional. De exemplu, editorialul săptămânal de care v-am spus, eu îl scriam singur, alegându-mi tema tot singur, după stilul meu de gândire, de redare și de expresie. La Vocea Americii editorialul săptămânal era central. Secțiunile naționale primeau un text în englezește, care se traducea repede în limba națională. Este o deosebire fundamentală.

Deci: s-a oprit mesajul regelui. Bernard a considerat

să nu-l mai transmitem, pentru că, socotea el, era depășită etapa. Avem alte probleme actuale, spunea, care trebuie să ne preocupe. Ar fi fost un fel de paseism să mai transmiți mesajul regelui. S-a revenit la mesajul regelui abia prin 1980, când directorul de atunci, Mihai Cismărescu (Radu Gorun era numele lui de radio) și eu (el mi-a cerut mie să funcționez ca director adjunct) am cerut directorului american James Brown să revină la mesajul regal. Mi-aduc aminte că eu m-am dus la el. Eram de serviciu, în weekend. Mă dusesem la radio să dau OK-ul și în presa străină care ne venise, într-o revistă franțuzească, am găsit o declarație foarte înțeleaptă a regelui. M-am dus la Jim Brown și i-am spus că noi nu mai transmitem nimic despre rege și că apăruseră niște declarații foarte înțelepte ale lui... El s-a uitat la mine, și-a dat seama că era o introducere ca să revină regele, într-o formă sau alta, în emisiunile

noastre și eu am adăugat: „Știu că a existat o anumită inhibiție, că supără guvernul de la București, știu că ei spun «voi, americanii, nu recunoașteți statul din România, care e republică». Dar noi vorbim despre alternative în toate domeniile, atunci de ce nu și în acest caz? După părerea mea, i-am spus lui Jim Brown, chiar dacă nu e o actualitate, teoretic chiar și regele este o alternativă când România ar fi liberă”. El era doctor în istorie, era un om de mare valoare, a zămbit, și a zis: „Desigur, da-ți-i drumul cu chestia asta”. Noi nu ne-am mulțumit cu atât. Data viitoare ne-am dus, Cismărescu și cu mine, la el și i-am spus că se apropie Anul Nou și a fost o tradiție veche, care s-a întrerupt de zece ani: regele vorbea de Anul Nou. Ne-a acordat și această permisiune. Și de atunci, deci de prin anul 1980, mesajul a continuat. ■

(Va urma)

A consemnat

Florentina DOLGHIN

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

Continuăm publicarea raportului expediat din Washington, la 16 mai 1941, de Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri ad-interim al României în S.U.A., către Ion Antonescu, care gira și funcția de ministru al Afacerilor Străine. Avertismentele diplomatului român nu au fost luate în seamă.

Precizăm din nou că documentul se află în păstrare la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, din S.U.A., și îl putem publica grație sprijinului doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și Arhivelor vestitei instituții, și cu ajutorul colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU.

NE VOM BATE ÎNTOTDEAUNA PENTRU LIBERTATEA DEMOCRAȚIEI

Anchetele întreprinse de Institutul de cercetare a opiniei publice condus de profesorul Gallopp (având prestigiul bine stabilit de previziunile juste făcute asupra a două alegeri prezidențiale) au stabilit că la sfârșitul lui aprilie numai 41% din americanii întrebați erau pentru escortare, dar că proporția sporea până la 71% când întrebarea era formulată: „sunteți pentru înfrângerea Angliei?”. Miile de scrisori sosite din toate colțurile Americii la Casa Albă și la Capitoliu indicau foarte mari divergențe. O mare parte din aceste scrisori confirmau vederile formulate de fostul Președinte Hoover: „...Sunt pentru trimiterea de cât mai mult material de război în Anglia; sunt convins că putem da un maximum, în cursul lunilor critice care urmează, numai dacă rămânem în afară de război. Intrarea în acțiune a marinei înseamnă intrarea în război. Întreaga situațiune a războiului european este în curs de transformare. America nu este încă pregătită nici pentru propria ei apărare. Poporul nostru nu e unit. A intra în război acum nu este nici în interesul nostru, nici în acela al Angliei.”

Existau deci toate aparențele unei serioase diviziuni de opinie publică. Acestea nu erau condițiuni care să favorizeze o deciziune netă a președintelui! Frământările din ultimele săptămâni l-au consumat și l-au doborât la pat. Cuvântarea anunțată pentru 14 mai în care urma să anunțe importante deciziuni a fost amânată cu 2 săptămâni. După ultimele știri, președintele va anunța o formă de escortare atenuată și legalizată, poate numai extinderea și intensificarea operațiunilor de recunoaștere.

Trebuie ținut seama că fluctuațiunea în jos care s-a observat aci în urma insucceselor engleze a putut fi restabilită de senzaționala fugă a d-lui Rudolf Hess. Această fugă a impresiionat enorm publicul american, care a vrut să vadă într-însa o indicație a vulnerabilității structurii interne germane. Cum „prăbușirea internă” a fost un postulat al tuturor calculelor în favoarea unei înfrângeri germane, este de așteptat o renaștere a încrederii în posibilitatea unei victorii engleze, cu corolarul ei: intervenționism accentuat.

Nu încape nici o îndoială că evoluția spre război continuă. Evenimentele n-au făcut decât s-o încetinească, n-au oprit-o. Arătăm în raportul precedent că alunecarea spre război se va face în etape și că acestea puteau fi scurtate sau sărite numai dacă puterile Axei ofereau un serios incident armat sau dacă președintele, în loc de a aștepta presiunea opiniei publice, ar trece peste toate fagăduielile făcute în alegeri și ar brusca lucrurile.

Până azi nu s-a ivit nici una din aceste alternative. Diplomații germani și italieni de aci îmi spuneau zilele trecute că Axa nu e dispusă a furniza președintelui incidentul căutat. „Chestiunea va fi privită practic, și nu din punct de vedere al prestigiului. Știm că guvernul american dorește să se găsească în stare de război, nu atât pentru ajutorul militar pe care l-ar putea da Angliei, cât pentru puterile sporite pe care le-ar obține și care l-ar ajuta să elimine cauzele actuale de întârziere în producțiunea de armament. La acest motiv se adaugă și credința că intrarea în război ar stimula enorm moralul englez și ar avea efecte psihologice dezastruoase în Germania și Italia. Dacă intervenția americană e inevitabilă, o preferăm limitată. Din această cauză, chiar dacă flota americană ar intra în acțiune, va putea trece un lung interval între momentul intrării în acțiune și ivirea unui incident armat. Chiar schimburi de foc nu vor aduce neapărat o declarație de război din partea noastră.”

Cât privește eventualitatea unei inițiative îndrăznețe, este clar că Președintele sovăie. În ultimele săptămâni a preferat să asculte sfatul fostului „dictator” al producției de război în 1916-1918, Baruch, care sfătuiește moderație, și sfatul șefilor sindicatelor muncitorești, care-i raportează că muncitorimea e categoric opusă intrării în război, temându-se că va pierde drepturile cucerite după grele lupte. Fapt este că azi membrii cabinetului de război, d-nii Hull, Knox, Stimson și Morgenthau, cât și unii prieteni influenți, judecătorii Frankfurter și Rosenmann, i-au luat-o înainte Președintelui în materie de intervenționism. ■

(Va urma)

Cronicari greci despre români

Antim Ivireanul între Nicolae (stânga) și Constantin Mavrocordat

MITROFAN GRIGORĂS

Academician GABRIEL ȘTREMPEL

Izvoarele narative – cum sunt numite, îndeobște, cronicile privitoare la istoria românilor – au fost scrise, începând cu secolul XV, în slavonește și mai târziu, de pe la mijlocul secolului XVII, în românește. Grigore Ureche ne-a lăsat cea dintâi cronică în limba română: Letopisețul Țării Moldovei (1359-1595). Înaintea lui, Teodosie Rudeanu, în Țara Românească, mai alcătuisese, tot în românește, o cronică sumară a începutului domniei lui Mihai Viteazul, al cărei original nu s-a păstrat. Relatarea mergea până la 1597.

Câțiva ani mai târziu, în 1602, vistierul voievodului, Stavrinus, întemnițat la Bistrița, compune în versuri grecești o poemă în care laudă vitejiile domnului său. Este cea mai veche cronică rimată de proporții, în grecește, care, cu toate calitățile literare modeste, s-a bucurat de mare popularitate. După modelul lui Stavrinus, un alt grec și tot în versuri dă la iveală în 1607 o poemă închinată marelui erou. Este vorba de Gheorghe Palamed. Poema aceasta n-a cunoscut decât un singur manuscris, păstrat astăzi la Biblioteca Națională din Londra. Când l-am cercetat, în vara trecută, am fost izbit de frumusețea celor două schițe în peniță ce-l înfățișează pe voievod cu vestita căciulă, redată și de Aegidius Stader în gravura sa.

Mai târziu, pe la finele secolului XVII și în prima jumătate a celui următor, cronicile în limba greacă privitoare la Țările Românești se vor înmulți în amândouă Principatele. Cu excepția câtorva,

sunt opere de mici dimensiuni, dar nu mai puțin interesante pentru noi.

Nu le putem analiza, aici, dar nici nu putem trece fără măcar să le numim. Mai întâi, *Cronica Moldovei*, pen-

tru anii 1716-1717, de Nicolae Chiparissa, în care sunt povestite faptele de arme ale lui Mihai Racoviță și ale postelnicului Constantin Costache-Negel, cu prilejul incursiunii unor cătane nemțești la Iași.

De dimensiuni ceva mai mari, în jur de 80 pagini tipărite, este *Cronica Ghiculeștilor* (anii 1695-1754), cu aprecieri măgulitoare privind pe Grigore II Ghica (*Magazin istoric*, nr. 2/1984) și pe Matei Ghica, publicată de învățatul bizantinolog Demostene Russo (1869-1938). O *Cronologie* a Moldovei pentru anii 1352-1802, scrisă de un autor necunoscut, face și ea parte din moștenirea istorică grecească pe care o consemnăm, alături de cele semnate.

Un cărturar centenar

Mai cunoscută este *Cronica domniei lui Constantin Mavrocordat* pentru anii 1711-1761, scrisă de Petru Depasta, care s-a bucurat și de o traducere latinească. Mai merită amintită ultima operă grecească de seamă, aceea a banului Constantin Caragea, cu privire la istoria Țărilor Române, din a doua jumătate a secolului XVIII.

Pentru Țara Românească numărul acestor mici cronici grecești este mai redus. Pe lângă Genealogia lui Nicolae

Mavrocordat, scrisă de marele vistier Constantin Văcărescu și tradusă în românește, mai trebuie pomenite paginile de *Cronologie ale domnilor Țării Românești de la începuturi până la mijlocul sec. XVIII*, *Cronica rimată* a sfârșitului dramatic al spătarului Stavrache, capucehaia lui Scarlat Ghica la Constantinopol, și *Satira* în versuri a lui Ioan Agapie adresată lui Nicolae Mavrogheni. Între aceste cronici, se încadrează cu interesante date și opera succintă a lui Mitrofan Grigorăs (c. 1630-c. 1730), cea mai completă și exactă pentru anii 1714-1716.

Mitrofan Grigorăs, preot grec, cu înclinații spre poezie, născut, se pare, în Tesalia, a trăit mulți ani în Țara Românească și a fost colaborator de preț al lui Antim Ivireanul la imprimarea unor cărți în grecește. Constantin Daponte, istoricul grec din secolul XVIII, pretinde în *Catalogul grecilor însemnați trăitori în vremea sa* că l-a cunoscut pe Mitrofan și că acesta i-a declarat că avea atunci (la 1730) o sută de ani. Alte mărturii vorbesc de 104 ani sau chiar de 110. Sunt, evident, exage-

rări. Cert este că s-a bucurat de o viață lungă, chiar dacă nu întotdeauna netedă.

Demostene Russo, cel care a dat prima ediție a cronicii, precedată de elemente biografice desprinse din *Catalogul grecilor* al lui Constantin Daponte, urmărește, pe cât posibil, cursul sinuos al vieții acestui cronicar și preot, care s-a abătut uneori de la regulile și canoanele bisericești. Trăia la Constantinopol în tovărășii dubioase. Acolo l-a cunoscut pe viitorul domn Nicolae Mavrocordat (*Magazin istoric*, nr. 8, 9/1985, 3/1992). Acesta îl socotea bețiv, jucător de table și – ceea ce era mai rău – mare iubitor de tutun. Mai era și intrigant și clevetitor, pe deasupra.

Aversunea lui Mavrocordat pentru el se datora criticii pe care cronicarul nostru a adus-o unei cărți intitulate *Cuvânt împotriva tutunului*, difuzată de Nicolae Mavrocordat sub formă manuscrisă (tipărită la Iași abia în anul 1786), prin replică la o altă scriere, *Elogiul tutunului*, rămasă în manuscris. Domnul nu l-a iertat multă vreme pentru acest afront literar, care a avut loc înainte de anul 1700, și a scris un *Dialog împotriva „trântorilor“* de la Constantinopol, în fruntea căroră se afla Mitrofan Grigorăs.

Cu vremea cei doi, care și-au încrucișat condeiele cu atâta vehemență, s-au împăcat și Nicolae Mavrocordat, din nou domn după eliberarea din captivitatea de la Sibiu, unde îl dusese austriei, i-a solicitat versuri epigramatice pentru cartea *Despre datorii*, tipărită la București în 1719. Din păcate, Mitrofan Grigorăs, bătrân și bolnav, n-a putut satis-

Mănăstirea Bistrița (gravură din sec. XIX de Lancelot)

face dorințele domnului său. Mai mult, ajuns la mare sărăcie a trebuit să-și vândă odăjdiiile sacerdotale ca să poată supraviețui. Nu știm dacă Nicolae Mavrocordat l-a ajutat în vreun fel și nu cunoaștem nici anul morții sale.

Previziunea lui Brâncoveanu

Mitrofan Grigorăs a fost un poet de oarecare talent și Demostene Russo subliniază în studiul său meritele cronicarului. Pe noi ne interesează însă datele din cronică, foarte exacte și adeseori singulare pentru cunoașterea celor întâmplate, mai ales în vara și toamna anului 1716.

Până la povestirea celor cuprinse în cronică se impune să-i înregistrăm prezența în Țara Românească. Îl întâlnim mai întâi corectând *Slujba Sfântului Visarion*, carte grecească apărută în 1705 în tiparnița lui Antim Ivireanul de la București (*Magazin istoric*, nr. 11/1975, 1/2000). În același an, Antim fiind ales episcop de Râmnic și mutând utilajul tipografic în orașul de pe Olt îl ia cu sine și pe Mitrofan, care va supraveghea și corecta masiva carte de 700 de pagini grecești din *Tomul bucuriei*, cu conținut polemic.

După această dată Mitrofan dispare din activitățile tipografice ale lui Antim. Ne vine să credem că el n-a fost tipograf, în accepțiunea cuvântului, cum au fost Mihai Ștefanovici, Gheorghe Radovici sau Dionisie Fluor, ci corector de limbă greacă.

Odată cu ridicarea lui Antim la demnitatea de mitropolit,

Turnul Chindiei din Târgoviște, astăzi

în anul 1708, acesta nu transferă tiparnița de la Râmnic la București, ci o instalează la Târgoviște, a doua capitală a lui Brâncoveanu. Aici reappare Mitrofan Grigorăs, în 1709, diortosind (adică îndreptând greșelile) *Serviciului bisericesc* de peste 1.000 de pagini tipărit de Antim cu cheltuiala sa pentru întreaga lume grecească.

Un an mai târziu, tot la Târgoviște, Antim publică în grecește *Slujba Sfintei Ecaterina* și *Proschinarul* (adică Ghidul) Muntelui Sinai, „prin îngrijirea și corectarea prea cuviosului între ieromonahi Mitrofan Grigorăs din Dodona”. În același an, 1710, supraveghează apariția cărții *Panoplia dogmatică*.

În sfârșit, în 1715, după dispariția tragică a lui Constantin Brâncoveanu, când igemon (domn) al țării era Ștefan Cantacuzino, fiul Stolnicului, Mitrofan urmărește tipărirea ultimelor cărți ale lui Antim: *Despre oficii*, opera lui Hrisant Notară (Notaras) și monumentală *Istorie a patriarhilor Ierusalimului*, scrisă de Dositheii Notară. Cu aceasta el dispare

definitiv din anturajul lui Antim, pe care nu se va sfii să-l critice în cronica sa.

Însemnările, atât de interesante și precise, deși învelite foarte adesea într-o pojghiță de răutate, cuprind timpul de la 24 martie 1714, data arestării domnului Constantin Brâncoveanu și a familiei sale, până la 1 noiembrie 1716, când Nicolae Mavrocordat a fost prins de un detașament austriac și a fost dus la Sibiu.

Mitrofan Grigorăs deplânge sfârșitul creștinului domn Constantin Brâncoveanu și-i socoate pe stolnicul Constantin Cantacuzino și pe feciorul acestuia, Ștefan, succesorul la scaunul domnesc, vinovați de îngrozitoarea dramă. Pomeneste faptul că Ștefan Cantacuzino a adunat mojmicea pe drumul unde au trecut demnitarii turci veniți la București și i-a pus să se văicărească de opresiunile la care au fost supuși de nefericitul domn, ceea ce a atârnat greu în hotărârea sultanului de a-l omorî. Nu amintește însă nimic despre dialogul tragic pe care îl consensmează Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu, la plecarea rădvanului, și care se încheie cu teribila amenințare, dovadă că Constantin Brâncoveanu îl cunoștea pe autorul surpării sale: „Vere Ștefan, dacă aceste nenorociri sunt de la Dumnezeu, pentru păcatele mele, facă-se voia Lui. Dacă însă sunt fructul răutății omești, pentru pierderea mea, Dumnezeu să-i ierte pe dușmanii mei, dar păzească-se de mâna teribilă și răzbunătoare a judecății divine.”

Într-adevăr, previziunea – și nu blestemul! – lui Brâncoveanu l-a ajuns pe Ștefan Can-

tacuzino, care, spune Mitrofan Grigorăs, martor al evenimentelor, după numai 20 de luni de domnie, a fost mazilit „și ucis prin ștreang“, împreună cu Stolnicul (pe acesta însă, nu-l pomenește).

În locul lui a fost adus Nicolae Mavrocordat, „mutat de la scaunul Moldovei la cel al Țării Românești“ și intrat în București „în anul 1716, la 30 ale lunii ianuarie“. Numirea a avut loc la 25 decembrie 1715, dată pe care Mitrofan n-o consemnează.

El povestește că Nicolae Mavrocordat era urât de boieri fie din cauza dărilor numeroase la care aceștia erau supuși, fie, mai ales, din pricina desconsiderării marii boierimi, înlocuită în slujbe cu boieri de rang inferior. Ura s-a mărit după ce spătarul Mihail Cantacuzino, uniul fostului domn, și Radu Dudescu, cumnat lui Ștefan Cantacuzino, au fost predați turcilor, care i-au spânzurat la Adrianopol.

Câtă vreme a fost pace între austrieci și otomani – zice Mitrofan Grigorăs – aversiunea boierilor a mocrnit. Stricându-se echilibrul și Nicolae Mavrocordat ținând cu obsti-

nație partea păgânului, boierii au început să se miște. „Auticluit o năvălire simulată a nemților și cătanelor, răspândind zvonul că vine împreună cu ei ca domn al Țării Românești fiul răposatului Șerban vodă... Domnul întreabă pe boieri despre năvălire, dar văzând că unii dintre ei o consideră ca falsă, iar alții se arată neîncredători, adună la Curte pe oștenii și negustorii turci și în aceeași seară iese din Curtea domnească cu toată familia, bănuind că năvălirea dușmanilor va avea loc în timpul nopții. La plecare domnul luă cu sine pe Antim [Ivireanul], mitropolitul Ungrovlahiei, și încă pe câțiva dintre boierii munteni.“

Sub domnia beției

Antim avea motive să nu-l iubească pe Nicolae Mavrocordat. Nu-i ierta măsurile luate împotriva Cantacuzinilor și faptul că era adeptul fără limite al politicii turcești. Amiciția domnului cu marele vrăjmaș al lui Antim, patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notară, l-a făcut, de asemenea,

pe Antim să se dezvăluie protivnic domnului fanariot. Spera, cu siguranță, că nemții vor ocupa orașul și că Nicolae Mavrocordat nu va mai fi pe scaunul domnesc.

Mitrofan Grigorăs notează cât de greșite au fost socotelile lui Antim și cât de aspre și violente răzburările domnului. Întors în oraș, după ce a fost înștiințat că totul n-a fost decât o alarmă falsă, acesta l-a omorât pe marele vornic Pătrașcu Brezoianu, ales domn cu sfatul lui Antim, dar care nu știa nimic. Au urmat arestarea, batjocorirea și exilul marelui mitropolit, apoi înecarea lui în mare, zice Grigorăs.

Ca și Matei al Mirelor, cu aproape un veac mai devreme, și Mitrofan Grigorăs încearcă să justifice actele brutale desfășurate de primul domn fanariot: „Intrând în București a prelungit pedeapsa viclenilor. Căci supărarea și pofta de răzbunare, hrănite de intrigă, îl ațâtau să se apere împotriva dușmanilor. Și cu dreptate, deoarece și ei fiind cărmuiți de el la început cu blândetă și bunăvoință, trebuia să-l iubească și nu să încerce prin intrigă să-l scoată din scaun și să-l alunge din Țara Românească și să-i pricinuiască o neasemuită rușine și primejdie. La aceste lucruri gândindu-se domnul, continua să fie mânios...“

Partea a doua a cronicii, relatare detaliată a celor petrecute în toamna anului 1716, povestește prinderea lui Nicolae Mavrocordat de către un detașament austriac și ducerea acestuia la Sibiu. Acesta, deși sfătuit de unii și de alții să fie cu băgară de seamă la incursiunile cătanelor, nu mai voia să asculte de nimeni, socotind toate

Sfârșitul tragic al lui Brâncoveanu, într-o reprezentare din sec. XIX

știrile scornituri mincinoase. Cronicarul povestește că în Ardeal se afla o seamă de boieri care, de comun acord cu cătanele nemțești și punându-se în fruntea acestora ca unii ce-l urau pe Nicolae Mavrocordat și cunoșteau locurile, au pătruns în țară în 14 noiembrie 1716, după ziua lăsăturii de sec, „dimineața, când toți erau supt domnia beției și dormeau adânc, fiindcă, după obicei, mâncaseră carne și se îmbătaseră în ziua dinaintea lăsăturii de sec, ziua lăsăturii de sec căzând într-o zi de post. Deci la a doua strajă a nopții, ocupând cătanele [vreo 600] un loc numit Colentina, unde erau tăbărați 500 de tătari, se aruncă asupra lor pe neașteptate și omorând 28 din ei pe ceilalți [tătari] i-au pus pe fugă. Iar dimineața au intrat fără zgomot în București și ajungând la porțile curții au așteptat pe portari ca să le deschidă. După ce s-au deschis porțile, au năvălit cu grămada în curte. Și ocupând ieșirile curții din patru părți dezbrăcau pe toți cei dimprejurul domnului, luându-le chiar și cămășile de pe ei.”

Nicolae vodă, continuă Mitrofan, „auzind zgomotul și împușcăturile și întrebând pe unul din slujitorii săi și aflând de incursiunea dușmanilor s-a refugiat în biserica curții, unde, găsindu-l dușmanii, l-au prins pe când se ruga lui Dumnezeu. Ostașii din curte, printr-o înțelegere dușmănoasă, n-au vrut să se opue, iar soldații turci, cari erau în număr mai mare de 500 și se aflau afară din curte, când au venit cătanele în fața lor s-au retras, preferând să fugă, decât să dea ajutor...”

Mănăstirea Râmnicului văzută de Lancelot

„Cel cu nume de grație”

Am redat episodul central al prinderii lui Nicolae Mavrocordat, după traducerea marelui bizantinolog Demostene Russo, care se plânge el însuși de greutatea textului, scris în limba atică, formă savantă a limbii grecești. Se vede că Mitrofan Grigorăs era un cărturar avizat, care nu se adresa decât păturilor foarte cultivate ale vremii.

În continuare acesta povestește ororile, jafurile și prăzile la care s-au dedat nu numai catanele, ci și „ostașii Țării Românești și toată plebea hrăpăreață și ucigașă din București...”. Nimeni nu se putea ascunde de răul lor, „căci dușmanii având cu ei drept călăuze la răutăți de tot soiul pe cei mai nelegiuți dintre pămanțeni, urmăreau acești mai răi decât necredincioșii, prădând și distrugând casele și prăvăliile oricărui negustor... dărâmând cu securile, spargând cu topoarele și dălțile porțile caselor și prăvăliilor și omorau... pe oricine întâlneau în cale...”.

Comandantul detașamentului nemțesc i-a luat pe domn și pe copii și după o noapte petrecută la mănăstirea Cotroceni s-a îndreptat cu prizonierii spre Târgoviște. Unii dintre boieri i-au întovărit pe agresori și

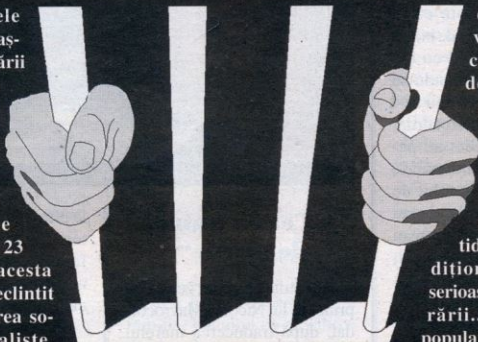
la plecare i-au speriat pe locuitorii orașului, care au fugit cu familiile spre munți, unde numeroși copii au murit de frig, căci era vreme de iarnă.

Pașa de la Giurgiu, auzind de cele întâmplate, a încercat să liniștească populația și să-i determine pe boierii fugari să se înapoieze și să-și aleagă un nou domn. Aceștia s-au înapoiat, dar împreună cu austriecii, supunând Capitala din nou la jafuri și abuzuri de tot felul.

Otomanii au intervenit până la urmă cu forțe la stânga Dunării și i-au alungat pe austriecii care s-au întins până dincolo de Olt, jefuind și omorând. Au așezat în scaun pe Ioan „cel cu nume de grație”, fratele lui Nicolae Mavrocordat, care cu blândețea, înțelepciunea și tactul pe care i le recunosc toate cronicile contemporane, a pacificat țara, a strâns populația pribegită, „a cucerit iubirea boierilor și a făcut pe dușmanii să-i laude înțelepciunea. Căci și dușmanul știe să admire virtutea potrivnicului.”

Acest blajin domnitor, poate cel mai blând dintre toți fanarioții, a domnit până în anul 1719, când s-a înapoiat fratele din captivitate și și-a reluat tronul. Cu venirea lui Ioan Mavrocordat de la Constantinopol se încheie și succinta cronică a lui Mitrofan Grigorăs. ■

Din primele clipe ale recunoașterii și oficializării Partidului Comunist Român (P.C.R.) pe scena politică românească, prin cooptarea sa în guvernele instalate după 23 august 1944, acesta și-a urmărit neclintit scopul: înlocuirea societății capitaliste,

după aproape un veac de existență, cu o nouă formă de organizare a statului, bazată pe teze și experiența vecinului de la Răsărit, U.R.S.S. Prima țintă: partidele politice tradiționale, obstacole serioase în calea instaurării... democrației populare.

VIETI DISTRUSE. O STATISTICĂ PARȚIALĂ

LIVIU PETRE NIȚU

Putem afirma că în perioada 1947-1953, în România s-a atins un trist record al acțiunii distructive desfășurate de comuniști din întregul lagăr sovietic. Despre amploarea acțiunii de „curățire” stă mărturie și valul de arestări din primăvara anului 1947 (martie-mai), când, în baza ordinelor 18.000 și 50.000/1947 ale Ministerului de Interne, au căzut victime, în primul rând, membrii structurilor teritoriale ale partidelor istorice. Au fost vizate garnitura a doua și a treia din partidele de opoziție (președinți de organizații, secretari și membri ai comitetelor de conducere), liantul dintre elita politică democratică și masele populare. Eticheta primită: „dușmani ai poporului” sau „dușmani de clasă”.

Concomitent cu Hotărârea Consiliului de Miniștri privind desființarea Partidul Național-Tărănesc P.N.Ț. (în Jurnalul Consiliului de Miniștri 1027, publicat la 30 iulie 1947), autoritățile și-au îndreptat tirul asupra membrilor acestui partid și a organizațiilor sale. Din textul unei telegramme strict secrete răzbat, până astăzi, „considerentele” ministrului de Interne, Teohari Georgescu: „Această măsură este urma-

rea firească a faptului că începând de la 23 august 1944, dar mai ales după 6 martie 1945, P.N.Ț., prin conducerea lui, a desfășurat o activitate politică deschisă sau clandestină, prin care s-a abătut în continuu de la linia programatică înscrisă în statute și îngăduită de legi, devenind astfel un pericol pentru independența țării [...] P.N.Ț. nu mai constituia decât un paravan în dosul căruia s-au retras toate rămășițele fasciste, legionare, antonesciene, epurații și deblocații, desfășurând o intensă acțiune teroristă menită să submineze existența regimului democratic din România și să servească interesele reacțiunii din țară și străinătate.”

„Promptă” executare a dispozițiilor guvernamentale a revenit comandamentelor unice de ordine și siguranță, organisme structurate la nivel regional și județean. Ele urma să coordoneze și să îndrume toată activitatea din județele și regiunile respective,

iar pe baza rapoartelor unităților din subordine informau zilnic Direcția Poliției de Siguranță.

În toată această perioadă (1947-30 august 1948), Direcția Generală a Siguranței Statului a fost principalul

Primul „plan cincinal” pentru lichidarea elitei politice românești a fost temeinic pregătit de comuniști, cu sarcini repartizate concret până la nivel de județ

organism cu sarcini speciale în urmărirea oponenților regimului. Într-un bilanț al acestei instituții, din toamna anului 1947, intitulat *Dare de seamă asupra activității Direcției Generale a Siguranței Statului de la 10 iunie până în prezent*, se evidențiau principalele „tinte operative”: „acțiunea politică sub toate aspectele, concentrându-se vigilența asupra P.N.Ț. în jurul căruia am apreciat că s-a polarizat acțiunea subversivă.”

Nu erau uitate, în același limbaj specific perioadei, nici obiectivele următoare: „Intensificarea acțiunii informative, prin pătrunderea cât mai profundă în obiectivele enunțate și sporirea numărului informatorilor. Organizarea pe baze noi a acțiunii de urmărire pe cale informativă a activității P.N.Ț., pentru descoperirea formelor noi de activitate în cadrul subversiv.” Alături de P.N.Ț., și alte organizații și lideri politici, precum Partidul Național Liberal (P.N.L.) Brătianu sau P.N.L. Tătărescu, Partidul Social Democrat Independent sau cel Social-Democrat, condus de L. Rădăceanu, au intrat în vizorul puterii comuniste.

Zelul autorităților părea a nu avea margini. Astfel reiese și dintr-un referat întocmit de Inspectoratul Regional de Siguranță Pitești, Biroul de Informații Interne, Secția a II-a. Conștiințioase, organele de Siguranță notau la capitolul realizări, pe lângă preluarea arhivei de pe teritoriul rural al județului Argeș, de la Legiunea de Jandarmi, și verificarea cu situația din teren, și „înfințarea unei mape a problemei maniste” care cuprindea: „a) Planurile de lucru; b) Istoricul organizației P.N.Ț. Maniu; c) Planul de căutare a informațiilor; d) Tabele nominale cu membrii comitetelor: Organizația Județeană, Organizația orașului Pitești, Organizația tineretului, secția muncitorilor, secția militară și feminină; e) Tabele nominale cu elementele maniste încadrate în ordinul 50.000 și 18.000; f) Tabele nominale cu elementele maniste care posedă cazier, dosare personale, repartizate pe birouri; g) Evidența elementelor maniste, asistenți și delegați la urnă la alegerile din noiembrie 1946; h) Schița cu obiective a orașu-

**„Elementele dușmănoase”
jucau table și șah la cofetărie
sau discutau la ceasornicărie,
punând în pericol
„lupta pentru pace”**

lui Pitești; i) Mape pentru informatori.”

Nu scăpau vigilenței autorităților nici posibilele locuri de întâlnire ale „dușmanului de clasă”: tribunalul, cofetăria Borănescu, ceasornicăria Nițescu, cârciuma Velișcu,

imobilul Somof și imobilul Sandu din Trivale.

Relevantă pentru spiritul acelor timpuri și oameni este situația prezentată de cadrele Inspectoratului Regional de Siguranță Pitești, care raportau Bucureștiului: „Elemente maniste bătrâne continuau să țină contactul între ei [sic!], prin vizite pe care le fac aproape zilnic la Tribunalul Argeș, unde se află chișcul C.A.M., condus de Nicolae Teodorescu, membru marcant P.N.Ț. Maniu, fost încadrat în ordinul 50.000, unde, sub formă de diferite cumpărături, țigări, timbre, vorbesc câte circa 15-20 minute. Astfel au fost observați: Stan Petre, membru activ al acestei organizații, Tăulescu Badea, avocat [...], membru în organizația P.N.Ț. Maniu, comitetul de conducere al orașului Pitești, Angelescu Constantin, membru marcant al organizației P.N.Ț. Maniu și Constantinescu Marin, avocat [...], vicepreședinte al organizației P.N.Ț. Maniu județul Argeș.

Sus-numiții pe stradă evită a sta de vorbă și la domiciliu nu sunt observați că primesc vizite.

Elementele tinere țin contactul între ele prin promenadele pe care le fac pe stradă, unde sunt văzute zilnic și îndeosebi sub forma de vizite la ceasornicăria Nițescu din Str. Șerban Vodă, colț cu Griviței, unde lucrează Ionescu Gh., zis Tuțoi, membru în comitetul de conducere al organizației P.N.Ț.M. Pitești, secția tineret, unde sunt observați că vin: frații Cristescu, Sufleris Dumitru și Ion Dumitru, câte patru studenți, membri în comitetul de conducere al organizației P.N.Ț.M. Pitești, secția de tineret, și Angelescu Constantin, învățător [...], membru marcant P.N.Ț.M., fost încadrat în ordinul 50.000.

De asemenea, sus-numiții sunt observați zilnic și la cofetăria Borănescu, Str. Șerban Vodă, unde sub formă de consumație sau diferite jocuri, table și șah, țin contactul și stau de vorbă câte 1, 2 și chiar 3 ore.”

Vara anului 1949 (15-16 august) avea

Gh. Tătărescu, doamna Gafencu și nuntial papal la Ministerul de Externe

să fie marcată de o nouă serie de arestări în rândurile fostului Partid Național Țărănesc. Și nu au fost singurele. O vastă campanie de „operațiuni speciale” era lansată. În total, în București și provincie, s-au operat un număr de 1.316 rețineri, din care, până

la data de 8 iunie 1950, au fost puse în libertate un număr de 915 persoane, a căror nevinovăție a fost stabilită în anchetă. Tabloul reținuților la nivel național, pe inspectorate regionale de securitate, arăta astfel:

Compartimente	Reținuți	Eliberați	Rămași	Număr loturi
D.S. Capitalei	141	80	61	3
D.R.S. Brașov	84	49	35	4
D.R.S. Craiova	61	55	6	1
D.R.S. Cluj	125	118	7	1
D.R.S. Galați	283	233	50	6
D.R.S. Iași	55	43	12	1
D.R.S. Constanța	33	26	7	1
D.R.S. Pitești	110	36	74	8
D.R.S. Suceava	61	35	26	3
D.R.S. Sibiu	18	12	6	1
D.R.S. Timiș	55	41	14	1
D.R.S. Ploiești	75	75		
D.R.S. Oradea	84	84		

Mai mult chiar, își făcea loc și teza trădării în complicitate cu o putere străină: „S-a dovedit activitatea criminală de subminare și răsturnare prin forță a regimului, activitatea de spionaj în folosul unei puteri străine, transmitând acestora informații din țara noastră cu caracter social, politic, economic și militar, atât în mod direct, cât și prin intermediul altor persoane [...] În toată activitatea lor subversivă au primit îndrumare și aprobare de la anumite persoane importante și de răspundere de la Legația Engleză și Americană din Capitală.”

O statistică elaborată chiar de organele Securității de stat devine probă imbatibilă a acestui dureros bilanț al anilor 1950-1953. Astfel, pe ani, au fost arestate: în 1950 – 6.635; în 1951 – 19.236; în 1952 – 24.826; în 1953 – 4.730 persoane. Deci, un total de 55.427 persoane.

Iar dacă se investighează situația persoanelor eliberate sau achitate de organele judecătorești, din aceeași perioadă, cifrele sunt simțitor reduse: 1950 – 956; 1951 – 2.728; 1952 – 2.956; 1953 – 1.120 persoane. Doar 7.760 de persoane au fost eliberate în perioada 1950-1953, dintre cele 55.427 arestate.

Într-un subcapitol special al aceluiași document apare – „vigilență” muncito-

rească! – și categoria „persoanelor arestate pentru care nu au existat probe de vinovăție, încălcându-se legalitatea socialistă”. Numărul lor este însă înspăimântător: nu mai puțin de 22.368 persoane (cele mai multe fiind încarcerate în 1952, mai bine de jumătate din total – 11.913).

Lor li se adaugă și cei care au primit domiciliu obligatoriu – cel puțin 54.800 persoane (neexistând date pentru anul 1950); maximul este înregistrat în 1951 – peste 40.000 de persoane. Pe lângă ei – cei internați în lagărele de muncă, al căror număr apare și el în rândurile aceleiași statistici oficiale: aproximativ 22.000 de persoane, pentru anii 1950-1954.

Într-un tabel parțial, aflat în arhiva fostelor organe de Securitate, se găsește și situația persoanelor arestate pentru infracțiuni contra securității statului, în perioada 23 august 1944-1957 (lipsesc datele pentru anii 1958-1967), dar care au decedat în diferite etape ale anchetei. (Și cu siguranță că, printre acestea, au fost și mulți membri ai partidelor istorice.)

Anul	Persoane care au decedat în faza de urmărire penală	Persoane care au decedat în timpul executării pedepsei	Persoane condamnate la moarte și executate
1947	1	9	-
1948	10	9	-
1949	23	12	18
1950	23	105	19
1951	19	82	15
1952	18	102	10
1953	21	178	13
Total	115	497	75

Drumul, „curățat” se deschidea, înaintea ochilor... ■

Ion Mihalache

I.C. Petrescu-Comarnic și școala sa

„Oricât de vibrantă ar fi lecția de istorie, ilustrațiile, obiectele, mai ales cele care amintesc trecutul neamului, întregesc și întipăresc profund cunoștințele.”

I.C. Petrescu

Istorie părăsită

MUZEUL ȘCOLAR DIN COMARNIC

ȘTEFAN DUMITRESCU

„Copil fiind, la îndemnul învățătoarei mele, Irina Mândălăescu (o unguroaică cu studii făcute la Cernăuți, dar care simțea românește), am adunat câteva ouă încondeiate, vechi cărți poștale ilustrate, ștergere etc.

În vara anului 1937, am fost trimis de I.C. Petrescu, la București, unde am lucrat tablouri din frunze, coajă de mesteacăn ș.a. Cei 12 elevi din Comarnic, timp de două săptămâni cât a durat tabăra, au efectuat numeroase tablouri și obiecte care au fost vândute publicului vizitator. Cu banii obținuți în acest fel, câteva generații de elevi (13 la număr) au contribuit la definitivarea muzeului din Comarnic. Noi, cei care acum avem 77 de ani, am fost ultima generație care a lucrat pentru realizarea sa. I.C. Petrescu, în toamna anului 1937, s-a transferat la Ploiești.

Astăzi, sub ochii noștri, la țară, o categorie de piese etnografice, istorice etc. sunt vândute și înstrăinate, văduvind astfel un domeniu excepțional de bine reprezentat încă în muzeele noastre. Binevenită și interesantă (mi se pare) ar fi chiar o rubrică în paginile dumneavoastră dedicată acestor probleme.

Magazin istoric, accesibil oamenilor care se interesează de obiectul muzeal, ar reuși, în același timp, să prezinte noutățile din acest domeniu, dar și cunoștințele necesare în conservarea patrimoniului nostru național.

Îmi aduc aminte cum am cărat, după cutremurul din 1940, obiectele din muzeul organizat de I.C. Petrescu în alte clădiri din Comarnic și cum arătau de jalnic în noile spații. Tablouri trântite unele peste altele, în câte un colț de sală, pline de praf, fără nici un paznic...

Rândurile de față ar putea constitui un indemn pentru valorificarea unor mărturii sortite pieirii.

Sunt fragmente din scrisoarea cu care domnul Ștefan Dumitrescu și-a însoțit articolul.

Publicându-i rândurile închinat dascălului din Comarnic și muzeului înființat în urmă cu mai bine de șapte decenii și ale cărui piese zac astăzi părăsite, dispartate, reinnoim invitația adresată cititorilor noștri de a ne semna astfel de mărturii istorice uitate.

Prin eforturi comune vom face poate să nu se risipească în nepăsarea vremurilor moștenirea celor care s-au străduit să adune și să păstreze mărturiile istoriei locurilor în care au trăit.

Ioan C. Petrescu s-a născut la 23 martie 1899 în comuna prahoveană Filipeștii de Târg, într-o familie în care mai creșteau trei băieți și patru fete. A urmat clasele primare în localitatea natală, apoi Școala Normală din Buzău, absolvită în 1920. A funcționat ca învățător în Teișani și Slănic Prahova, apoi, de la 1 septembrie 1924, a fost numit director al Școlii primare nr. 1 din Comarnic.

Dăruit muncii didactice, s-a îngrijit nu numai de educarea generațiilor de elevi, ci și de însușirea de către aceștia a dragostei și respectului față de istoria țării și a locurilor de baștină. Pentru a-i familiariza pe copii cu istoria, a organizat un muzeu al școlii și al satului.

A avut, de asemenea, o prodigioasă activitate ca autor de manuale, cărți de beletristică, ca desenator, colaborând la publicații didactice sau culturale ale vremii. Dintre lucrările sale amintim: *Geografia județului Prahova*, *Lucru manual pentru elevi*, *Anotimpurile* (versuri), *De sărbători* (colinde în imagini). A colaborat ani în șir la publicația culturală *Duminica*

poporului, cu articole didactice, versuri, evocări etc.

Lucrările elevilor îndrumați de I.C. Petrescu au participat la expoziții internaționale de la Paris și Londra. Apreciată a fost „Expoziția documentară a învățământului practic”, organizată în 1944. Mai mulți ani a fost președintele Ateneului popular Prahova, îndrumând activitatea căminelor culturale din județ. Pentru activitatea sa, a primit medalia „Răsplata muncii pentru învățământ”, clasa a III-a.

In 1941 a fost concentrat locotenent de rezervă în Moldova. Doi ani mai târziu, în 1943, a fost numit inspector general în corpul de control al Ministerului Învățământului.

După război, și-a continuat munca la catedră, ca învățător la Școala generală nr. 18 din București. Nu a apucat să profeseze prea mult, fiind arestat la 3 septembrie 1951, sub acuzația că ar fi citit un manifest privind constituirea unui partid social-creștin. Era o înscenare, în urma căreia au fost arestați și alți foști colegi din Ministerul Învățământului.

La 6 august 1953, după doi ani de suferințe în închisoarea Jilava sau în loturile de ocnași de la Canal (Poarta Albă și Coasta Galeș), a fost eliberat.

S-a întors grav bolnav, traumatizat și epuizat fizic, fără dreptul de a mai sluji catedra. Avea soție de întreținut și trei băieți de crescut. S-a angajat contabil la o unitate a Ministerului Industriei Petrolului și Chimiei. A încetat din viață la 2 august 1974.

Între multele mahniri cu care a plecat din această lume, a fost și aceea că muzeul pe care îl organizase la Comarnic fusese distrus, iar piesele – adunate de el și elevii săi în ani de pasiune – risipite.

Muzeul fusese încropit, la început, din obiectele donate de unii colecționari. Astfel, inginerul Bădiceanu, din Comarnic, a adus minereuri din Ardeal; doctorul Mihorian, din Siliștea, a donat o colecție de monede romane și bizantine; un pasionat armurier, Georgescu, care i-a însoțit pe soții Martha și George Valentin Bibescu în unele călătorii în ținuturi exotice, a îmbogățit colecțiile cu arme și unelte din Congo Belgian.

Au donat importante sume de bani dr. C. Angelescu, ministru al Instrucțiunii Publice, și Martha Bibescu. Prin contribuția elevilor și a părinților, în scurt timp colecțiile au sporit, inimosul învățător organizându-le pe mai multe secțiuni: Istoria neamului; Geografie; Științe naturale; Religie; Datine, credințe și obiceiuri; Industria casnică și arta țărănească; Lucrul copiilor

Elevi ai școlii, premiați sportivi (iarna 1941)

Tărănci din Comarnic

(manual, desen, artizanat);
Cartea satului.

Fiecare obiect avea o fișă de inventar, cu descriere amănunțită, istoricul ei, starea de conservare, după norme devenite astăzi curențe în muzeografie. În excursii organizate în împrejurimile localității sau în țară, erau adunate obiecte socotite demne de interes. Astfel, dintr-o vizită documentară în Ardeal, au fost aduse obiecte din argilă, sticlă, marmură, os, diferite monede, precum și mai multe cărămizi purtând ștampila Legiunii a XIII-a, cu numele veteranului care le-a lucrat.

O atenție deosebită acorda Ioan C. Petrescu strângerii informațiilor documentare privind Comarnicul. An de an, s-au adunat astfel date culese atât din biblioteci și arhive bucureștene, cât și informații de la bătrânii așezării. A apărut foarte clar faptul că, de secole, drumurile ce duceau de la Câmpina spre Brașov treceau prin vechea vatră a așezării. Acolo se aflau o stână, câteva gospodării și o biserică de lemn, care a dăinuit până la începutul secolului XX. În apropiere, pe

o pantă a drumului ce duce la Secăria, se mai află și astăzi vechiul cimitir al așezării. Drumul cel mai bun pentru căruțe trecea pe la „comarnicul (colibă, umbrar pentru cio-bani) stânii”, astfel că din cele mai vechi timpuri a rămas numele de Comarnic.

Muzeul organizat de învățătorul prahovean era un punct de atracție pentru cei care poposeau în localitate. De-a lungul anilor, printre vizitatorii acestui locaș școlar de evocare a trecutului s-au aflat Marele Voievod Mihai, Martha Bibescu, Gri-gore Antipa, Al. Tzigara-Samurçaș, Dimitrie Gusti, Ion Simionescu, Simion Mehedinți, Cezăr Petrescu, Nichifor Crainic, poetul Vasile Militaru și multe alte personalități ale culturii, artelor, literaturii ș.a.

Cutremurul din 1940 a afectat grav clădirea Școlii nr. 1 din Comarnic, care adăpostea muzeul. Obiectele adunate cu truda atâtor ani au fost strânse în grabă în câteva depo-

zite insalubre, din diferite locuri.

Anii de după război au adâncit părăsirea. Noile cadre didactice nu s-au arătat interesate de moștenirea lăsată de I.C. Petrescu. Un singur profesor, de educație fizică, Teodor Neacșu, a încercat să refacă muzeul într-un local din centrul Comarnicului. Autoritățile n-au tolerat prea mult timp existența așezământului, au evacuat iarăși exponatele, dând altă destinație localului.

Pieseile fostului muzeu, risipite, așteaptă și acum o bine-meritată revenire a lor în vitrinele și sub acoperișul unui așezământ muzeal. Evocând personalitatea și activitatea lui I.C. Petrescu, am făcut-o și în speranța că între dascălii școlii prahovene de astăzi se va găsi cel care să redea circuitului acest muzeu uitat. ■

Adresa: Str. Miron Costin nr. 19,
Sector 1, București
Tel. 222 53 10 / Tel./Fax. 222 53 17
E-mail: comenzi@lucman.ro

Shan
Sa

Împărăteasa

LUCMAN

Inedit

POVESTEA VIETII MELE

ECATERINA CHELE

Prezentăm în continuare drama prin care a trecut o româncă din Basarabia, deportată în Siberia în anul 1941. Mărturiile sunt publicate începând cu nr. 1/2005 al revistei noastre.

Pe la sfârșitul lunii august 1940 a avut loc conferința învățătorilor din raion; puteai vedea cum erau primiți în învățământ tot felul de oameni fără nici un fel de studii. Sânge-reiul, centru raional, s-a bucurat însă în acel moment de cadre alese: avocații și un judecător au intrat să lucreze în învățământ. Asta pentru că noua putere nu mai avea nevoie de ei.

În toată Basarabia, noii veniți s-au instalat prin orașe și centre raionale, toți ocupând posturi de conducere, iar pentru copiii lor s-au înființat școli cu predare în limba rusă, cu învățători ruși. Alfabetul latin a fost înlocuit cu cel chirilic, iar manualele erau toate traduse din limba rusă; la literatură se studiau numai scriitorii ruși... Într-un cuvânt, noi eram ca niște nou-născuți, fără trecut, fără istorie, fără datini și cu o limbă dintr-o dată săracă și stălcită.

Norocul meu a fost că funcționam atunci la clasa întâi și nu am avut ocazia să predau noua literatură.

Ca să faci față împrejurărilor și să te confor-mezi realității, trebuia să duci o luptă lăuntrică, să-ți transformi felul de a fi, adevărul să-l ții închis în suflet și mașinal să faci și să zici ceea ce trebuia, să aprobi totul și, la nevoie, să spui că laptele-i negru, și nu alb. Și iată cum toată viața mea, din tinerețe, a trebuit să lucrez cu adevărul ascuns în suflet; toată viața mea adevărul din suflet s-a confruntat cu minciuna de toate zilele. Simțai cum te apasă frica, teroarea. Existau persoane special angajate pentru a controla spiritele, te provocau, doar-doar îți zice ceva, îți vei arăta nemulțumirea.

În cancelarie, învățătorii nu mai discutau ca altădată despre cărțile citite. Adesea, ne adunau și ne țineau predici „educative” despre marele Stalin – eliberatorul, învățătorul, părintele tuturor oamenilor muncii. Aceste epitee elogioase trebuia adânc sădite în sufletele școlarilor. Ateismul ni s-a impus numaidecât: să le spunem școlarilor că nu există Dumnezeu, Stalin e adevăratul părinte al tuturor.

Învățător de toate zilele, Mihail Ivanovici Țuțanu făcuse cursuri speciale de străjărie (*Magazin istoric*, nr. 11/2004) sub stăpânirea română și când s-a

întors de la cursuri organizaseră în școală Străjăria. Ocrotitorul Străjăriei era Arhanghelul Mihail, despre care Mihail Ivanovici le vorbea cu mare evlavie școlarilor săi. Acum însă, acest mare educator făcea cu aceiași elevi propagandă ateistă, bătându-și joc de cele sfinte. Copiii nu i-au spus nimic, dar la ora de matematică l-au întrebat pe învățătorul Gulea: „De ce Mihail Ivanovici anul trecut ne vorbea de Arhanghelul Mihail, iar acum spune că nu este Dumnezeu?” „Parcă a căzut tavanul peste mine – ne povestea mai târziu bietul Gulea. M-am oprit și m-am gândit ce să le spun, tremuram de frică. Școlarii mai mărișori au înțeles situația mea. I-am întrebat: «Cine erau anul trecut stăpânitori aici?» Mi-au răspuns că românii. «Și unde-s ei acum?» «Peste Prut», mi-au răspuns. «Păi și Dumnezeu s-a dus cu ei peste Prut, împreună cu Arhanghelul Mihail!»

Acest Țuțanu vroia acum să se arate mai presus de toți, ocărându-i pe toate cărările pe români, cu gândul că doar-doar „eliberatorii” îl vor face ministru. Gulea l-a prins odată între patru ochi și i-a zis: „Măi Mișă, de ce ești așa de prost? Tu crezi că ei au venit ca să-i conduci tu pe ei sau să te conducă ei pe tine? Te folosesc ca să se instaleze bine și apoi îți vor arăta spatele!”

Până în iunie 1940, în sat erau numai două școli. Odată cu venirea rușilor s-a mai înființat una, Școala nr. 3, unde l-au pus director pe fostul magistrat Aghiniei. El avea în școală o învățătoare din Bălți care, comsomolistă fiind, era foarte activă în ceea ce privește „turnătoria”. Șeful Secției Rationale de Învățământ, d-l Boșco, a fost chemat la M.G.B. (Ministerul Securității de atunci). Boșco a înțeles imediat că toate sunt minciuni și i-a liniștit pe „paznicii” ordinii publice, luând

*Sfântul Arhanghel Mihail
și Moș Crăciun au plecat peste Prut,
odată cu administrația românească,
și în locul lor au venit Stalin
și Moș Gerilă*

răspunderea asupra sa. L-a chemat apoi la el pe Aghiniei și i-a zis: „Găsește-i tu o pricină, ca s-o putem da afară din școală”. Nu a fost greu: învățătoarea,

care aspira poate la postul de director, întârzia la ore, îi lăsa pe școlari singuri în clasă, ceea ce l-a făcut pe director să trimită proces-verbal la Secția raională și turnătoarea a fost înlatărată.

Lucram la Școala nr. 1, care era mixtă, ruso-moldovenească. În pauze școlarii se jucau împreună, dar în jocurile lor de copii se cristaliza o dușmănie de naționalitate. Noi veniți erau aroganți, cu dispreț față de bășinași. Odată s-au jucat de-a războiul, joc propus de cei veniți, crescuți în duh războinic. Spre marea noastră grăoadă, a învățătorilor moldoveni, jocul s-a transformat într-o adevărată bătaie; moldovenii îi băteau pe ruși de-i prăpădeau, urlau rușii învinși – cu greu i-am despărțit. Ne temeam să nu fim învinuiți cum că i-am pus la cale. Dar n-a fost nimic, s-a aflat că jocul fusese început de cei învinși. Fratele meu mai mic, Vasile, era pe-atunci elev în clasa a șasea; și el participase la bătaie, trăgându-i o mamă de chelfăneală fiului unei învățătoare. Dar aceasta a fost destul de înțelegătoare, aflând că tocmai fiul ei începuse bătaia.

Te simțai pândit la fiecare pas, orice mișcare era înregistrată. Se instaurase frica. Deseori țineau cu noi întruniri pe teme politice, ne „spovedeau” des. Fiecare propovăduitor începea cu: „naș vojdi, naș uciteli, naș oteț, naș osvoboditeli ot rumânsco go iga!” (conducătorul nostru, învățătorul nostru, tatăl nostru, eliberatorul nostru de sub jugul românesc).

Se bătea apa în piua câte un ceas, poate mai bine; noi moțaiam ascultând, dar către sfârșit tonul predicatorului se înăsprea: „Știm că printre aceia care ascultă acum sunt și dușmani; noi ne vom strădui să-i cule-

Tătuțul Stalin și Beria

gem pe toți dușmanii poporului!”. Ți se ridică părul măciucă, ți se făcea pielea găinii, ne uitam speriați unul la altul, nu spuneam un cuvânt, mergeam spre casă și nu vorbeam unul cu altul.

„Sărbătorile” de toamnă, „Marele Octombrie”, s-au organizat cu mare pompă. Cu lozinci pe toate gardurile și cu pancarte în mână ne duceam toți la demonstrație; portretele lui Stalin erau peste tot, muzica cânta pe străzi, lumea ieșea cu mic cu mare – așa ceva nu se mai văzuse niciodată. Auzeai câte o babă: „Aracan de mine! Atâtea patreturi de-ale lui Stalin au scos!”. La miting, au strigat toți același lucru: naș oțet, naș osvoboditeli etc. etc.

D deja circulau bancuri. Fac o mică paranteză: pe atunci prindeau câinii vagabonzi și îi duceau să le jupoaie blana, așa că fiecare gospodăruț își lega bine câinele. A apărut un banc: Se întâlnesc la Prut câinele cu măgarul. „Unde te duci, măi câine?” Câinele: „Fug în România, că aici în U.R.S.S. ne jupoaie pe toți. Dar tu, măi măgarule, încotro mergi?”. „Apoi eu mă duc în U.R.S.S., am auzit că aici toți măgarii își funcționari și poate prind un post.”

Crăciunul nu s-a sărbătorit, am lucrat. Moș Crăciun a fugit peste Prut, iar de Anul Nou a venit Moș Gerilă de peste Nistru, care le-a dat bomboane copiilor din clasele mici. Vacanța de iarnă a fost de la 31 decembrie până la 11 ianuarie. Paștele de asemenea nu l-am sărbătorit; trebuia să avem grijă să nu vină copiii cu ouă roșii la școală. Slujba Învierii nu s-a ținut, miliția patrula peste tot. Dar 1 Mai s-a sărbătorit cu mare fast.

În iarna lui 1940-1941 s-au întocmit în secret, cu ajutorul „oamenilor de încredere”, listele familiilor care aveau să ia drumul Siberiei. „Eliberatorii” abia așteptau să se pricopsească cu mobilă și cu îmbrăcăminte, cu noi locuințe. „Cucoanele” discau între ele,

La Prut se întâlnesc măgarul cu câinele. Câinele fugea în România, „pentru că în Basarabia ne jupoaie pe toți”, iar măgarul se ducea în U.R.S.S., pentru că acolo „măgarii își funcționari și poate prind un post”

fără ca noi să ne dăm seama de sensul discuției: „În curând vor fi chirii multe, ne va fi larg aici, căci au să ducă lume...”

Erau în satul nostru, dar și mai mult prin alte părți, ruși refugiați de

pe timpul revoluției din 1917. Așa era unul Borisov, care pe timpul revoluției era student la medicină; s-a refugiat în Basarabia și imediat după război, când era mare nevoie de cadre medicale, a lucrat ca medic. Dar când au început să apară cadre noi, cu studiile terminate, a fost înlocuit de cineva, iar el a fost lăsat să lucreze ca felcer. În scurt timp a renunțat la acest post, căci își făcuse popularitate în rândul populației ca medic, avea clientelă și dădea consultații în particular. A primit un lot de pământ, și-a cumpărat o casă mare cu vreun hectar și jumătate de pământ în jur, într-un cuvânt, și-a aranjat viața destul de bine. Alt refugiat rus era unul Constantinov. Acesta fusese ofițer cu grad înalt în armata țaristă. A primit de la români pământ, avea casă bună; pământul nu-l lucra, ci îl dădea în arendă, iar el se ocupa cu confecționatul sobelor, le făcea destul de bine și lua bani bunișorii pe ele. Amândoi acești refugiați se bucurau de popularitate în sat, erau invitați la cimetrii, nunți, petreceri; cântau bine cântece rusești, aveau nostalgia locurilor natale și se distingeau prin beție. Erau agreați, nimeni nu-i ura. Dar „sângele apă nu se face”. Ei lucra-seră din umbră contra stăpânirii care i-a oploșit, ajutând la pregătirea terenului pentru venirea rușilor. Cu un an înainte de venirea rușilor ei și-au vândut tot pământul, luând bani buni pe el. Mai târziu, sătenii care îl cumpăraseră au fost printre primii acuzați că sunt culaci și li s-a confiscat toată averea.

Pe tot parcursul anului 1940 viața noastră de toate zilele a fost foarte agitată, totdeauna cu presimțiri că ceva trebuie să se întâmple. Arestările care se făceau îți măreau apăsarea și frica. ■

(Va urma)

Autoblindate sovietice în Basarabia

PRJER

4

1968. Martin Luther King (39 de ani), liderul mișcării populației de culoare din S.U.A., laureat al Premiului Nobel pentru Pace (1964), stă pe balconul apartamentului său de la etajul doi din orașul Memphis. Un glonț pleacă direct spre el din arma unui lunetist. O clipă mai înainte Luther King discuta vesel cu șoferul său. În secunda următoare cade pe spate, într-o baltă de sânge. Câteva minute mai târziu moare. Opoziția lui, din ce în ce mai sonoră, la adresa războiului din Vietnam, indemnurile la unire adresate albilor, precum și intenția de a organiza un nou marș non-violent, considerat de autorități „ultima repetiție înainte de drumul spre Washington“, vor fi considerate de adepții săi drept dovezi ale unei implicări guvernamentale în asasinat.

9

1822. Se sfârșește la Londra, la 55 de ani, botanistul și geologul Edward Daniel Clarke. Mirosind cu nesaț o floare, a inspirat o dată cu parfumul și o insectă care, intrată în nară, n-a mai putut fi scoasă. Nara s-a infectat, provocând moartea botanistului.

13

1519. Vede lumina zilei strănepoata lui Lorenzo Magnificul, Caterina de Medici, fiica lui Lorenzo de Medici și a Madeleinei de la Tour d'Auvergne. Rămâne curând orfană de mamă și este crescută de unchiul ei, Papa Clement VII. La 14 ani este logodită, din rațiuni politice, cu cel de al doilea fiu al regelui Francisc I, Henric, duce de Orléans. Nu e deloc frumoasă, are ochii bulbucați, fața osoasă, alură de femeie uscată, dar e dezinvoltă, dinamică și foarte cultă. După dispariția soțului, în timpul unui turnir, unde este rănit mortal, la 29 iunie 1559, Caterina preia efectiv cârma Franței, în timpul domniilor a trei dintre fiii ei, și nu va mai ieși din doliu vreo 30 de ani, de unde și denumirea de văduva neagră.

23

1946. În Capitală se petrec două cazuri care ies din comun, notate de Dudu Velicu, fost secretar personal al Patriarhului Miron Cristea și fost șef de cabinet al directorului Serviciului Special de Informații, Eugen Cristescu: în Catedrala mitropolitană intră un domn bine îmbrăcat având în mână un topor mare și un brici. Tot timpul slujbei stă liniștit, se închină, pentru ca la sfârșit să întrebe: „Care-i popa al mai mare?“ Întrebat ce dorește, răspunde că va ucide cu toporul pe cel care va mai fura în Țara Românească. Apoi i se adresează arhidiaconului Tuță Nica să-i aducă la cunoștință regelui, în scris, această hotărâre. Intră imediat în atlar, dar, între timp, un sergent chemat urgent îl somează să iasă. Individul îl amenință cu toporul, doi soldați din garda Palatului patriarhal sar în ajutorul sergentului, făptașul fuge spre Piața Națiunii, unde este imobilizat de mulțime, dar după multe peripecii. Arestat, asupra lui nu se găsește nici un act. În aceeași zi, în biserica Sf. Vineri-Herasca un bărbat aruncă o făclie aprinsă înspre un preot din altar.

27

1526. În vecinătatea orașului Panipat, situat la aproximativ 120 km nord de Delhi, o numeroasă armată a musulmanilor din Delhi, sub conducerea lui Ibrahim, este înfrântă de o mai mică, dar instruită și motivată armată a mogulilor, conduși de Babur. Victoria conduce la înlăturarea dinastiei afgane de pe tronul de la Delhi, deschizând calea dinastiei mogulilor.

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Prof. univ. dr. Tahsin Gethil
– **REGIMUL TIMARIOT ȘI**
APLICAREA LUI ÎN ȚINUTURILE ROMÂNEȘTI ADMINISTRATE DE POARTA OTOMANĂ

Ovidius University Press,
Constanța, 2004, 148 pp.

Jean Nouzille – **MOLDOVA. ISTORIA TRAGICĂ A UNEI REGIUNI EUROPENE**

Editura PRUT INTERNATIONAL, Chișinău, 2004, 371 pp.

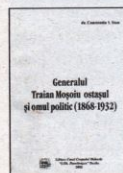
IN HONOREM GERNOT NUSSBÄCHER (volum îngrijit de Daniel Nazare, Ruxandra Nazare și Bogdan Florin Popovici)

Editura FOTON, Brașov, 2004, 469 pp.

Florea Marin – **FACULTATEA DE MEDICINĂ, ȘCOALA MEDICALĂ CLUJEANĂ ȘI SPITALELE DIN CLUJ (1500-2000). SCURT ISTORIC**

Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2004, 929 pp.

Dr. Constantin I. Stan – **GENERALUL TRAIAN MOȘOIU OSTAȘUL ȘI OMUL POLITIC (1868-1932)**

Editura Casei Corpului Didactic „I.Gh. Dumitrașcu”, Buzău, 2003, 164 pp.

Dan Cătănuș – **ÎN TRE BEIJING ȘI MOSCOVA. ROMÂNIA ȘI CONFLICTUL SOVIETO-CHINEZ, VOL. I, 1957-1965**

Institutul Național Pentru Studiul Totalitarismului, București, 2004, 517 pp.

Daniel Hrenciuc – **ROMÂNIA ȘI POLONIA – 1932-1939. RELATII POLITICE ȘI DIPLOMATICE**

Editura Universității Suceava, Suceava, 2005, 268 pp.

Corneliu Beda – **TELEOR-MANUL DE ALTĂDATĂ** (mini-album cu reproduceri după cărți postale ilustrate românești, editate în prima jumătate a secolului XX)

Editura „Rocriss”, Alexandria, 2003, 28 pp.

Constantin Gh. Bărbuță – **NAPOLEON BONAPARTE. DICȚIONAR ISTORIC**

Editura ROBERT'S, 2005, 191 pp.

REVISTA TEOLOGICĂ (revista oficială a Mitropoliei Ardealului), Serie Nouă, Anul XIII (85), nr. 1, ianuarie-martie, 2003.

Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 108 pp.

POCREACA LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT (ediție îngrijită de preot Mihail Roșu)

Editura Junimea, Iași, 2004, 81 pp.

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI – ARHIVA ROMÂNEASCĂ, ANUL CLVI (SERIE NOUĂ), TOM II, FASC. 2/1996

Eveniment

Momentele importante ale relațiilor politice între România și Republica Populară Chineză au oferit, de-a lungul deceniilor, tot atâtea ocazii pentru cunoașterea reciprocă a creațiilor artistice și spirituale ale celor două popoare. Anul trecut, când s-au sărbătorit 55 ani de la stabilirea relațiilor diplomatice bilaterale, iubitorii de istorie și artă din România s-au putut apropia de lumea chineză aflată într-un moment de răscruce al devenirii sale – nașterea și înflo-

Piesă descoperită în situl Sanxingdui

rirea epocii bronzului. Replicile fidele a 41 piese reprezentative ale lucrărilor meșterilor chinezi în turnarea bronzului, ce acoperă peste două milenii, au fost expuse la Muzeul Național de Artă al României, oferindu-se vizitatorilor prilejul de a urmări evoluția pieselor, de la cele destinate ritualurilor magice și funerare, la cele pentru ceremonialul de stat și încheind cu cele decorative, de folosință cotidiană.

UIMITOAREA LUME A BRONZURILOR CHINEZEȘTI

ANNA-EVA BUDURA

De la primele mele întâlniri cu bronzurile chinezești am simțit puterea lor de atracție. Orice muzeu am vizitat în China, întotdeauna am zăbovit cel mai mult în zona unde erau expuse acestea. Nu le priveam doar ca pe niște exponate muzeistice, ca pe niște mărturii inerte ale unei lumi de mult apuse. Simțeam pulsul vieții celor care le-au făurit, intuiaam mesajul unei lumi pogorâte din aștri, o lume ferecată în simboluri, percepeam germenii civilizației chineze și găseam răs-

punsuri la zeci de întrebări legate de evoluția ei.

Răsfoind filele cronicilor, în căutarea referirilor la obârșia producerii bronzurilor, am înțeles că ele aveau o semnificație aparte în viața locuitorilor din valea Râului Galben, făuritori ai uneia dintre marile civilizații ale omenirii. Nu degeaba legendele atribuie ordinul de a se produce arme din aliaj de cupru și cositor semizeului Shennong – Părintele făuritor al Agriculturii. Chiar și marel istoric Sima Qian (*Magazin*

istoric, nr. 10/1978) a considerat necesar să includă în capitolul *Sacrificii imperiale aduse cerului*, din lucrarea *Însemnările istorice*, faptul că primul împărat legendar Tai Hao (aproximativ 2852-2737 î.e.n.) a făurit un recipient sacru – un *ding* – și că Împăratul Galben colecta cupru în Shoushan (Munții Eternității), pentru a turna un număr de vase rituale folosite la ceremoniile de sacrificiu aduse cerului. Tot Sima Qian menționează, în capitolul *Casa princiară ereditară din*

statul Chu, că împăratul legendar Yu (2205-2197 î.e.n.), întemeietorul primei dinastii chineze, Xia, a ordonat turnarea a 9 *ding*, trei rotunde și șase pătrate, pentru a simboliza cele 9 ținuturi asupra cărora el își exercita autoritatea. Aceste vase, numite *liqi* – recipiente rituale –, au devenit simbol al puterii și al autorității centrale, documentul legitimității domnitorilor dinastiei Xia (2205-1766 î.e.n.), Shang (1766-1154 î.e.n.) și Zhou (1122-255 î.e.n.), mijlocul de comunicare cu cerul și zeitățile lui. Fapt confirmat și de hieroglifa care desemna în Antichitate aceste *liqi*: două mâini ce ridică spre cer o pasăre din care picură sânge, implorând parcă îndurare.

Atmosferă magică, de mister

Denumirile recipientelor rituale exprimă venerația cu care au fost ele tratate. Făuritorii sau comanditarii și posesorii lor în epocile ulterioare le-au dat nume exprimând poziția pieselor în ierarhia tezaurului național. Așa, de pildă, cel mai vechi recipient de bronz descoperit până în prezent în China – cupa pentru încălzirea vinului (prezentă și în expoziție), precum și altele, ale căror formă și destinație se aseamănă cu ale acesteia, poartă numele de *jue*, scris cu ideograma care înseamnă înaltul rang nobiliar de duce în ierarhia feudalității chineze. Un alt recipient pentru vin a primit numele de *zun*, scris cu ideograma care semnifică respect.

Dincolo de legende, amintiri ale neamurilor chineze, pe baza vestigiilor descoperite în

Cupă pentru încălzirea vinului, jue

urma săpăturilor arheologice sistematice din ultimii peste 50 de ani, specialiștii chinezi afirmă că începuturile culturii bronzului în China pot fi plasate cu 5.000 de ani în urmă și că evoluția acesteia este authtonă, cu trăsături specifice ce o distinge de alte culturi similare din diferite zone ale lumii. În prima perioadă a evoluției sale, așa cum dovedește și cea mai veche piesă de bronz descoperită până în prezent – un cuțit –, cultura bronzului în China producea cu precădere utensile de uz cotidian, unelte pentru lucrarea pământului și arme. Primele recipiente mai importante au fost cele de felul cupei pentru încălzirea vinului, descoperită în situl culturii Erlitou, situat în locul unde au fost identificate și ruinele ultimei capitale a dinastiei Xia și ale primei capitale a dinastiei Shang. Cu alte cuvinte, epoca semilegendară a dinas-

tiei Xia a dat primele vase rituale pentru sacrificii aduse cerului și pământului.

Cupa pentru încălzirea vinului – *jue* –, este un frumos exemplar din categoria acestor piese. Stilizată și abstractizată până la liniile esențiale, această pasăre măiastră elegantă, cu ciocul întins și cu coada alungită, ridicată spre înaltul cerului de marii preoți, simboliza zborul.

Dintre bronzurile datând din timpul dinastiei Shang organizatorii au ales două piese reprezentative, provenite din situl Sanxingdui, și un recipient ritual pentru gătit ofrande – un *ding* pătrat.

Cele două piese – *Figură cu coroană aplatizată* și *Figură cu părul împletit* – expuse în expoziție fac parte dintre cele 575 piese de bronz descoperite în anul 1986, în două fose, în localitatea Sanxingdui – Tumuliul Trei Stele –, de lângă Chengdu, capitala provinciei Sichuan. Statuia, înaltă de 1,72 m, întrupând – după toate probabilitățile – o zeitate sau un mare preot, cele 54 de busturi, 20 de măști și 500 de piese înfățișând oameni, animale, copacul vieții și vase rituale i-au surprins pe specialiștii chinezi și pe cei din străinătate nu numai prin numărul lor mare, ci, mai cu seamă, prin unicitatea formelor și a reprezentărilor figurilor umane.

Luasem cunoștință despre acest tezaur încă din anul 1988, dintr-un raport de specialitate. Profund impresionată, m-am grăbit să-l aduc la cunoștința celor interesați din România (*Magazin istoric*, nr. 7/1989). Vizitarea modernului muzeu ridicat în zona sitului arheologic mi-a oferit prilejul să văd

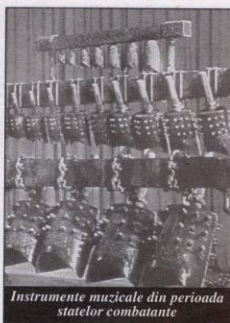

Lampă de la curtea imperială (dinastia Han de Vest)

toate piesele tezaurului, în întreaga lor frumusețe și măreție, și să mă las învâluie, subjugată de atmosfera magică pe care ele o emană. Am rămas uimită în fața măștilor imense, ca și a celor de dimensiuni mai mici, acoperite cu aur, ce aveau ochii supradimensionați sau telescopici și urechi în formă de evantai. Fizionomiile oglindesc cu mare finețe stări de spirit de o mare varietate: jovialitate, bunătațe, resemnare, fermitate, dinamism și interiorizare bine controlată. Mi s-a părut semnificativă linia avântată a copacului vieții, încărcat cu păsări simbolice și încolăcit de un dragon în cădere din tăriile cerului. Toate piesele expuse sunt învâluite într-o atmosferă de mister și emană starea de spirit a unei lumi care își îndreaptă gândul spre sfere extraterestre. Cu certitudine că toate piesele de bronz, aur și jad care compun tezaurul de la Tumulii Trei Stele au făcut parte dintr-un centru important de cult, care nu se limita la căutarea frumosului și obținerea satisfacției estetice, ci tindea spre o lume spirituală, aspira spre divinitate.

Suport pentru cronici

Vasul ritual *ding* din expoziție este o piesă unică din categoria bronzurilor chinezești decorate cu elemente antropomorfe. Existența sa printre piesele patrimoniului cultural al Chinei se datorează unui lucrător al muzeului de istorie al provinciei Hunan, care l-a recuperat, în anul 1959, dintr-un depozit de fier vechi. Acest gen de recipient era folosit pentru fierberea cărnii animalelor

Instrumente muzicale din perioada statelor combatante

sacrificate drept ofrandă, spre a fi împărțită celor care aveau dreptul la această onoare. Piesa din expoziție este caracteristică perioadei dinastiei Shang și începutului dinastiei Zhou de Vest, când *ding*-ul a jucat un rol important în ritualurile magico-șamaniste, prin care se implora cerul și se cinstea pământul, cu ocazia serviciilor funerare și marilor banchete de stat.

Elementele decorative de pe acest recipient, cât și de pe altele au fost chemate să sublinieze atmosfera plină de mister și smerenie. Recipientul este unic datorită celor patru măști care îi ornează cele patru laturi. Acest *ding* este singurul pe care elementul decorativ antropomorf este dominant și

Recipient ritual pentru gătit ofrande, ding pătrat

chemat să transmită mesajul prin trăsăturile figurii umane. Este remarcabil cum a reușit artistul să-și îndeplinească misionăria, imprimând seriozitate și interiorizare acestui chip și să exprime, totodată, cu tușuri aspre, de un mare realism, personalitatea modelului. Drept element decorativ de fond servește tema *tao tie* – animalul mitic feroce, care, alături de tema norilor și a tunetului, este motiv dominant pe piesele de bronz din epocă.

Cele 26 de piese provenite din timpul dinastiei Zhou de Vest vin să ilustreze epoca de înflorire a producției bronzurilor din China.

După secolul XI î.e.n., încep să dispară piesele complicate și mărețe împodobite cu elemente decorative încercate de mister, elemente zoomorfe abstractizate și deformate. Se manifestă o tendință de stilizare elegantă, spre forme definite. Noile tipuri de vase sunt destinate preparării și păstrării hranei, stocării băuturilor și a apei. Acestea li se alătură instrumente muzicale, arme. Elementele decorative sunt liniile curbe, inelele duble, șiragurile de cercuri, liniile delicate ce redau formele stilizate ale unor animale mitice.

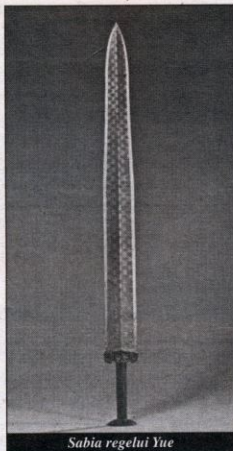
Un specific al acestei perioade îl reprezintă inscripțiile de pe vase, caligrafiate în stil *zhuan* – prima etapă a caligrafiei chineze, ce a succedat scrierilor pictografică și ideografică, folosite pe oasele de divinație. Datorită acestor inscripții valoarea recipientelor a crescut, ele constituindu-se în autentice documente istorice. Așa, de pildă, inscripția compusă din 284 de ideograme de pe bazinul de apă din

această expoziție relatează faptele primilor șase regi ai dinastiei Zhou și istoria familiei Shi, comanditarul vasului. Inscriptia, compusă din 157 de ideograme, de pe vasul cu capac în formă de tigru, pentru libațiune, a reținut pentru posteritate cel mai vechi și cel mai frumos document al literaturii legale din China, un verdict dat într-un proces intentat de un tartore al sclavilor, care a avut curajul să-l dea în judecată pe stăpânul său.

Cântecul de lebadă

După 770 î.e.n., odată cu decăderea puterii casei regale, lumea clasică având ca fir conducător „sistemul ritualurilor“ a dispărut și, odată cu ea, și importanța și semnificația vaselor rituale. În schimb, a crescut puterea principilor feudali, care au renunțat cu îndrăzneală la elementele decorative de inspirație magică și mistică și au acceptat forme și elemente decorative noi, inspirate din specificul local. În acele condiții, bronzurile cunosc o nouă etapă de înflorire. Varietatea vaselor și diversitatea formelor acestora întrec orice imaginație. Tehnica de prelucrare a bronzului s-a perfecționat și, ca urmare, s-au putut produce piese compuse, piese încrustate cu aur și argint și, ulterior, prin tehnica turnării în ceară, piese filigranate și dantelate. Elementele decorative – forme geometrice, frunze și scoici, precum și dragonul încolăcit – sunt trasate cu delicatețe, pierzând semnificațiile lor simbolice.

Pieseile din expoziție ilustrează trăsăturile specifice ale bronzurilor din această pe-

Sabia regelui Yue

rioadă. Sabia regelui Yue, tratată cu o soluție chimică ferind-o de rugină, recipientele în formă de păsări și de rinocer constituie ilustrații elocvente ale nivelului tehnic și ale gradului de rafinament artistic atinse.

Dacă secolul III î.e.n., epoca de domnie a marelui împărat ctitor al Chinei unificate, Qin Shihuang (221-209 î.e.n.), a produs opere maiestuoase nemuritoare, cum ar fi cele 12 statuii din bronz turnate după topirea armelor capturate de la statele supuse sau careta trasă de patru cai, asamblată din peste 3.000 de piese, descoperită în zona mormântului acestui suveran. Epoca de domnie a împăraților dinastiei Han mar-

Bidiviu zburător, piesă reprezentativă pentru epoca Han

chează cântecul de lebadă al acestei arte: bronzurile devin un obiect strâns legat de viața cotidiană. Cele mai remarcabile piese din epocă sunt lămpile. Ele îmbină rafinamentul artistic și spiritul inventiv al meșteșugarilor artiști. Lampa din expoziție este una dintre piesele cele mai reprezentative ale acestor corpuri de iluminat. A fost concepută în forma unei statuii delicate, ce reprezintă o slujnică de la curtea imperială, în momentul când pune cu grijă lampa în fața suveranului. O ușiță mobilă permite reglarea intensității și direcția fascicolului de lumină, iar fumul opaițului este absorbit în interiorul statuii și, apoi, filtrat prin apă. O altă piesă de artă din bronz, reprezentativă pentru epoca Han, prezintă în expoziție, este *Bidiviu zburător*. Pentru a-i sugera viteza, artistul înfățișează acest animal nobil cu trei picioare în aer și cu alptureala atingând o rândunică în zbor, care își întoarce mirată capul. Centrul de greutate este perfect calculat și impresia artistică a zborului este atinsă în totalitate.

În această perioadă de apus a bronzurilor a luat avânt producția de oglinzi din bronz, care atinge apogeul prin fabricarea oglinzilor transparente, realizate cu o tehnică foarte complicată, ce implica turnarea în straturi de grosime diferită a elementelor decorative și într-o anumită curbura a corpului principal al oglinzii. Pe bună dreptate, dintr-o expoziție a bronzurilor chinezești nu a putut să lipsească oglinda de bronz, piesă care marchează încheierea istoriei acestor minunate obiecte atât de caracteristice civilizației chineze. ■

Exclusivitate

Născută la 11 noiembrie 1901, Maria-Magdalena Behrend, adoptată Friedlander, recunoscută legal Ritchel, divorțată Quandt, s-a căsătorit în decembrie 1931 cu Joseph Goebbels

și a devenit, cum este denumită în literatura postbelică, „soția diavolului“. Era inteligentă, cultă, sigură de sine, frumoasă, o apariție care atrăgea atenția tuturor. În 1932,

la un bal al „Asociației femeilor germane din străinătate“,

François-Poncet, ambasadorul

Franței în Germa-

nia, admirându-i alura elegantă, ochii strălucitori, de un albastru ca oțelul, emanând hotărâre și o neobișnuită ambiție, remarcă: „N-am văzut niciodată o femeie cu asemenea ochi, reci ca gheața.“ Era un fin psiholog. Evenimentele din seara zilei de 1 mai 1945 l-au confirmat.

MAGDA GOEBBELS - SOTIA DIAVOLULUI

R. BERGMANN (Frankfurt am Main)

Pe înserate, în buncărul Reichstagului, unde Hitler se retrăsese cu principalii acoliți, Magda Goebbels i-a pregătit pentru culcare pe cei șase copii ai săi între 5 și 13 ani. I-a îmbăiat, i-a pieptănat, le-a povestit că vor pleca curând în Pomerania, unde se afla plaja lor preferată. Copiii erau veseli, bucurându-se de excursia promisă. Numai Helga, cea de 13 ani, plângea. De mai mult timp ea înțelesese că dezastrul se apropia și o întreba pe mama „ce se va întâmpla

cu familia“, implorând-o să plece din buncăr, deoarece ea „nu vrea să moară“. Înainte de a adormi, Magda Goebbels le-a dat copiilor un somnifer, dizolvat într-un suc de fructe. După ce el și-a făcut efectul, a turnat în gura lor conținutul câte unei fiole de cianură. Cinci dintre ei au murit în somn; se pare însă că Helga a avut puterea de a se opune, așa încât mama i-a administrat otrava cu forța, dovadă numeroasele leziuni corporale constatate la autopsie. După

săvârșirea crimelor, cu fața inexpressivă și palidă, Magda Goebbels a părăsit încăperea, a jucat o pasiență, s-a întreținut cu Bormann și alții, apoi la ora 20.30 a ieșit împreună cu Goebbels în curtea Cancelariei, unde el s-a împușcat, iar ea s-a otrăvit cu cianură. Corpurile lor au fost arse, în timp ce cadavrele copiilor au fost descoperite a doua zi de unitățile sovietice, care pătrunseseră în buncăr.

Joseph Goebbels cu Hitler, personajul a cărui aură mesianică el a creat-o

Prietenă cu un evreu socialist

O ghicitoare îi prezisese Magdei Goebbels, când avea 14 ani: „Vei fi odată regină, dar sfârșitul îți va fi groaznic“. În anii copilăriei și ai tinereții, viața părea a fi darnică cu ea, prevestind aventuri dorite și căutate de firea ei ambițioasă. Mama era menajeră și necăsătorită când o născuse. S-a căsătorit apoi cu tatăl prezumtiv, inginerul Oskar Ritchel. După trei ani a urmat divorțul și apoi o a doua căsătorie, cu comerciantul evreu Friedlander. Acesta a adoptat fetița, neprecupețind timp, bani și căldură părintească pentru a-i asigura o copilărie fericită. Familia s-a mutat la Bruxelles și fetița a petrecut câțiva ani în internate catolice de maici, fiind familiarizată totodată cu sărbătorile tradiționale evreiești. Era un copil rezervat, retras în sine, care citea mult, învăța bine, iubea muzica și cânta frumos la pian. În 1914, atmosfera anti-germană din Belgia a silit familia să se întoarcă la Berlin, unde Magda s-a adaptat greu și din cauză că nu vorbea prea bine germana.

La școală s-a împrietenit cu Lisa Arlosoroff, provenind dintr-o familie de evrei originari din Ucraina, refugiați în 1905 din cauza pogromurilor sângeroase. Lisa avea un frate, Victor, un elev strălucit, orator remarcabil, militant fervent al mișcării de tineret sioniste, de o-

rientare socialistă. La rugămintea ei, Magda a participat la ședințele și acțiunile grupului, al cărui conducător era Victor. Mișcarea sionistă se născuse la sfârșitul secolului XIX – fondatorul ei fiind Theodor Hertzl, scriitor și ziarist – ca reacție la procesul Dreyfuss și la intensificarea prezizibilă a antisemitismului în Europa, viziunea sa fiind renașterea națiunii evreiești, prin crearea unui stat propriu.

În 1917 Victor Arlosoroff s-a înscris la Universitatea Humboldt, pentru a studia științele economice. Frumoasă și dornică de „emoții tari“, Magda Friedlander, care avea doar 16 ani, era fascinată de personalitatea lui. Între ei s-a înfiripat o relație de dragoste și caldă prietenie. În același timp însă, prin tatăl său, Oskar Ritchel, pe care îl vizita în timpul vacanțelor, a făcut cunoștință cu polul opus al societății, burghezia germană înstărită, a cărei viață, cu comoditățile ei, îi erau pe plac.

Primul război mondial s-a terminat, kaiserul Wilhelm II s-a refugiat în Olanda și, la 11 noiembrie 1918, a fost semnat Armistițiul de la Compiègne. La Berlin bănuia războiul civil, mișcarea „Spartacus“ a stângii revoluționare fiind înăbușită în sânge de trupele guvernului Ebert. Deși Magda Friedlander purta la gât medalionul cu steaua lui David primit cadou de la prietenul ei, atracția unei vieți lipsite de griji și de probabile jertfe cerute unui militant sionist a câștigat teren. Relația cu Victor Arlosoroff s-a stins încet-încet. Visul ei era să ajungă, după bacalaureat, într-un internat select de fete, care-i putea asigura ascensiunea socială dorită și depășirea limitelor înguste ale propriei familii.

Tatăl a finanțat trimiterea fiicei într-un pensionat pentru fete din familii înstărite, la Holzhausen, lângă Goslar. În 1920, revenind din vacanță, l-a cunoscut în tren pe Günther

Quandt, unul dintre cei mai bogați bărbați ai Germaniei. Era văduv, avea 38 de ani și doi băieți, Helmuth și Herbert, doar cu ceva mai tineri decât ea. La 4 ianuarie 1921 a avut loc căsătoria. În prealabil, mama ei a divorțat, iar Magda a trecut de la catolicism la protestantism, schimbându-și numele din Friedlander în Ritchel. Chiar și așa, familia Quandt a acceptat-o cu greu! Foarte tână soție a milionarului Quandt a devenit brusc stăpâna unei gospodării cu 14 angajați, trebuind să facă față obligațiilor sociale la cel mai înalt nivel. Sigur că pe lângă satisfacția de a fi fost catapultată într-o clasă socială după care tânjea, ea își dorea și un soț iubitor, tandru, de genul lui Victor Arlosoroff. Quandt însă era un om sec, fără pretenții culturale, căruia afacerile nu-i dădeau timp pentru Magda. Pedant, o obliga, de pildă, să îi deconteze până la ultimii bănuți cheltuielile. Pe primul decont pe care ea i l-a scris și de care era foarte mândră, el a notat: „citit și aprobat!“ În noiembrie 1921, s-a născut fiul lor Harald. Ea nu era îndrăgostită de Quandt, ci doar impresionată de siguranța sa de sine, de succesele sale în afaceri și pe plan social. El era sensibil la prospețimea tinereții ei.

Divorțata șantajistă

Magda Quandt trăia ca într-o colivie de aur și se simțea singură. În 1924 a făcut o vizită familiei Arlosoroff, în speranța de a-și reîntâlni fostul iubit. I-a găsit pe toți în mare agitație: peste câteva zile urma să emigreze în Palestina. În ziua plecării, s-a dus la gară și și-a luat rămas bun de la foștii prieteni, ca și de la un capitol al vieții sale.

Helmuth Quandt era în relații deosebit de apropiate cu mama lui vitregă, ajungând să se îndrăgostească de ea. În 1926, după ce și-a dat baccalaureatul, soții Quandt au petrecut cu el câteva zile la

Paris, unde tânărul și mama lui vitregă, rămași în doi, în urma absenței continue a celui preocupat în principal de afacerile lui, au trăit zile de neuitat, savurând tot ce oferea mai frumos orașul-lumină, spectacolele de operă și varietu, atmosfera micilor terase ale cafeanelor, eleganța străzilor, muzeele și maiestuoasele monumente. La câteva zile după plecarea părinților, tânărul a murit în urma unei apendicite acute și septicemie, în brațele mamei, întoarsă urgent la Paris. Tragedia a adâncit prăpastia dintre soți.

O călătorie de șase luni în Statele Unite trebuia să fie o încercare de consolidare a căsătoriei. La New York, Magda Quandt a fost încântată de luxul petrecerilor din înalta societate, de atmosfera lor, magistral descrisă în *Marele Gatsby* de Scott Fitzgerald, și a raportat succese personale, fiind admirată de Herbert Hoover, nepotul președintelui. Călătoria a continuat în Mexic și la Havana. Între soți însă relația nu s-a îmbunătățit și preocuparea ei principală a devenit gândul despărțirii. A avut chiar o relație extraconjugală cu un student, pentru a se consola. Quandt a aflat și a reacționat brutal, alungându-l din casă, abia dându-i timp să își facă bagajele. Mutându-se la mama ei, Magda părea a fi pierdut baza materială necesară unui nivel de trai cu care era obișnuită. A găsit însă un mod nu tocmai onorabil, șantajul, pentru a-l silii pe Quandt să îi asigure resursele financiare. Folosindu-se de absența lui de acasă, a pătruns în vilă și a pus mâna pe scrisorile primite de el de la persoane de calitate dubioasă, cu care întreținuse relații. Era sigură că pentru a evita un scandal public,

el se va dovedi „mărinimos“. Așa s-a și întâmplat. A primit o pensie lunară și sume considerabile pentru a-și aranja o locuință așa cum își dorea.

În Germania, în urma crizei economice, apăruse un teren fecund ideologiilor extremiste. Tânăra divor-

Magda și Joseph Goebbels cu copiii lor; sus în picioare, în uniformă, Harald Quandt, fiul Magdei din căsătoria cu Günther Quandt

tată a refuzat cererea în căsătorie a lui Herbert Hoover, care venise în acest scop în Germania. Plictisită, înclinată spre căutarea unor senzații tari, a început să frecventeze manifestațiile NSDAP-ului. Chiar dacă erau „barbare“, le gusta teatralitatea înscenărilor. Proporțiile lor gigantice aveau un efect electrizant de-a dreptul „erotic“ asupra ei, trezind dorința de a-și umple pe această cale viața. S-a înscris în partid, a citit *Mein Kampf* și, în 1930, s-a angajat să lucreze voluntar la „Secția presei externe“ a Ministerului Propagandei, unde își putea folosi cunoștințele de limbi: vorbea perfect franceza, engleza și italiana. Aici l-a cunoscut pe Joseph Goebbels.

Tânără pereche în ziua logodnei

Sinistrul sot

Anii următori avea să fie dependentă de el. Născut la 28 octombrie 1897, dintr-o familie de muncitori, Goebbels și-a luat titlul de doctor în filosofie, dar nu a reușit profesional în nici o direcție, nici în jurnalistică, nici în dramaturgie și nici ca redactor de editură. Era un singuratic, complexat din cauza invalidității, schiop, mic de statură și plâpând. Se compensa printr-un sarcasm jignitor, cu care îi trata pe cei din jur, ceea ce îl izola și mai mult, accentuând în el ura contra tuturor celor care izbutiseră în viață. Era născut pentru un partid al urii ca NSDAP-ul, în care s-a și încadrat curând. Dar nici acolo nu a scăpat de complexele care l-au însoțit o viață întreagă; deficiențele fizice îl făceau să fie opusul „idealului rasist“ al bărbatului cu păr blond, ochi albaștri și statură impunătoare. Faptul că era intelectual îl făcea să se simtă ca un corp străin într-un partid în care erau apreciate alte „calități“. În consecință, drept contrabalansare, a depus un zel și eforturi duble în a-și manifesta atașamentul și supunerea oarbă, necondiționată, față de partid și Hitler. Talentul oratoric și agitatoric, precum și capacitatea sa de a elabora și organiza acțiuni spectaculoase i-au fost remarcate de acesta. În 1926 a fost numit Gauleiterul partidului la Berlin, oraș socotit „roșu“ și unde a reușit să

câștige teren, utilizând fără scrupule cele mai brutale mijloace. După 1933 a devenit ministru al Propagandei.

Activitatea lui de propagandă și punere în scenă a manifestărilor a exploatat cu maximă eficacitate tendințele maselor, folosind, cu o imaginație ingenioasă, un întreg arsenal de mijloace pentru întreținerea unui foc de artificii constant, care să hipnotizeze oamenii și să le stârpească dorința și capacitatea de a raționa individual. Goebbels a fost creierul aparatului de manipulare

diabolică a sufletelor, considerat de istorici drept cel mai „interesant“ personaj, după Hitler. Un adevărat maestru al tehnicii manipulării, el a pus în circulație mituri și lozinci, fiind considerat „creatorul personajului Hitler“, al aurei lui „mesianice“, organizatorul divinizării lui cultice.

În fond, el a pus în aplicare intima lui convingere că „omul este manevrabil, numai să știi cum“. Cercetătorii consideră că a fost un carierist care nu credea cu adevărat în ceea ce făcea sau spunea, dar care știa să înseneze orice i se cerea, de la gigantice manifestări, autodafeuri, până la pogromuri. Era convins că știe să manipuleze sufletul poporului, așa cum un muzician domină un pian. Propaganda concepută de el a fost contextul care a făcut plauzibil maselor retorica nazistă și antisemitismul ei delirant. În toți anii nazismului, a conceput și condus o campanie antisemită furibundă, ca factor principal al punerii în aplicare a măsurilor rasiste. În 1938 s-a interzis accesul evreilor în parcuri, locuri de joacă pentru copii, așezatul pe bănci publice, exercitarea profesiei și multe altele. Muzicienilor evrei le-a interzis interpretarea operelor lui Beethoven, Mozart și ale altor clasici germani. Conform ordinelor sale, au trebuit prelucrate până și libretele operelor lui Mozart: *Don Giovanni*, *Così fan tutte* și *Nunta lui Figaro*, pentru a nu trece pe afiș numele autorului lor, evreul Lorenzo del Ponte. Și toate acestea au constituit numai începutul persecuțiilor.

Împuşcat din ordin secret

Relația între Goebbels și viitoarea lui soție a început în februarie 1931 și foarte curând a avut loc nunta; martor le-a fost Hitler. Magda era puternic atrasă de el pe plan intelectual și erotic, îi admira charisma și o satisfăcea gândul că ar putea ajunge, ca soție, în primele rânduri ale ierarhiei naziste. Între ea și Hitler s-a creat o relație de simpatie reciprocă și chiar mai mult. Magda era fascinată de Hitler și încântată de admirația lui, succes care-i asigura o ascensiune colosală în cercurile suspuse. Hitler îi atribuia „calități” apropiate de ale lui, socotind-o un „pandant” al său feminin. Așa a ajuns Magda Goebbels prima doamnă a Germaniei. Avea o fire puțin sensibilă la suferințele altora, socotind mila o slăbiciune și plânsul inadmisibil. Persecutarea și exterminarea evreilor și a tuturor celor care gândeau altfel, cotoirea Europei, războaiele care au provocat moartea a zeci de milioane de oameni o lăsau rece, acceptându-le cu aceeași ușurință cu care se adaptase lumii lui Arlosoroff și apoi antipodului acestuia, Quandt. S-a pus în slujba puterii, savurând rolul ce îi revenea, dar și luxul asigurat. În saloanele reședinței familiei Goebbels, la Berlin, au avut loc recepții pentru conducători de state și personalități ale vieții culturale internaționale.

Urmele trecutului trebuia însă șterse. De atât timp nu se mai interesa deloc și Friedlander a fost convocat într-o zi la cabinetul lui Goebbels, dispărând apoi fără urme. Arlosoroff a devenit, în Palestina, un fruntaș politic de talie internațională, colaborator apropiat al lui Weizman, viitorul președinte, fiind socotit astăzi ca unul dintre întemeietorii statului Israel. Numeroase străzi îi poartă numele. În drum spre un Congres sionist la Varșovia, acesta s-a hotărât să se oprească la Berlin, căutând modalități de ușurare a emigrării pentru evreii în pericol. Conta fără îndoială și pe

sprijinul fostei lui prietene. Aflase cu cine se căsătorise.

La 9 mai 1939, el a sosit și a reușit să o întâlnească, ea promițându-i o nouă întâlnire, când el se va întoarce de la Varșovia, dată la care însă avea să fie plecată cu Goebbels la Roma. O absență probabil intenționată. Arlosoroff a primit totuși un mesaj din partea ei, în care vorbea despre riscurile, pentru ea, presupuse de o nouă întâlnire. Îl sfătuia să părăsească cât mai repede Berlinul. În seara zilei de 14 iunie, în timp ce se plimba cu soția pe malul mării, la Tel-Aviv, s-au apropiat de ei doi indivizi, unul întrebându-l cât este ceasul. În timp ce el căuta să îi răspundă, a fost împuşcat mortal; atentat rămas până astăzi neclarificat. Cine au fost comanditarii? Mult timp s-a acreditat ideea că autorii ar fi aparținut aripei „de dreapta” a mișcării sioniste. La mijlocul anilor '70, a apărut un articol al ziaristului Haviv Kanaan care dovedea, pe baza cercetării arhivelor din țară și străinătate, că atentatul a fost comis din ordinul lui Goebbels, informat și de reluarea legăturilor Magdei cu Victor Arlosoroff.

Stăpâni pe viață și pe moarte

Căsătoria soților Goebbels a fost o reușită pentru câțiva ani. Încă din 1934, mai cu seamă după ce a devenit stăpânul absolut al vieții artistice, Joseph Goebbels și-a înmulțit aventurile amoroase cu stele și stelute care i se așterneau la picioare. Soția le cunoștea și le tolera până când, în 1936, a apărut o rivală periculoasă, tână actriță cehă Lida Barova, de care Goebbels s-a îndrăgostit și

i-a promis că o va lua în căsătorie, umilindu-și chiar soția în public. Aceasta, demoralizată și deprimată, a găsit un sprijin în Karl Hanke, un admirator al ei, secretar de stat în Ministerul Propagandei, care îi furniza dovezi privind aventurile soțului.

Februarie 1943, Sala Sporturilor din Berlin. Magda cu fiicele ei Helga și Hilde

Confruntat cu ele, Goebbels a negat totul și, precum făcuse în repetate rânduri, i-a promis soției fidelitate veșnică, amenințând patetic că se va sinucide dacă ea s-ar despărți de el. Magda Goebbels s-a adresat lui Hitler, care a mijlocit un „armistițiu” semnat de ambii, incluzând și clauza expulzării Lidei Barova din Germania. Hanke a fost și el îndepărtat și numit Gauleiter în Silezia. Semnarea unui *Contract de reconciliere* nu l-a împiedicat pe Goebbels să continue relații amoroase cu Augusta Quandt, fosta soție a lui Herbert, cu secretara lui și cu alte femei. Dependența absolută de el o împiedica însă pe Magda Goebbels să mai lupte. O supușenie totală i-a paralizat voința; a găsit din nou refugiu în persoana noului secretar de stat dr. Werner Neumann, cu zece ani mai tânăr decât ea, căsătorit, cu patru copii, căruia îi trimitea anonim poezii romantice. Acesta nu-i oferea însă decât o compasiune amicală, iar după ce Goebbels a intervenit, a încetat s-o mai vadă.

În 1941 au început raidurile aeriene aliate deasupra Germaniei; la 19 ianuarie 1943 von Paulus a capitulat la Stalingrad; 900.000 soldați și ofițeri germani au fost luați prizonieri. Între timp, industria nazistă a crimei lucra în ritm accelerat, exterminând sute de mii de copii, bătrâni, femei și bărbați, cu metode tot mai „perfecționate”, de la asfixierea cu gaze de eşapament, cu monoxid de carbon, în vehicule special amenajate, în lagărele de la Belzec, Chelmo, Sobibor, Treblinka, până la gazarea cu Cyclon-B, în lagărele din Majdanek, Birkenau, Auschwitz.

Despre această lume spunea Magda Goebbels, până în ultimele ei ore de viață, că „ceea ce îi va urma nu merita a fi trăit!”. Încă

înainte de a se retrage cu familia în buncărul Cămarilor Reichului, hotărârea de a-și lua viața și a-și omorî copiii fusese luată, cu toate că i se oferiseră, în repetate rânduri, modalități de salvare, cel puțin a copiilor. Chiar Quandt, fostul ei soț, era dispus să le pună la dispoziție o vilă în

Elveția și să se îngrijească de ei. Se pare că Goebbels a reușit să stingă în ea, presupunând că ar fi existat, orice „slăbiciune” în fața executării hotărârii luate.

Până la urmă, Goebbels, oportunistul fără scrupule, a rămas supusul cel mai fidel al mitului „Führer”, creat de el, retușând până în ultimele clipe chipul acestui personaj. La 24 aprilie 1945 declara cu vechea emfază: „Dacă dispărem noi, să tremure Universul!” Un desăvârșit propagandist și al propriei persoane. Omorârea copiilor a fost făcută tot din ambiția ca numele lui „să rămână în istorie”! Și a rămas, fama fiindu-i udată de sângele a milioane de oameni.

Magda Goebbels, cea îndrăgostită de Hitler, se crampona de himere, de „noile arme, care ne vor salva”, aducând victoria, identificându-se trup și suflet cu regimul nazist pe care îl servise o viață întreagă și în afara căruia nu-și putea imagina să trăiască. Copiii îi considera proprietatea ei, fără o personalitate proprie; ea era stăpâna absolută asupra vieții ori morții lor. Chiar în scrisoarea trimisă fiului ei Harald, căzut în prizonierat britanic în Italia, cu numai câteva ore înainte de a se sinucide, a afișat cu un patetism fanatic, ca „fel suprem al vieții: fidelitatea până la capăt față de Führer”, calificând hotărârea de „a-și termina zilele odată cu el, drept o binefacere a soartei, la care n-am îndrăznit să sper niciodată!” ■

Este ultimul articol pe care ni l-a trimis de la Frankfurt am Main colaboratoarea noastră, născută la 19 august 1921 și dispărută la 3 iunie 2003. Publicistă talentată, întotdeauna atentă la ultimele noutăți apărute în Germania, pentru a le transmite cititorilor Magazinului istoric, doamna Bergmann a contribuit, cu aproape 20 de articole, la rubrica noastră Excluzivitate.

În luna februarie din acest an cititorii noștri au putut găsi în paginile revistei povestea berii în vremea faraonilor Egiptului. Provocată de metamorfozele pregătirii ei și de interesul pe care omul antic l-a acordat acestei băuturi, ca și vinului, de altfel, doamna Ana Vădeanu ne-a trimis spre publicare date suplimentare din trecutul berii.

Ne bucurăm să-i transmitem colaboratoarei noastre urări de sănătate și La mulți ani, cu prilejul împlinirii unei vârste a înțelepciunii. Născută la 18 aprilie 1935, doamna Vădeanu a absolvit Facultatea de Filologie, secția limbi române, lucrând apoi două decenii la Radiodifuziunea Română, Departamentul Internațional – Secția spaniolă, timp în care a semnat numeroase traduceri din literatura universală. În alți

Reverberații

Doamna Ana Vădeanu cu scriitorul Camilo José Cela în 1998, la Iria Flavia (Galicia)

11 ani, dedicați relațiilor culturale, a însoțit delegații (ca interpretă de spaniolă) dintre cele mai diverse, de la șefi de state, partide și guverne, cu primele lor doamne, până la oameni de litere, cântăreți și actori. Cele trei spectacole de la Sala Palatului ale cunoscutei actrițe Sarita Montiel au fost traduse în direct de colaboratoarea noastră. A legat-o o lungă prietenie, de peste 30 de ani, de laureatul Premiului Nobel pentru Literatură academicianul Camilo José Cela, care a considerat-o una dintre cele mai bune analiste ale operei sale, invitând-o de mai multe ori în Spania pentru a conferenția despre

creația lui.

Dar dincolo de toate, Doamna Ana Vădeanu a rămas o prietenă constantă a revistei Magazin istoric și a colectivului ei.

BEREA, O PLĂCERE ANTICĂ DIVINĂ

ANA VĂDEANU

100 milioane dolari brut s-au investit în anul 2003 pentru difuzarea reclamelor la bere! Băutura aceasta există aproape de când omul! Homo erectus prepara o băutură pe bază de rădăcini, cereale și alte materii feculente, încă acum 100.000 de ani.

Cu 4.000 de ani î.Ch. sumerienii au creat o băutură pe bază de grâu și turtă de orz fermentat, pe care au numit-o *sikaru*. Datorită fertilității pământurilor mesopotamiene, succesul ei a fost atât de mare, încât o

treime din recoltă era destinată fabricării de *sikaru*, menționat în Codul lui Hammurabi, în 2000 î.Ch.

În Mesopotamia, băutura avea caracter medicinal și sacru. Zeița recoltelor, Ninurta, și cea a berii, Ninkasi, protejau ofrandele ce se practicau în temple și care s-au extins apoi în tot bazinul mediteranean.

Mai târziu, fenicienii au extins tehnica elaborării și consumul berii în Europa mediteraneană și atlantică, prin intermediul coloniilor și al vastei lor rețele comerciale. Grecii

În vechiul Egipt toată lumea bea bere: și faraonii, și sclavii

preparau lichidul auriu încă înainte de anul 1000 î.Chr. Secole mai târziu, metoda berăritului a trecut, prin intermediul Romei, spre Spania și centrul Europei, regii pregătirii ei devenind germanii. La Roma, istoricii și poeții, Virgiliu de pildă, vorbesc despre băuturile fermentate consumate de vecinii lor din nord, care o elogiau chiar în *Cântecul Nibelungilor*: „dădea veselie femeilor și umor ingenios bărbatilor“.

Primele rămășițe arheologice privind berea în Europa au apărut în localitatea Lleida (Spania), situată la vest de Barcelona. Ele datează din epoca bronzului (1.200 ani î.Chr.). După perioada romană, năvălirile germanice în Peninsula Iberică au făcut să reapară consumul de bere, care a decăzut odată cu năvălirea musulmană, până la urcarea pe tron a lui Carlos I, viitorul Carol Quintul. Mare băutor de bere, suveranul și-a adus din Flandra echipa de maeștri berari, care i-au rămas alături până în ultimele clipe, petrecute în izolarea de lume din mănăstirea Yuste, unde a poverit să i se instaleze o mică fabrică de bere.

În Evul Mediu, în elaborarea berii s-a introdus floarea de hamei, datorită proprietăților ei antisepice, diuretice și digestive. *Humulus lupulus* (hameiul) este o delicată plantă agățătoare din care se folosesc numai florile plantei feminine, care-i dau berii gustul amar,

caracteristic. Cu Filip II, consumul de bere s-a înrădăcinat definitiv în Spania. La finele secolului XVII în Madrid se produceau 250.000 litri.

Impozitele pe bere au acoperit cheltuieli excesive ale statului, cum au fost cele ocazionate de căsătoria lui Carlos II „cel Fermecat“, în 1679. Ulterior, berea a devenit monopol de stat, până la sfârșitul Războiului de independență, în 1813. Între sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX în Spania se produceau 15 milioane de litri și au apărut marile companii. Începând din anii '60 consumul a cunoscut un asemenea avânt, încât a făcut din Spania unul dintre principalii producători și consumatori de bere din Europa, această țară fiind astăzi a patra producătoare de bere din Uniunea Europeană, cu 1.400 tone pe an.

Ultimele rezultate ale cercetărilor științifice vorbesc despre efecte antibiotice și posibile acțiuni preventive contra osteoporozei, aterosclerozei sau cancerului. ■

Oferta Editurilor ALL

Războaiele civile

1640 – 1649

Războiul celor două roze și regii Casei de York

Preț vechi

198.000 lei/19,80 L

Preț nou

149.000 lei/14,90 L

Tarii, Rusia, Polonia și Ucraina Suedia și zona balcanică 1523 – 1721

Preț vechi

208.000 lei/20,80 L

Preț nou

129.000 lei/12,90 L

021/402 26 30; 021/402 26 34; comenzi@all.ro

Chipuri uitate

O ISTORIE PERSONALĂ DE SUCCES: COLECȚIONARUL SAMUEL VON BRUKENTHAL

LIVIANA DAN

Povestea baronului Brukenthal a fost redusă mereu la diverse subiecte: colecțiile, reședințele, grădinile, proiectele, fără să se încerce reconstituirea unei imagini care să le cuprindă pe toate. Îmbinare de provincialism și cosmopolitism, tradiționalism și modernism, baronul Brukenthal trebuie prezentat într-un context coerent.

A fost, vreme de 13 ani (1774-1787), guvernator al Transilvaniei (Magazin istoric, nr. 4/1978): un sas, om de încredere al Curții de la Viena și, sub raport confesional, primul luteran din seria guvernatorilor ardeleni. Pentru prima oară națiunea politică a sașilor – care a sprijinit de la început noua stăpânire habsburgică și a beneficiat de protecția acesteia – obținea numirea în fruntea Marelui Principat (ridicat la acest rang printr-un decret al Mariei Tereza din 2 noiembrie 1765) a unui membru al său.

Samuel Brukenthal (născut la 26 iulie 1721, la Nocrich, în județul Sibiu) este fiul Susannei von Heyendorff (familia Heyendorff era în 1696 deja înnobilită) și al judecătorului Michael Brekner, înnobilit în

1724 de Carol IV, tatăl Mariei Tereza. Loialitatea lui Brukenthal față de Maria Tereza va juca un rol important în viața lui.

Georg Soterius, renumitul erudit transilvănean, căsătorit cu

o soră a lui Brukenthal, îi oferă o educație gimnazială de elită, iar fratele lui Brukenthal, devenit bogat în urma căsătoriei cu Agnetha Brenner, îi mijlocește financiar, apoi, studiul în universități străine.

Obligat să-și reinventeze o identitate nobilă prin mecenat, proiecte culturale și arhitecturale, Brukenenthal își construiește în mod deliberat imaginea. Collecția, reședințele, ornamentele au grandoa-rea opulentă menită să fixeze statutul social al proprietarului. În Transilvania vremii administrația era o sursă de înalte titluri nobiliare sau chiar de noblete. Când funcționarul nu provenea dintr-o veche familie, aparatul birocratic îl putea răsplăti, dacă și eforturile lui erau pe măsură, tocmai cu ce îi lipsea: un grad nobiliar. Priceperea și meritele unui om în modul cum își servea țara puteau aduce, așadar, o noblete de funcție, asociată și apoi substituită celei de sânge. Ascensiunea socială se putea realiza nu numai prin naștere, ci și prin școală și merite personale.

Maria Tereza judecă eficiența

Este și cazul lui Samuel Brukenenthal, care obținuse titlul baronial tocmai datorită acestui tip de calități. Cu o eleganță de *dandy*, atribut eficient al conducătorului politic în perioade confuze, Brukenenthal impune prin ceea ce își construiește personal, o direcție clară de mișcare, un colț de viață filtrat prin temperament. El își însușește o aleasă cultură de societate, absorbind, totodată, entuziasmul lojelor masonice, adevărate rețele de relații în epocă. „Aux trois canons“ (La cele trei tunuri) și „Zur wahren Eintracht“ (Pentru adevărata armonie), din Viena, „Aux trois Globes“ (La

Sfântul Ieronim, pictură de Marinus von Reymerswaele (1495-1567)

cele trei globuri) și „St. Andreas zu den drei Kleeblättern“ (Sf. Andrei lângă cele trei frunze de trifoi), din Berlin, sunt lojele frecventate ori apropiate lui, lista masonilor cuprinzând pe: Thomas Flisch, Lucas von Hermannsfeld, Philipp Collignon, Johannes Christian Freiherr von Rall, Georg Banffy etc. La Universitatea din Halle, pepinieră pentru funcționarii Iluminismului, Samuel Brukenenthal percepe importanța exemplului personal, pragmatismul politic, deschiderea filosofică, obiceiul de a-ți construi un decor artistic și literar.

Iluminismul nu mai este o dogmă, ci un ansamblu de tehnici de maximă eficacitate. Conducătorii sunt, ori se cred, creatori. Mirajul filosofiei lui face ca o reușită administrativă concretă să poată fi imitată cu profit. În tipul de guvernare directă pe care Brukenenthal încearcă să-l impună, imediat după experiența germană, la Sibiu, adaptarea și improvizația sunt de primă importanță: „...dar la Sibiu era liniște, albine și porumbei“. Are acolo două centre închise într-un tradiționalism acut: familiile Klockner și Baussner. Aceste două familii

jocă un rol important în politica de căsătorie a lui Brukenenthal. Sora lui Simion von Baussner era frumoasă, bogată, obișnuită cu societatea, dar frivolă. Brukenenthal o preferă pe Sophia Klockner (1725-1782), fiica primarului Sibiului, care îi citea pe Voltaire și pe Rousseau și conducea princiar casa. Face însă greș față acestor medii excesiv de conservatoare și decide să plece la Viena. Nu are un palat al lui în capitala imperiului, locuiește tot

timpul la pensiunea „Zum Roten Apfel“ (La mărul roșu), dar ajunge unul dintre cei mai ascultați consilieri ai împăratesei, iar răsplata vine pe măsură: este numit guvernator al Transilvaniei.

Legăturile lui Brukenenthal cu Viena se desfășoară în câteva etape: cele trei călătorii la Curtea Mariei Tereza pentru câștigarea puterii, stabilitatea politică a lui Brukenenthal și implicit a Transilvaniei în timpul cancelarului Anton von Kaunitz (1753-1792) și lipsa de inspirație a lui Brukenenthal în timpul călătoriilor lui Iosif II în Transilvania (*Magazin istoric*, nr. 5/1978). Cele trei modalități de acceptare a lui Brukenenthal la Viena ilustrează, de fapt, schimbarea ideii de *toleranță* la Curte. În timpul Mariei Tereza reformele nu sunt judecate după intenții, ci după rezultatele lor, toleranța este optimistă, rațională, cu ornamente baroce: mercantilism, fiscalitate suplă, colonialism agrară, o politică igienică de asistență care dublează eficacitatea mașinării administrative. Kaunitz are sulețe, dar toleranța lui este limitată, iar Iosif II aduce un model de toleranță populist, de fapt o formă

nouă și subtilă de intoleranță. Agită un liberalism timid, rezultat al pragmatismului, și nu unul de principiu. Libertatea există încă, dar este o libertate extrem de controlată.

Cultivatorul de ananas

Maria Tereza și Kautitz găsesec, în administrație, remedii homeopatice. Homeopatia începea să devină o modă, pe care Brukenenthal o preia. Samuel Hahnemann, fondatorul homeopatiei, a fost între 1777-1779 primul custode al Bibliotecii Brukenenthal pentru politica socială. Iosif II tratează chirurgical vechile corpuri din posesiunile habsburgice, țara suportând rău dese operații.

Brukenenthal presimte și, asemenea elitei europene de la sfârșitul secolului XVIII, se apleacă spre mecenatul cultural. Om al barocului, este totuși allergic la

Împărăteasa Maria Tereza, lucrare de Martin Meytens (1695-1770)

excese, are încredere în echilibru, respectă cultul armoniei, al ordinii și cultivă o veritabilă fenomenologie a căii de mijloc. Problemele administrative, economice sunt reanimate în stil personal. Brukenenthal face parte dintre acei conducători creatori care în lipsa creației conferă conducerii prerogativele unei opere de creație. Latura excenetrică nu lipsește: în socotelile casei lui se descoperă un

personal neobișnuit, muzicieni, vânzătorul de fazani, *mademoiselle*. Dacă seratele muzicale, *Lesungskabinet* (cabinet de lectură), saloanele, luxul gastro-politicii Palatului rămân la nivelul de transplant înfăptuit cu bune intenții, cultivatorul modern de ananas, aloe, sparanghel, iubitorul „aleilor umbroase pline de deliciosul miros al orangeriei” și colecționarul pregătesc o modă. Serele sale sunt renumite. Ele atrag numeroși vizitatori curioși

dintre nobilii ardeleni și boierii din Țara Românească, aceștia din urmă doritori, în 1796-1797, să cumpere diferite fructe, cu deosebire ananas.

Atitudinea secolului XVIII a fost prin excelență una senzualistă și terestră, traducând într-un mod direct preferințele, nu idealurile, nu gusturile și nu tendințele. Preferințele și gusturile sunt rațiuni utilitare (utilul fiind parte fundamentală a moder-

„Când Ardealul ajunsese al împăratului austriac, de limbă germană, unde aiurea decât în Sibiu putea să se așeze guvernul cel nou și generalul care-l apăra? Orașul, care de mult nu mai avea însemnătatea lui veche negustorească, primi o viață nouă prin năvălirea mulțimii zurnăitoare a catanelor și ofșierimii, prin năpădirea atâtor și atâtor conțopiști sărăcăcioși, cari lucrau harnic din condeie la nesfârșitele movite ale protocolarelor și „concluserilor”, ale socotelilor pentru taxele de tot felul. Între puternicii cei noi, împodobiți cu titluri și ordine împărătești, se ridicară în lumina înaintărilor și „binevoitoarei favori” și unii dintre sași chiar. Conte de Brukenenthal întrecu, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, pe toți cei ce fuseseră până la dânsul în astfel de locuri de cinst, și nimeni dintre urmași nu-l putu atinge. *Grand seigneur*, „domn mare” după moda înhorbotată, împanglicată și pudrată a timpului său, el purtă pe stradele Sibiului trăsuri aurite ca pentru o măreață păpușă, el strânse din toată lumea tablouri, între care unele de maeștri, din Olanda și Franța, cumpără tot felul de vechituri și-mobilă ca la Paris palatul său din piață, care se înălța ca minunea mică și dragălașă a timpului nou în fața marii minuni decăzute a bisericii vechi, cu puternicul turn stăpânitor, cu ușile săpate în arcuituri rupte și încadrate în linii frumoase ca la clădirile lui Ștefan cel Mare, făcute de aceiași meșteri.

Apoi și această mărire de curte se duse unde zăceau măririle de muncă și de luptă. Casa ajunsese un muzeu cu odăile pustii noaptea, când strămoșii din cadre priveau la scânteierile zădarnice ale mobilelor aurite prin întunecul des al părăsirii. Stăpânirea absolutistă a austriacilor își făcu și ea vremea și se stinse.”

(N. Iorga, *Pagini alese*, Editura pentru literatură, 1965, vol. I)

nității europene). Societatea rezistentă la dezvoltare este înlocuită de societatea predispusă spre dezvoltare.

Totul devine marfă, inclusiv cultura, și totul trebuie organizat eficient, inclusiv viața. Se acordă o mare atenție problemelor profane. Palatul devine un fel de unealtă a barocului, comparabilă cu o mobilă de lux. Un lux care devine mai insistent, mai divers, mai vizibil. Cafeaua ca tonic face parte din arta de a prelungi viața. În Palat era procurată de la Virginia Caffehome din Londra ori de la o Wienerkaffehaus. Iar una dintre rețetele preferate ale Palatului te obligă să ajungi să vezi că nu există în această lume altă metafizică decât ciocolata.

Un proiect al modernității

Aceste produse rafinate sporesc confortul unei gastropolitice de tipul *Esskultur* (cultura banchetului) și au o pondere importantă în economia momentelor culinare ale zilei... Primul dejun, dejunul cu ceașcă, unde se serveau cafea, ciocolată și patiserie fină... al doilea dejun, dejunul cu furculiță, unde erau oferite aperitive, carne rece, salată, entremets-uri, adică dulce servit înainte de brânzeturi și fructe, ceai... *five o'clock tea*, mereu îmbogățit cu ciocolată caldă, și dineul pentru 14 persoane, cu meniul gândit și scris de baron, unde la impusa separare *post dinner* se ajungea iarăși la ceai, cafea, ciocolată...

Încântarea estetică și necesitatea structurală a unui astfel de

Salon de muzică

parcurs impuneau camere de reprezentare, dar și o preocupare pentru comoditate și confort fizic. Confortul din Palatul Brukenthal include: convenția (o măsută de scris, de joc, de ceai), eficiența (lumina filtrată, de miere, delicatul baroc adormit al Palatului), domesticitatea (elegantele servicii de porțelan ale Palatului), intimitatea (cititul unei cărți, o conversație printre florile grădinii de iarnă...). Acestul liber la colecții, muzeul, biblioteca, asociere reprezentând cele două surse pentru *savoir*, spiritul ornat cu artă engleză, accesul la senzualitatea ideii și o frivolă mondenitate nu sunt numai ingrediente pentru barocul adormit al modelului Brukenthal.

Deschiderea dosarului baroc, de fapt ultrabaroc, al baronului von Brukenthal ar explica într-o perioadă de declin politic demersul cultural al unui colecționar, care a funcționat între două extreme, asceză protestantă și lux baroc. Transparența, ironia, finețea îl apropie pe Brukenthal de proiectele modernității, atât de dragi sfârșitului de secol XVIII.

Influența este cert austriacă: *Gastrokultur* (gastronomia), *Gartenkultur* (cultura grădinilor), *Hochkultur* (cultura elitei). Atelierul lui Martin Meytens,

pictorul oficial al Curții de la Viena și rectorul Academiei de Artă, a generat, bare, singur această poziție? Ori istoria profesională de succes a fost nu numai vehicul pentru cariera politică, ci și substanța care a produs modelul?

Liberalismul lui John Locke ori

Thomas Hobbes, filosofii preferați ai baronului, grădinile ascunse și complicitatea alegerii gravurilor duct tentative lui Brukenthal spre un tot miraculos *...ein bewunderungswürdiges Ganze*. Ajutat în deliberare și în gust de autorii englezi, de lecturile din Kant și Diderot, Brukenthal este conștient de misiunea sociologică a gravurii, de faptul că ea reprezintă singurul enunț pictural repetabil, un mijloc exemplar de difuzare fără precedent.

Testamentul baronului Brukenthal (mort la 9 aprilie 1803) este de certă extracție iluministă: pe de o parte, ideea păstrării *in integrum*, iar pe de alta, ideea de a face ceva în beneficiul societății... Întreaga avere, aproape un milion de guldeni, și colecțiile aveau să treacă în posesia Gimmaziului evanghelic, respectiv a Bisericii evanghelice din Sibiu.

....După dispariția mea, prim-preotul bisericii evanghelice din oraș, împreună cu un mirean, membru al consistoriului, vor deveni co-directori și vor veghea ca totul să fie rânduit așa cum am dispus..."

În secolul XVIII în Palatul Brukenthal un personaj modern a conceput un model la fel de modern. ■

Primum la redacție

PORNIND DE LA MEMORIILE DOMNULUI MARIUS SALA

Prof. dr. doc. TATIANA SLAMA-CAZACU

Președinte de onoare al „International Society of Applied Psycholinguistics”,
Redactor șef al „International Journal of Psycholinguistics”

Am aflat, în decembrie 2004, despre publicarea, în Magazin istoric (aprilie-decembrie 2004), a amintirilor domnului Marius Sala (M.S.), Călătorind în viață cu Al. Rosetti, și le-am citit abia atunci. Mă voi referi, în cele ce urmează, la evocările privind al XIV-lea Congres Internațional al Lingviștilor (Berlin, 10-15 august, 1987, La capăt de drum, veșnic tânăr). Aș fi dorit să ignor referirile, din textul menționat, la Boris Cazacu (B.C.) și la mine, și să nu scriu cele ce urmează, atât din lipsă de timp, cât și, în acest caz, din cauza unei răscoliri stresante a trăirilor din acele zile, dar și din reținerea mea, în general, față de „luarea de atitudine” cu privire la multele momente tragice sau prilejuri pe care le-am resimțit ca „atacuri” implicite ori explicite. De această dată, însă, trebuie să o fac, din obligații morale față de memoria soțului meu, ca și pentru stabilirea unor realități din istoria noastră academică, dacă nu și din aceea personală.

Relatările din textul menționat sunt în *flagrantă neconcordanță* cu ceea ce s-a petrecut obiectiv, și anume, într-o împrejurare *trăită direct*, împreună cu soțul meu, în acele zile cu puțin premergătoare morții lui (duminică 23-luni 24 august 1987).

Foarte succint, expun câteva date contextuale absolut necesare. Eram invitată de către organizatori, dar nu participam la acest Congres ca delegat oficial. Profitam de acordarea pașaportului pentru alte două Congrese „din Vest”, unde eram invitată cu toate spezele suportate de acestea: Lund, Congresul de „Limbajul Copilului” (fusesem și Vicepreședintă a Asociației) și Kaşsel, „Congresul de Psiholingvistică” (eram Președintă de onoare, cu o expunere plenară, inaugurală etc.); de acolo, trecusem la Berlin-Est, unde închiriasem o

cameră particulară, pe durata Congresului.

La dus, trecând prin Berlin, mă ajutase, la schimbarea trenului, cu întrerupere, Bärbel

Ultima fotografie, Potsdam,
13 august 1987. Profesorul Boris Cazacu
și soția, Tatiana Slama-Cazacu

Teichtmeyer (Secretara științifică a Institutului de Lingvistică), iar Acad. Werner Bahner (W.B.) mă invitase la dejun, prilej cu care, răsând, i-am spus: „Acum mă *bifați*, nu mă mai invitați în cursul Congresului”. Mi s-a părut ciudat să aud că nu era „sigur dacă B.C. vine la Congres” (nu prima aprobarea plecării, întârzie, sau *intrigi*, cum pățisem și eu în 1977 – vezi mai jos?). A daug că W.B. ne cunoștea de mult, ne era bun prieten, ne întâlnisem nu de mult la Tokyo (vezi mai jos) și era membru al CIPL (trebuie să spun că, în 1968, C. Tagliavini dorise să-l propună pe B.C. în CIPL, iar nu pe Iorgu Iordan, însă B.C. nu a acceptat – eram de față –, din respect pentru I. Iordan; iar în 1977 fusesem informată, prin scrisoare, că se dorea alegerea mea în CIPL, însă nu mi s-a permis plecarea la Congres –

Viena —, unde a fost ales E. Vasiliu, care mersese acolo cu I. Jordan și Alexandru Rosetti).

În timpul Congresului de la Berlin (ne bucuram că, în mod excepțional, ni se permisesse să fim împreună la un Congres, dar ne și amuzam de situația în care eu nu puteam să-l vizitez la hotel!) mă întâlneam cu soțul meu la ședințe, în pauze, la recepțiile oferite (eu eram invitată, fără a plăti), la spectacol, la excursia aleasă de noi (Potsdam) și mă invita la restaurante. În una dintre primele zile, într-o pauză, mi-a spus, relativ încântat: „Sunt invitat de Bahner, la o masă oficială.“ Dar apoi, în altă pauză, a venit în întâmpinarea mea (părea destul de mâhnit, dar nu voia să-mi arate prea mult aceasta, știind că „puneam la inimă“ totul, chiar mai mult decât el): „Am primit alt mesaj, că nu mai sunt invitat la masa oficială, Sala fiind considerat «oficial», și că Bahner vrea să ne invite la altă masă, nu oficială, pe amândoi“, eu am replicat: „Dar nu e nevoie, pe mine m-a invitat“ (știa despre „bifare“). În cursul excursiei, la Potsdam, așezată pe o bancă, mi s-a confesat: „Congresul ăsta nu mi-a plăcut. Singurul avantaj [rețin cuvintele!] este că am fost la un Congres împreună cu tine.“ Ca să rădem, mi-a spus că Sala a rămas la Berlin, nu merge în nici o excursie, și atunci B.C. i-a zis: „A, rămâi ca să tragi sforile cu Malmberg.“ Iar M.S. (il imitase, ca mirat-încurcat): „Cum, cum, eu...!“ Adaug, ca fapt real față de comentariul d-lui M.S. (menționează și numele meu): *Da, B.C. a suferit, profund, acea ofensă (invitația revocată, negarea statutului de „oficial“ etc.)*, iar dacă „își sughea buza interioară“, menționând „sforile“, asta denota emoția,

stăpânirea revoltei. Căci B.C. fusese marginalizat în ultimii 15 ani, nu mai primise aviz de plecări în străinătate (bizar: doar în *acel an* i se permisesse aceasta, la Moscova și la Torino, ca membru în comitete internaționale, *invitat astfel de străini*). Nu puțini (doi francezi, un german și, la Tokyo, E. Coșeriu); credeau că suntem „arestați“, că aveam necazuri politice — căci B.C. nu putuse participa la ultimele două Congrese de Romanistică, iar Al. Rosetti (A.I.R.), probabil manipulat pentru „stricarea relațiilor“, cum se obișnuia, începuse să nu-l mai agreeze, fapt de asemenea relatat de cel puțin doi lingviști francezi. Totuși, chiar dacă A.I.R. l-a declarat pe B.C. „neoficial“, o datorie de onoare a d-lui M.S. ar fi fost să *nege aceasta* și să nu își aroge acest statut — la *acel Congres în orice caz*.

Cunoscut ca romanist, dl. M.S., nu participase la nici un Congres de Lingvistică (afară de cel de la București 1967), nu fusese

Al. Rosetti și Boris Cazacu în fața Centrului de Fonetica și Dialectologie (sfârșitul anilor '60)

„invitat“ propriu-zis, nu ținuse vreun raport plenar etc.

La Congresul 1987 veniseră deci, ca „delegați oficiali“ (în calitate de membri ai Academiei, cu spezele suportate integral de această instituție), acad. A.I.R. și m.c. (membru corespondent), prof. B.C. *Nu erau „trimiși oficiali“ la Congres*, dar beneficiau de „săptămâni“ în cadrul „Acordului cultural“ între Academii (din țările socialiste) cercetătorii de la Institutul de Lingvistică al Academiei: d-nele Mioara Avram și Oana Vintilă-Rădulescu și dl. M.S. Așa cum relatează însuși dl. M.S., d-sa nu avea „aprobarea“ oficială de a fi ales în CIPL, necum de a fi candidat (pe lângă că este inexact, se și contrazice flagrant — p. 79): „eu eram reprezentantul României în Adunarea Generală a CIPL“ și, „[relativ la alegere] *n-aveam* avizul de partid (în acea vreme, *reprezentarea României trebuia să aibă aprobarea prealabilă a Cabinetului 2*, adică a Elenei Ceaușescu“. Însă cunoscându-l pe B. Malmberg, mai ales de când fusese într-un stagiu la Lund, iar acesta simpatizându-l, el l-a propus pentru alegerea în CIPL, deoarece, totodată, A.I.R. l-a declarat „delegat oficial“ (așa mi s-a „scuzat“ și W.B.). Astfel, a fost preferat directorului Institutului de Lingvistică de la Budapesta, foarte distinsul lingvist J. Hermann, care, spune dl. M.S., nu i-a obiectat nimic — și recunosc stilul lui J. Hermann, pe care-l cunoșteam de mult — dar... nu l-a mai invitat să conferențieze la Budapesta (*op.cit.*, p. 81).

Nu pot ascunde faptul că această alegere (urmată de lipsa, temută oarecum, a dificultăților în țară — fiindcă nu

avusese aprobările „necesare”, de nici un fel, p. 82) a fost, chiar la Congres, în cercuri restrânse, prezentată ca un „succes față de un maghiar” (a spus-o *sotto voce* chiar generosul, deloc șovinul, A.I.R.). Dacă însuși W.B. fusese invitat în eroare de A.I.R. (dar implicit de M.S.), care l-a prezentat ca „oficial” pe dl. M.S. (adaug: *nu pe B.C.* și pe el însuși – în fond „trimișii de Academie”, ca membri ai acesteia, *pentru Congres*, implicit pentru CIPL), dl. M.S. știa bine că venise ca orice cercetător al unui Institut al Academiei, „în Acord cultural” cu spezele plătite de țară-gazdă. Am fost și eu în asemenea situații și cunosc reglementările „acordurilor”: dl. M.S. știa că el însuși *nu* era trimis „oficial”.

Relativ, la masa la care Rosetti nu fusese invitat” [deși delegat oficial, ca și B.C.], „ca a avut loc în absența lui Boris Cazacu” [pe A.I.R., declară dl. M.S., nu voise W.B. să-l invite pentru că „[...]” nu aude prea bine (p. 79), dar pe B.C., spune tot dl. M.S., voise să-l invite (pp. 79, 80). Relatarea este destul de confuză – inclusiv în privința cronologiei – contradictorie și eliptică și în contradicție flagrantă cu cele relatate mie de B.C. Dl. M.S. spune că l-a căutat pe Boris Cazacu „până seara târziu [...]” probabil că era invitat de cineva cu doamna Tatiana Slama-Cazacu [fals!], negăsindu-l, s-a sfătuit cu M. Avram, „să-i las un bilet în care să povestesc cele spuse de Bahner”, iar B.C. „mi-a spus că n-a găsit biletul [...]” și că pot să-i transmit lui Bahner că nu poate veni la masă [...] (voia să fie cu Bahner într-o altă zi, la o masă la care să fie invitată și doamna”.

B.C. a revenit în țară cu toți ceilalți, cu avionul (eu veneam cu trenul, oprindu-mă la Viena pentru o documentare la „Nazional Bibliothek” – ce rare ocazii aveam!). A fost internat (împotriva voinței sale, dată în scris), deoarece nu era mai rău (avea o cardiopatie) decât de obicei, la „Elias”, de N. Saramandu, care l-a abandonat acolo, plecând din București fără să anunțe pe nimeni (Academia) de această internare în absența mea (nu știam nimic, la telefon fusese, în 17 august, vesel). Nu se simțise rău la Berlin, dar (ca orice român, dacă avea „ocazia”, în străinătate, se duse pentru o mică rană de varice, la „Charité”, iar tot de acolo, „dacă va fi nevoie” – luase un baston. Nu l-a purtat la Congres, cum spune dl. M.S. – ultima fotografie făcută de prof. M. Țenchea – ne arată, la „Sans souci”, fără baston!). Dar, dacă dl. M.S. îl socotea bolnav, de ce, la sosirea la Aeroport, unde-i aștepta o mașină nu i-a cedat dl. M.S. locul și l-a lăsat să vină acasă cu autobuzul? (Mi-a spus asta, măhnit-ironic,

Boris Cazacu la Predeal, în 1972

cum obișnuia, când i-am telefonat de la Berlin.)

Vineri, fuseseră, știam, alegerile pentru CIPL, iar sâmbătă, 15 august, era încheierea Congresului. La sfârșit, în centrul Aulei, mulți participanți își luau bun rămas de la W.B. (care, menționez, era „per tu” cu B.C.). Nu mai știu dacă era singur sau cu soția (cu care, de asemenea, eram în relații de prietenie veche, dar cred că era de față, căci apoi mi-a spus ceva, ca scuza; eu însă eram singură. I-am spus lui W.B. (evident, vorbeam românește): „Domnule Bahner, cum ați putut să-i aduceți asemenea ofensă lui Boris? [mă asculta, încurcat] – să revocați invitația la masa oficială! Era delegat, oficial, venit prin Academie, ca membru al Academiei”. Fâstâcit [acest cuvânt mi l-am spus chiar atunci], W.B. a îngăimat: „Dar – așa a spus Rosetti! – că Sala este delegat oficial.” „Și era o delegație scrisă? Știți, așa mi-ați spus, la Tokyo, că era nevoie, doar ca să asist, și totuși, eram acolo în altă poziție, invitată ca raportor plenar, și singura din România, și profesor la Universitate, și cunoscută de tot CIPL!” A rămas perplex, ne-am despărțit însă prietenește, nu l-am revăzut, dar cred că a fost foarte afectat și el de moartea lui Boris Cazacu.

Aceasta este realitatea, aceasta este Istoria și – neputând scrie despre atâtea fapte importante, tragice, în contextul unei întregi țări și prin tot ce a trăit această țară timp de o jumătate de secol –, ar fi trebuit să dau mai mare extindere unor fapte semnificative, constituind un „moment istoric” și care explică, totodată, și momentele ulterioare sau actuale. ■

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Primăvară bucureșteană în urmă cu cinci decenii. Era postul Sfințelor Paște, deși oficial Nașterea Domnului nu era sărbătorită.

La 5 aprilie 1955, Alexandru Drăghici, Ministrul Afacerilor Interne, ordona ca 19 călugări de la schitul Sihăstria să fie arestați de Direcția Regională M.A.I. Bârlad și „să fie depuși la penitenciar”. Alți 20 erau dați în urmărire (Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, vol. I, 2001).

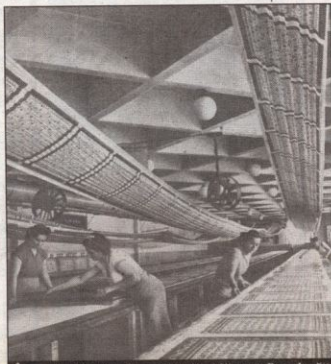
Astfel de fapte, și multe altele, nu ajungeau la cititorii ziarelor din 1955.

Din istoria neconsemnată în ziarele din urmă cu cinci decenii face parte și existența în clandestinitate a preoților greco-catolici. Unul dintre credincioșii acestei Biserici, avocatul dr. Vasile Marcu, își amintește: „În timpul prigoanei Bisericii noastre în capitala țării preoții greco-catolici au desfășurat o intensă activitate spirituală, în condiții asemănătoare cu perioada primilor creștini. Încă din 1954 un grup de preoți și călugărițe greco-catolice, eliberați din închisoare, se organizau în comunități creștine – pe grupuri de trei-patru persoane – pentru celebrarea liturgiilor și pfericarea credinței. Grupul de autori ai Sfintei Euharistii s-a lărgit mult, ceea ce nu putea să scape organelor represive.”

În acei ani, în București se aflau refugiați „numeroși preoți și credincioși greco-catolici. Ei ocupau diferite servicii ca muncitori necalificați, dar cu satisfacția faptului de a celebra Sfintele Liturghii în locuri ascunse.” Unul dintre aceștia, părintele A. Ciungan, se stabilise la o soră. Dr. Marcu l-a contactat „pentru a boteza un nou-născut – strănepot al P.S. Vasile Cristea, episcop la Roma. Actul de botez nu putea fi eliberat de preoți în clandestinitate, ci se elibera o dovadă că noul-născut a fost botezat în religia greco-catolică. În cazul respectiv, dovada a servit la eliberarea unui act oficial, după ce a emigrat cu părinții în Apus” (Dr. Vasile Marcu, *Drama Bisericii Române Unite cu Roma, greco-catolică*, 1997).

Rânduri amare așternea „marți 22 martie 1955” cărturarul Onisifor Ghibu (1883-1972). Se afla la Sibiu, după ani de privațiuni și neliniște. Fusesse „epurat”

în 1948 din Academia Română al cărei membru corespondent era din 1919 (a fost repus în drepturi la 3 iulie 1990). La 22 martie – nota el – se împlinesc „10 ani de la arestarea mea de către „Poliția Poporului” din Sibiu. Povestea îmi apare acum ca un coșmar revoltător. Cum a fost posibilă o ticăloșie ca aceea și cum au fost posibile miile, zecile și sutele de mii de ticăloșii care au urmat după aceea? Sub unguri n-am fost arestat înainte de 1914, deși ei ar

În secția Imprimerie a fabricii „Mătasea Populară”

fi putut justifica ușor o astfel de manevră împotriva mea; în cele 22 de luni petrecute în vâltoarea revoluției rusești din 1917, n-am avut aproape nimic de suferit, arestările mele la Chișinău, în ianuarie 1918, au fost de durată minimă. A trebuit să fiu arestat în România, de către români, denunțat de către colegi și elevi (?) de-ai mei, români și ei. Și păzit, la Sibiu, apoi la Caracal, tot de români, după uriașe garduri de sârmă ghimpată, în cabane pline de ploșnițe.

Au trecut – încheie autorul – de atunci zece ani. Ce a ajuns în acest interval de timp țara noastră, nația noastră, comunitatea?

Să încerc a răspunde la aceste întrebări? Ar fi ceva ce ar depăși opera lui Dante. Pun mai bine punct. Și puncte...“ (Onisifor Ghibu, *Pagini de jurnal*, vol. I, București, 1996).

Din cronică politică a acestor luni. La 7 martie, Prezidiul Marii Adunări Naționale, la propunerea Consiliului de Miniștri al R.P.R., decretează: „Starea de război declarată Germaniei de către România la 24 august 1944 încetează. Încetarea stării de război cu Germania – se arată în decretul semnat de P. Groza, președinte, și A. Bunaciu, secretar, ai Prezidiului M.A.N. – nu afectează drepturile și obligațiile reciproce ale României și Germaniei rezultând din acordurile internaționale în vigoare.“

Decizia României se încadra în ansamblul măsurilor preconizate de U.R.S.S. privind destina-

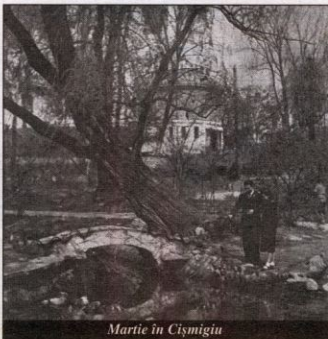

„Artiștii noștri învață“, serie Flacăra, prezentând un grup de actori (Niki Atanasiu, Dina Cocea, Tudor Popa, Liviu Ciulei ș.a.), care „discută în cadrul seminarului teoretic de estetică marxist-leninistă de la Cabinetul de partid al Comitetului orășenesc P.M.R. București“

Biroul Consiliului Mondial al Păcii, a fost primit și aprobat cu o uriașă însuflețire de către masele largi ale poporului nostru“. Până la acea dată, apelul fusese semnat de 10.368.222 cetățeni români.

Prin Hotărâre a Consiliului de Miniștri, începând cu 25 aprilie, se reduc prețurile cu amănuntul la o serie de produse alimentare (între 15 și 25%), îmbrăcăminte (4-30%), obiecte de uz gospodăresc (5-10%). Începând cu 1 mai, prețurile de intrare la cinematografe se diminuează cu 12%, iar la spectacole artistice (teatre, concerte ș.a.) cu 10%. Un bilet la teatru costa, până atunci, între 3 și 12 lei, iar la cinematograful între 1,50 și 4 lei. (*Magazin istoric*, nr. 2/2005).

Ca un fapt publicistic deosebit, pe lângă numărul curent, *Scânteia* scoate la 23 aprilie și o *Ediție specială*, de două pagini, cu textul Hotărârii. Celelalte ziare o vor

Martie în Cismigiu

publica în edițiile de luni, 25 aprilie.

Se stinge din viață la 5 martie Hortensia Papadat-Bengescu (n. 1876) care, „prin opera sa – se menționează în necrologul publicat de Uniunea Scriitorilor – a adus o masivă contribuție în câmpul literaturii noastre”. Grav bolnavă, scriitoarea și-a petrecut ultimii ani de viață în privațiuni, atinsă de o boală psihică, uitată de mulți dintre admiratorii de odinioară.

Peste ani, Eugenia Tudor-Anton, care avea să îngrijească ediția critică a operei prozatoarei, comenta: „În anul 1965, am văzut de mai multe ori, pe o stradă din spatele magazinului Cocor (o stradă care nu mai există) într-o casă veche, cu o intrare urâtă de han, odaia unde și-a petrecut ultimii ani Hortensia Papadat-Bengescu. O odaie spațioasă, în care se aflau un divan lat, acoperit cu un covor de preț și alte mobile vechi: o masă rotundă cu două scaune stil, aurite, un fotoliu, într-un colț o comodă. Cam atât, dacă-mi amintesc bine, în casa (de atunci) a doamnei Elena Stamatiadi – fiica cea mică a scriitoarei. O odaie austeră, nepriemitoare. Am găsit mare ospitalitate și bunăvoință din partea aceleia care moștenise sute de fotografii în numeroase albume și neprețuite pagini de manuscris, caiete de însemnări etc.” (Eugenia Tudor-Anton, *Hortensia Papadat-Bengescu, marea europeană*, 2001).

In Reportaj din anul 2222, Radu Nor și I.M. Ștefan anunță, în serial, în *Informația Bucureștiului*: „dictafonul, un aparat care transformă cuvintele rostite în slove scrise”; acoperiș de sta-

dion „dintr-o masă plastică, perfect transparentă, incasabilă și extrem de flexibilă”, care poate fi „strâns în rulouri” pe timp frumos și desfășurat când sunt intemperii; „trotuare rulante”; „aparate portative de televiziune”.

Un personaj legendar în spatele cortinei Teatrului Național: moș Matache Zamfir, cortinierul, cel care, de 35 ani, mănuieste cortina primei

scene a țării. „Nu-i de loc ușor să lași cortina – notează T. Caranfil în *Informația Bucureștiului* din 1 aprilie. Trebuie să simți momentul. Să simți – asta-i cuvântul. Să simți după răsuflarea sălii că în clipa asta și nu cu o clipă mai târziu, ci tocmai în clipa asta, trebuie să închizi încet copertile de pluș ale scenei. Iar moș Matache trăiește intens cu actorii fiecare final al piesei.”

Cotidiene. În Gara de Nord se instalează în holurile caselor de bilete 10 panouri cu prețul tuturor călătoriilor. Pe strada Doamnei se deschide magazinul „Trei Ursuleți” (acum un restaurant cu specific național). Gospodinele din Cartierul Vatra Luminoasă organizează clăci pentru confecționarea de îmbrăcăminte pentru micuții internați la casele de copii.

Se încheie lucrările de construcție a etajului IV din noul pavilion al Maternității „Polizu”, cu 30 paturi. La atelierul de utilaje al Direcției Generale a Conservelor din Ministerul Industriei Alimentare, inginerii Eduard Tomasiu

și Pincas Gronic construiesc prima mașină românească de umplut borcane și cutii de mazăre. În anul precedent ing. Pincas a fabricat și prima mașină autohtonă de curățat păstăi de fasole (60 kg pe oră, în timp ce o muncitoare realizează doar 30 kg).

Debarcaderul lacului din Cișmigiu pri-

Primul autobuz construit în Atelierele I.T.B. pleacă în cursă

mește 38 bărci noi (din cele 60 cu care va fi dotat); plimbările cu barca încep la 3 aprilie. Pentru primăvara 1955, Capitala se împodobește cu 34.000 arbori, 54.000 arbuști, 1.200 conifere, 45.000 trandafiri, 100.000 bulbi de flori, 27.000 „plante vivace”, 14.500 plante agățătoare. Parcurile vor fi dotate cu 1.000 bănci noi.

La numărul de telefon 7.19.10 se pot transmite „telegrame telefonate; în medie sunt 300 comenzi zilnic”. Se lucrează la reamenajarea „vechiului parc din spatele fostului palat regesc”, scrie *Informația Bucureștiului* din 7 aprilie. Este înlăturat fostul zid înalt de 2 metri, croindu-se „patru intrări dinspre Calea Victoriei, dinspre capul liniei 6 de tramvai, dinspre străzile 13 Decembrie și Lutherană”. Este vorba de perimetrul în care se află acum Sala Palatului. Aici se aflase aripa nouă a Palatului regal, distrusă de bombardamentele germane din 24 august 1944.

La 14 aprilie, magazinele bucureștene pun în vânzare primele 150 de „ceasornice deșteptătoare românești” produse de Întreprinderea de Apometre și Turnătorie.

Bucureștii se pregătesc pentru 1 Mai. Pe străzi, anunță *Informația...* din 29 aprilie, vor fi 38 chioșcuri ale O.C.L. Produce Industriale, 24 ale U.C.E.C.O.M. și 23 Librăria Noastră. „Numai în chioșcurile U.C.E.C.O.M.-ului se vor desface 15.000 prăjituri, 3.500 pungi celofan cu bomboane și biscuiți, 4.000 kg nuga ș.a.” Unitățile de alimentație publică primesc spre

Pregătiri pentru un nou concurs la Lotul Național de ciclism
(foto A. Mihailopol)

vânzare 15 tone produse zaharoase, 2 tone biscuiți, 10 tone portocale, 150.000 batoane înghețată, 15.000 kg crem-vurști, 2.000 kg șuncă, 10.000 kg rahat ș.a.

Sportive. Un nou succes al echipei feminine a R.P.R. de tenis de masă. Angelica Rozeanu și Ella Zeller câștigă campionatul mondial la dublu femei (cupa „Corbillon”) în competiția desfășurată la

Utrecht (Olanda), învingând cu 3-2 echipa Angliei.

În aceeași competiție, Angelica Rozeanu obține pentru a șasea oară titlul de campioană mondială la simplu femei.

La 6 martie, anunță *Informația Bucureștiului*, „13 colective vor lua startul la cea mai pasionantă luptă pentru titlul de campion al Republicii Populare Române de fotbal pe anul 1955”. În noul sezon „spectatorii vor întâlni un eveniment nou: echipele de tineret, rezervorul de cadre al primelor echipe. Juniorii vor disputa paralel campionatul lor”.

Dacă jucătorii mai pot greși, spectatorii din tribune, scrie ziarul amintit, „n-au însă nici un

motiv să greșescă, vociferând și apostrofând jucătorii și arbitrii ale căror abateri vor primi sancțiuni din partea forurilor respective. Stadionul trebuie să poarte pecetea luptei sportive drepte și așa cum tonul face muzica, spectatorii creează atmosfera sportivă care se transmite pe teren”. ■

Cadru din filmul Și Ilie face sport,
cu Aurelia Sorescu și Mircea Crișan

**Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ**

Erout acestui articol și imagini din câteva bătălii în care s-a ilustrat

DAVOUT, ÎNTÂIUL MAREȘAL

ALEXANDRU ȘTEFĂNESCU

Născut la 10 mai 1770, în localitatea franceză Annoux, din provincia Yonne, viitorul cavalier Louis-Nicolas d'Avout a văzut lumina zilei într-o familie nobilă, cu renume (sora sa devenind, peste ani, soția contelui de Beaumont, primul paj al regelui Ludovic XVI), dar sărăcită cu trecerea timpului. În 1785, tânărul s-a înscris la Școala Militară din Paris (și nu la cea din Brienne, după cum susțin unii istorici, pentru a-i justifica prietenia cu Napoleon), pe care, trei ani mai târziu, a absolvit-o, devenind sublocotenent în cadrul regimentului de cavalerie din Champagne.

Spre amărăciunea unchiului său, maior în același regiment, Louis-Nicolas, indiferent la viața de petreceri a colegilor, s-a consacrat studiului: „Nepotul meu nu va face nimic, nu va fi niciodată un bun militar. În loc să lucreze la teoria sa, el se ocupă de Montaigne, Rousseau și de alți farsori.”

A venit însă și anul revoluționar 1789, când d'Avout, aflat în garnizoană la Hesdin, a îmbrățișat cu ardoare noile idei, manifestându-și deschis fidelitatea față de libertate. În timpul unui banchet dat în cinstea unui regiment aflat în trecere,

când un ofițer nobil a propus un toast „pe care toți îl avem în inimă, deși în aceste timpuri de libertate nu ne permitem să-l ținem – și sunt încântat că nu sunt printre noi ticăloși care să propună un altul –, în sănătatea regelui!”, tânărul și înflăcăratul

Louis-Nicolas a replicat sec: „Eu sunt, domnilor, ticălosul de care vorbea domnul. În sănătatea națiunii!” Acuzat că a instigat soldații la revoltă, la scurt timp după această întâmplare a părăsit regimentul, revenind, în 1790, în provincia natală.

Prietenul polonezilor

Acasă a început să corespundă intens cu celebrul revoluționar Camille Desmoulin, punându-și în practică ideile prin organizarea batalioanelor de voluntari locali. În cadrul celui de-al treilea batalion de voluntari a fost ales locotenent-colonel (1791), cu acest grad luptând în apărarea Franței revoluționare, în rândurile Armatei de Nord. Conducătorii săi – fie că a fost vorba de Lafayette, de Kilmaine, Custine sau Dumouriez, i-au remarcat, în special, curajul, trăsătură de caracter care l-a și determinat să-l înfrunte pe ultimul dintre aceștia, ce-și trădase camarazii. Fapta aceasta i-a adus și titlul de general la doar 27 ani. Anul 1793 nu a însemnat numai răsplată, ci și pedeapsă. Căci, din cauza originii sale nobile, la 29 august a fost exclus din armată. Un an mai târziu, în septembrie 1794, a fost reînscris în rândurile Armatei de Moselle, participând apoi la asediul Luxemburgului. Iar în 1797 s-a evidențiat din nou, de astă dată, în Armata Rinului, unde a și legat o strânsă prietenie cu Desaix, dar a și cunoscut prizonieratul la Mannheim. Tot acum, renunțând la particula nobiliară, numele său devenea Davout. Eliberat pe cuvânt de onoare, s-a întors acasă, pentru a se dedica studiului artei militare.

Însă nu pentru prea mult timp. Căci, la propunerea lui Desaix, Davout s-a imbarcat pentru Egipt, în faimoasa, dar și riscantă expediție sub comanda generalului Bonaparte. Dând din nou dovadă de o tenacitate și un curaj deosebit, reușea să ocupe sudul țării,

jucând un rol important în zdrobirea armatei otomane la Abukir (25 iulie 1799). După plecarea lui Napoleon, trupele franceze, izolate, au acceptat capitularea rușinoasă de la Cairo. Protestând vehement împotriva acestui act și refuzând să-l semneze, Davout, alături de prietenul său Desaix, s-a imbarcat pentru Franța. Dar, capturat de englezi, a ajuns acasă de-abia în 1800. Două luni mai târziu, a fost avansat general de divizie în Armata de Italia, a cărei cavalerie a comandat-o în campania de iarnă a celui an.

Devenit prim-consul, Bonaparte nu-și uitase soldatul, pe care l-a rechemat la Paris, pentru a-l numi inspector general al cavaleriei (24 iunie 1801). A urmat căsătoria acestuia cu sora generalului Leclerc, Aimée, devenind astfel cumnat al Paulinei, sora lui Napoleon, dar și o nouă avansare: comandant-șef al grenadierilor Gărzii Consu-

lare (28 noiembrie 1801), unitatea de elită a armatei franceze. Încrederea de care se bucura era atât de mare, încât, pregătind debarcarea în Anglia, Napoleon i-a încredințat comanda aripii drepte (Corpul III armată) a uriașului dispozitiv ce trebuia să ia cu asalt insula.

Crearea imperiului i-a adus și avansarea la gradul de mareșal (18 mai 1804) – era cel mai tânăr posesor al însemnelor Franței imperiale –, dar și intrarea în viața politică, prin prezidarea alegerilor din provincia sa natală.

Formarea celei de-a treia coaliții contra Franței i-a dat din nou ocazia lui Davout să se remarce ca militar. La comanda Corpului III armată a devenit, după cum l-au numit mulți istorici ai perioadei, cel mai bun locotenent al împăratului. Oricum, dincolo de laude, acel aristocrat rece, cu o figură interesantă, o ținută sigură și o voce puternică, celebru pentru disciplina strictă, rigoarea în serviciu, dar și pentru grija pe care o acorda soldaților, își dovedise curajul, bravând de câte ori situația o cerea, îmbinând în executarea ordinelor un real talent de manevrier cu precizia deosebită.

În timpul campaniei din 1805, au ieșit la iveală și calitățile sale de strateg. Mai ales prin participarea la manevra de încercuire de la Ulm și la faimoasa bătălie de la Austerlitz, unde, după un marș forțat în care a parcurs 144 km în 36 de ore, corpul său de armată a luptat o zi întreagă în cea mai expusă zonă a frontului, respingând cu succes atacul principal al unui inamic superior numeric și contribuind astfel la obținerea celei mai cunoscute victorii a lui Bonaparte.

Camille Desmoulin

Anul următor l-a găsit în Prusia, la comanda aceleiași corp de armată. Executând ordinul împăratului de a tăia retragerea trupelor prusace, s-a pomenit angajat în luptă cu grosul inamicului, în frunte cu regele Friedrich-Wilhelm și mareșalul Brunswick. Era celebra confruntare de la Auerstadt. În amintirea victoriei, a primit titlul de duce de Auerstadt, Corpului III armată revenindu-i onoarea de a intra primul în Berlin.

Veșnic atașat de idealurile naționale, a profitat de șederea la Paris pentru a-i încuraja pe liberalii polonezi, iar, după luptele de la Eylau și Friedland (1807), unde a fost din nou în centrul acțiunii, a devenit guvernator al Ducatului Varșoviei, cel mai îndepărtat și expus punct al Imperiului.

Suspectat că vrea o coroană

Caracterul dur, ca și înclinația spre exactitate și corectitudine i-au adus și numeroși dușmani, iscând, nu de puține ori, dispute aprige chiar cu Napoleon. Căci împăratul, gelos mai ales pe victoria de la Auerstadt, l-a suspectat continuu că vrea să obțină coroana Poloniei. „Ei bine, doamnă mareșal, nu ați dori să deveniți regina Poloniei?“, a întrebat-o pe soția acestuia. „Eu nu doresc decât ce dorește mareșalul, iar el ține mai mult să rămână francez, decât să devină regele vreunei țări“ – i-a replicat ea prompt. De altfel,

Davout l-a prezentat mereu pe prințul Poniatowski, în corespondența sa cu împăratul, drept singurul candidat posibil pentru ocuparea tronului polon. Oricum, aceste suspiciuni l-au determinat să renunțe la postul de guvernator.

Războiul cu Austria din 1809 a reprezentat un nou prilej pentru demonstrarea calităților de strateg. Când armata rivală, condusă de arhiducele Carol, a atacat trupele franceze încă neorganizate, pentru a-și ajuta comandantul în „cea mai îndrăzneală și mai savantă“ manevră, cum a rămas în istorie, Davout, aflat ca de obicei în cel mai amenințat punct al frontului, a rezistat trei zile la Eckmühl, în ciuda atacurilor repetate ale inamicului, mult superior numeric. Două luni mai târziu, în cele două zile dramatice de la Wagram (5-6 iulie 1809), tot el învăluia aripa stângă a inamicului.

După pacea de la Viena, mareșalul a preluat din nou postul de guvernator al Poloniei, iar din ianuarie 1810 a devenit comandant al armatei din Germania, având ca principală misiune menținerea

blocadei continentale în zonă. Venise timpul punerii în practică a talentului său organizatoric, căci împăratul, pregătindu-se pentru campania din Rusia, i-a ordonat să echi-peze o armată de circa 600.000 oameni, cifră uriașă pentru epocă. Davout s-a achitat din nou de datorie. În vara lui 1812 drumul spre Rusia era deschis.

În fruntea Corpului I armată, într-o campanie pe care de astă dată nu o încurajase, a obținut victoria de la Moghiliiov (23 iulie 1812); a ocupat Smolenskul (17 august 1812), ducând greul luptei de la Borodino (7 septembrie 1812), unde a și fost rănit. Ca întotdeauna, și în timpul dureroasei retrageri din Rusia a dat dovadă de aceeași energie, dar și de înțelegeră, încălcându-și strictele principii și permițându-le soldaților să-și umple căruțele cu pradă de război.

Campania nefastă a anului 1813 l-a găsit la vechiul său cartier general din Hamburg, cu misiunea de a pedepsi orașele hanseatice ce refuzau aplicarea blocadei. Acolo a fost asediat de către trupele rusești ale lui Benningsen, numărând 80.000 de oameni. Cu sânge

rece, Davout a organizat apărarea fortăreței, luând ostatici dintre notabili orașului, expulzând un număr mare de locuitori, chiar executându-i pe câțiva anti-francezi, demolând, din considerente militare, o parte a urbei și rechi-ziționând bunuri și alimente necesare trupelor. A capitulat abia la 5 mai 1814, după un asediu me-

Napoleon, alături de prințul Poniatowski

morabil și doar după primirea ordinului expres al noului conducător al Franței, Ludovic XVIII. Practic, trupele sale neînvinse constituiau ultima armată napoleoniană în stare de luptă.

Reîntors în patrie, viteazul mareșal, destituit imediat de rege, s-a retras la moșia din Sauvigny-sur-Orge, unde a redactat un memoriu plin de demnitate, justificându-și acțiunile în fața numeroșilor calomniatori. Debarcarea lui Napoleon în Franța, de la sine înțeles, i-a adus o imensă bucurie. În ultimul an al primului imperiu, Bonaparte a apelat din nou la serviciile sale, pentru a-i organiza și echipa armata. Misiune aproape imposibilă pentru noul ministru de Război, deoarece resursele militare ale țării erau secătuite. Dar geniul lui Davout s-a manifestat și de această dată, în mai puțin de două luni mareșalul strângând 150.000 de soldați, gata să înfrunte un dușman de patru ori mai numeros.

Un om al convingerilor și al onoarei

În vederea preconizatei campanii din Belgia, Davout a cerut comanda aripii drepte; dar împăratul a preferat să se dispenseze de cel mai bun manevrier al său, doar pentru că acesta mărturisise deschis că nu mai are încredere în imperiu. Greșeală fatală, căci imprecizia și lipsa de concepție a comandanților francezi nu au putut fi suplinite prin vitejie, conducând astfel la eșecul campaniei. Ministrul era încă încrezător în vitalitatea națiunii: „Nimic nu-i pierdut, însă trebuie măsuri energice!”

Fouché, omul care s-a orientat
cu mare rapiditate

În aceste condiții, a propus dizolvarea Camerelor, preluând comanda apărării Parisului (24 iunie 1815). Împăratul, vizibil demoralizat, a reacționat încet, încercând să rămână suveran în limitele constituției. Fouché, ministrul de Interne, s-a dovedit însă și mai rapid, convocând de urgență Camera ultra-monarhistă, care, declarându-se în ședință permanentă, a numit un guvern provizoriu și a obținut, la 22 iunie 1815, abdicarea împăratului. Pentru a-l feri de diverse influențe, Davout i-a cerut acestuia să se retragă la Malmaison.

Mulți dintre autorii care și-au închinat studiile perioadei și personalității lui Napoleon, bazându-se pe *Memoriile* lui Fleury de Cahboulon (printre care îi putem include și pe cei mai cunoscuți la noi: Gh. Eminescu sau A. Castelot), i-au reproșat lui Davout ingratitudea pe care, consideră ei, o denota gestul său, ca și unele jigniri aduse împăratului în acele tulburi momente. La Biblioteca din Sens (Franța) se găsește un exemplar al acestor memorii, pe care Napoleon însuși și-a făcut unele însemnări, în timp ce se afla pe

Sfânta Elena, exemplarul fiind donat de către valetul împăratului, Saint-Denis. Referitor la pasajul ce pomenea injuriile lui Davout, Napoleon a notat sec: „Câtă nedreptate!”

Ultimele acțiuni militare ale mareșalului s-au consumat în jurul Parisului asediat. Pentru a dovedi că Franța nu fusese încă îngenunchată, a atacat cu puținele trupe aflate la dispoziție, distrugând mai multe regimente prusiene, cantonate între Vetricres și Versailles. Prea lucid pentru a nu aprecia adevărata situație (capitala și cele trei milioane de locuitori bombardați, un inamic mult prea numeros, cauza imperială pierdută), Davout a semnat Convenția de la Saint-Cloud (3 iulie 1815), retrăgându-și armata la sud de Loara, dar luând cu el și colecțiile de planuri și desene topografice ale Muzeului Artileriei, atât de necesare ocupanților. La 6 iulie, începea negocierea cu reprezentanții Casei de Bourbon, pentru predarea trupelor, de care cu greu s-a despărțit șapte zile mai târziu. A avut însă curajul să se întoarcă la Paris, pentru a-l apăra pe mareșalul Ney, acuzat de trădare (*Magazin istoric*, nr. 1/1969, 8/2003), dar și pentru a cere ministrului de Război ca, în locul generalilor săi, trecuți pe listele proscrisilor, să apară numele său.

Exilat la Louviers, cu titlurile și privilegiile suspendate, Davout a fost repus în drepturi doar doi ani mai târziu, în 1817, intrând apoi în 1819 și în Camera Părilor. Pierderea fiicei a constituit lovitura de grație: la 13 iunie 1823, poate cel mai valoros mareșal al Franței napoleoniene a încetat din viață, la Paris. ■

ROMÂNI CARE AU MARCAT ISTORIA SECOLULUI XX

GIMNASTĂ (NADIA)		SUNT LA MULOCI		UNDĂ ARBORE				IMBRĂCAT DE SPORTIVI	
AVIONUL CU REACTIE		OBLIGAȚIE LA MUNCA		DOINA VIZIRU				PREȚUIT COMODE	
						INTOCMAI „APA”, ÎN COMPUNERE			
A IEȘIT DIN MÂNĂ!			PIONIER AL AVIAȚIEI (AUREL) ÎN CIURI						
FOTBALIST (GHEORGHE)				ÎNTELEGERE ÎNȚRE STATE					
				DIPLOMAT (NICOLAE)					
DĂ O CAFEĂ SLABĂ					INVENTATOR AVIAȚIE (TRAIAN) ÎN ATACI				
NE ÎNTRĂ ÎN SÂNGE									
			PIESĂ DE RĂZBOI				ÎNSCRISE LA CÂNTĂRI		
			MÂNUNCHI DE PĂR				CAP DE PAPAGALI		
GRUP SOCIAL ÎNCHIS						DIN PAPURĂ!			POLITICIAN INTERBELIC (IULIU)
EXCLAMAȚIE DE BUCURIE						REȚINE CE NU TREBUIE			
		MUTĂ ÎN STÂNGĂ!			GRATIE, FARMEC				
		POET (MARIN)			PĂTRUNDERE ÎN ESENȚĂ				
	DELEGAȚII OAMENI INVITAȚI LA PETRECERE						ÎNSCRISE LA PIAN!		
							ASTEAS-SE DE DEMULT		
								ÎNȚRE CAL ȘI MĂGAR	
CURĂȚENIE SUFLE, TEASCĂ			BOLOVANI URIAȘI						
IES DE LA CURSI						LAC DE MUNTE			
						INTRATE ÎN CĂMARĂ!			
MUZICIAN (GEORGE)			SURPRINS ÎN FAPT						OFERTĂ AMICALĂ
TUDOR STĂNESCU			EL ȘI EA ÎMPREUNĂ						
				SOLDAT NEINSTRUIT					
ÎNCETEĂZĂ LA RĂZBOI									
URCARE LA MUNTE						PERIOADĂ ISTORICĂ			

Pavel TOTOLICI

DIALOG CU CITITORII

ERATĂ

Dintr-o eroare pentru care ne cerem scuze, la numărul trecut am inversat explicațiile de la două fotografii ce au ilustrat articolul domnului profesor Adrian Nicolescu despre Universitatea Cambridge: colegiul Trinity este la pagina 68, și nu pe coperta 1, iar colegiul Gonville and Caius este pe coperta 1, și nu la pagina 68.

PRECIZĂRI

Domnul VALERIU AGAPI, din Pitești, ne trimite o scrisoare la redacție, din care cităm:

Doresc să scriu câteva cuvinte cu privire la revista *Magazin istoric* din luna septembrie 2004.

Am citit cu atenție articolul *Fișe pentru un dicționar istoric, respectiv 1919-1937. Românii la vot*, și mi-a plăcut, având în vedere fotografiile și datele statistice din acei ani.

Aș fi fost foarte mulțumit dacă la pagina 7, la subtitlul *Democrația s-ar fi vorbit și despre faptul că regele Ioan al Angliei a fost numit în istorie regele Ioan fără Țară (1199-1215)*, iar documentul dat s-a numit *Magna Charta Libertatum* și a fost semnat de rege în anul 1215, obligat de feudali. Prin acest document se urmărea îngrădirea și limitarea abuzurilor din partea regilor. De reținut că regele n-a respectat prevederile *Chartei*.

Cred că trebuia să se scrie și despre *Habeas Corpus Act*. Documentul se referea la libertatea individului, a cetățeanului. Potrivit acestei legi, nimeni nu putea fi arestat fără o ordonanță scrisă de un judecător, iar celui arestat trebuia să se aducă la cunoștință acuzația în decurs de 24 ore. Această lege a fost promulgată de parlamentul englez în anul 1679, în perioada luptei burgheziei și comercianților orașelor

împotriva arbitrarului regal. Prevederile cuprinse în acest act n-au fost respectate de regi pe parcursul anilor.

În concluzie, *Magna Charta Libertatum* și *Habeas Corpus Act* au constituit primele izvoare care au stat la baza realizării constituțiilor moderne de astăzi din diferite țări contemporane.

Tot în acest număr am avut surpriza să constat că cele două foi (patru pagini) ale *Albumului istoric* cu fotografii referitoare la școli (*Începe școala*), au apărut în exemplarul meu rotite la 180 grade. Pentru a le putea privi și citi a trebuit să roteșc revista. Cred că eroarea s-a făcut la legarea revistei după tipărire.

Mulțumim cititorului pentru completări. Motivul pentru care *Habeas Corpus Act* nu apare este acela că documentul privește drepturile omului și mai puțin procesul electoral. În ceea ce privește „rotirea” planșelor, aceasta s-a produs la legătorie. Ne cerem scuze pentru acest incident, pe care îl vom semnala tipografiei.

CÂTEVA GÂNDURI

Doresc să precizez împrejurările în care am cunoscut revista – ne scrie VASILE PARĂU, din Satu Mare. În 1967 am făcut stagiul militar la Școala de Ofițeri de Rezervă din Bacău. Deși sunt profesor de limbă și literatură română, am fost pasionat de istorie din copilărie. Fiind în armată am văzut primul număr la un coleg, care mi-a împrumutat revista. Am citit-o aproape pe nerăsuflăte. De altfel, și alți colegi care au citit-o au apreciat-o.

Tot revista *Magazin istoric* mi-a orientat și lucrarea de gradul I. Am folosit revista și ca material didactic în cei 32 ani de predare în învățământul gimnazial și la

clasele IX-X, atât în lecțiile de literatură cu conținut istoric, cât și în predarea istoriei, atunci când am avut această disciplină în completarea catedrei.

Acestea sunt câteva gânduri legate de revista *Magazin istoric*, pe care pot să spun că o iubesc tot mai mult și pe care o aștept cu nerăbdare număr de număr.

POȘTA BLITZ... CONCURSULUI

Pe lângă răspunsul la concurs, SILVIU JIDAI, din localitatea Moneasa, județul Arad, ne scrie:

Sunt elev în clasa a VII-a. Bunicul m-a învățat să îmi placă istoria. Am toată colecția *Magazin istoric* din 1967 până azi. Duc la școală reviste pentru a-l ajuta pe domnul profesor la predarea lecțiilor.

Domnul PETRU CONDURAT din Craiova, alături de răspunsul la concursul din luna septembrie 2004, ce privea înființarea „Asociației evacuatiilor și dăunaților din Dobrogea de sud” ne trimite câteva rânduri:

La colonizarea teritoriului, după anul 1914, au fost trimiși mulți oțleni (cu familii numeroase) și români macedoneni. Aceștia din urmă au avut neșansa ca, în mai puțin de 40 ani, să suporte două strămutări.

Oțlenii colonizați în Cadrilater, ca și macedonenii, au fost recolonizați în nordul Dobrogei. În comuna Istria jumătate erau oțleni, iar mare parte dintre aceștia erau din aceeași comună, Marșani, în zona nisipurilor mișcătoare din sud-estul Olteniei. Chiar răposata mea soție avea o soră în Istria (Marița Burada), care la rândul ei a avut o droaie de copii, nepoți și strănepoți.

CONTENTS (Romanian History)

D.A. Sturdza The Bank of Romania – a national institution • **M. Isărescu** Romanian National Bank's first year • **S. Marițu** Eugeniu Carada's mission in Paris • **G.I. Andrei** The Romanians from the Serbian Banat during the interbellum period • **M. Babeș** The historian Hadrian Daicovicu • **S. Larionescu** Giurgiu, a modern city with a forgotten past • **G. Filitti** Letters from former days • **N. Stroescu-Stînișoară** „Free Europe”, an inside perspective • Romanian Documents at Hoover Institution (XLII) • **G. Ștrempel** The Greek chronicler Mitrofan Grigorăs • **L.P. Nițu** Elites that were destroyed by communism • **Șt. Dumitrescu** The museum from Comarnic • **E. Chele** The story of a deported woman from Bessarabia (IV) • **L. Dan** Samuel von Brukenthal, patron of arts and governor of Transylvania • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

D.A. Sturdza La Banque de Roumanie – une institution nationale • **M. Isărescu** La première année de la Banque Nationale de Roumanie • **S. Marițu** La mission de Eugeniu Carada à Paris • **G.I. Andrei** Les Roumains du Banat serbe durant l'entre-deux-guerres • **M. Babeș** L'historien Hadrian Daicovicu • **S. Larionescu** Giurgiu, une ville moderne et son passé oublié • **G. Filitti** Lettres d'antan • **N. Stroescu-Stînișoară** „L'Europe libre”, vue intérieure • Documents roumains à Hoover Institution (XLII) • **G. Ștrempel** Le chroniqueur grec Mitrofan Grigorăs • **L.P. Nițu** Elites anéanties par le communisme • **Șt. Dumitrescu** Le musée de Comarnic • **E. Chele** L'histoire d'une déportée de Bessarabie (IV) • **L. Dan** Samuel von Brukenthal, le gouverneur de Transylvanie et Mécène • **I. Lăcustă** À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

Д.А. Стурдза Банк Румынии – национальный институт • **М. Исэреску** Первый год Национального Банка Румынии • **С. Марицу** Миссия Еуджену Карады в Париже • **Г.И. Андрей** Румыны сербского Баната в межвоенный период • **М. Бабеш** Историк Хадриан Дайковичу • **С. Ларионеску** Джурджу, современный город с забытым прошлым • **Дж. Филиити** Былые письма • **Н. Строеску-Стынишоарэ** „Свободная Европа”, взгляд изнутри • Румынские документы в Институте Гувера (XLII) • **Г. Штремпел** Греческий летописец Митрофан Григораш • **Л. Ницу** Элиты, уничтоженные коммунизмом • **Шт. Думитреску** Музей в Комарнике • **Е. Келе** Повесть ссыльной из Бессарабии (IV) • **Л. Дан** Самуэл фон Брукентал, губернатор Трансильвании и Мечена • **И. Лăкустă** В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (RUMÄNISCHE GESCHICHTE)

D.A. Sturdza Die Bank von Rumänien – Nationale Einrichtung • **M. Isărescu** Das erste Jahr der Nationalbank von Rumänien • **S. Marițu** Der Auftrag des Eugeniu Carada in Paris • **G.I. Andrei** Die Rumänen im Serbischen Banat in der Zwischenkriegszeit • **M. Babeș** Der Historiker Hadrian Daicovicu • **S. Larionescu** Giurgiu, eine moderne Stadt mit vergessener Vergangenheit • **G. Filitti** Briefe aus anderer Zeit • **N. Stroescu-Stînișoară** „Freies Europa“, Blick aus dem Inneren • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XLII) • **G. Ștrempel** Der griechische Chronist Mitrofan Grigorăs • **L.P. Nițu** Vom Kommunismus zerstörte Eliten • **Șt. Dumitrescu** Das Museum von Comarnic • **E. Chele** Die Geschichte einer Deportierten aus Bessarabien (IV) • **L. Dan** Samuel von Brukenthal, Gouverneur von Siebenbürgen und Mäzinas • **I. Lăcustă** In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana)

D.A. Sturdza El Banco de Rumania – institución nacional • **M. Isărescu** El primer año del Banco Nacional de Rumania • **S. Marițu** La misión de Eugeniu Carada en París • **G.I. Andrei** Los rumanos del Banato servio en el período interbélico • **M. Babeș** El historiador Hadrian Daicovicu • **S. Larionescu** Giurgiu, una ciudad moderna con un pasado olvidado • **G. Filitti** Cartas de antaño • **N. Stroescu-Stînișoară** „Europa libre”, vista del interior • Documentos rumanos en Hoover Institution (XLII) • **G. Ștrempel** El cronista griego Mitrofan Grigorăs • **L.P. Nițu** Élités destruidas por el comunismo • **Șt. Dumitrescu** El museo de Comarnic • **E. Chele** La historia de una desterrada de Besarabia (IV) • **L. Dan** Samuel von Brukenthal, gobernador de Transilvania y Mecena • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Ciitorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro;

subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro
Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 24 000 - Lei noi 2,40

04

5004838404007